

Dálný východ

Ročník VI
číslo 2
2016

Z obsahu

A Reflection on ICT and State – Society Relations in Greater China

YU-WEN CHEN

Women as Men, Men as Women: Cross-Dressing in Modern Japanese Theatre

ZUZANA ROZWAŁKA

Heritage of Mikami Akira – A note on linguistic typology

JIRÍ MATELA

*The Rise of Environmental Awareness in South Korea:
A New Trend in the Asian Tiger Society*

JIRI MORAWETZ

Charakteristika descendentních sledů v Učebnici čínské konverzace

BARBORA SLIVONÍKOVÁ, MICHAELA GRYSOVÁ
A KRISTÝNA PAVLAČKOVÁ

*Rytmické členění příkladových vět
Učebního slovníku jazyka čínského (hesla 1–50)*

TEREZA SLAMĚNÍKOVÁ

汉语字词识别中形音通路问题研究述评

卢淑芳

高
凱
旋

大
先
中
小

Dálný východ

Far East

Ročník VI

číslo 2

Univerzita Palackého v Olomouci

Olomouc 2016

Redakce

Vedoucí redaktor: doc. David Uher, PhD

Členové redakční rady:

prof. Zdeňka Švarcová, Dr., doc. Lucie Olivová, Ph.D., DSc.,
doc. Ing. Ludmila Mládková, Ph.D., doc. Mgr. Roman Jašek, Ph.D.,
doc. Ing. Miloslava Chovancová, Ph.D., doc. Ing. Jan Sýkora, M.A., Ph.D.,
doc. PhDr. Miriam Löwensteinová, Ph.D., Mgr. Ivona Barešová, Ph.D.

Adresa redakce:

Dálný východ
Katedra asijských studií, Katedra aplikované ekonomie
Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Křížkovského 14
771 80 Olomouc
www.kas.upol.cz

Technická redakce a obálka: Jiřina Vaclová

Odpovědný redaktor: Otakar Loutocký

Vydala a vytiskla: Univerzita Palackého v Olomouci,

Křížkovského 8, 771 47 Olomouc

www.upol.cz/vup

email: vup@upol.cz

Zpracování a vydání publikace bylo umožněno díky finanční podpoře udělené roku 2015 Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR v rámci Institucionálního rozvojového plánu, programu V. Excellence, Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci: Zlepšení publikačních možností akademických pedagogů ve filologických a humanitních oborech FF UP.

ISSN: 1805-1049

MK ČR E 20430

Olomouc 2016

OBSAH

Úvodem	5
David Uher	
A Reflection on ICT and State – Society Relations in Greater China	6
Yu-Wen Chen	
Women as Men, Men as Women: Cross-Dressing in Modern Japanese Theatre	13
Zuzana Rozwaľka	
Heritage of Mikami Akira: A note on linguistic typology	29
Jiří Matela	
The Rise of Environmental Awareness in South Korea: A New Trend in the Asian Tiger Society	40
Jiri Morawetz	
Charakteristika descendentních sledů v UČK	51
Barbora Slivoníková, Michaela Grycová a Kristýna Pavlačková	
Rytmičké členění příkladových vět Učebního slovníku jazyka čínského (hesla 1–50)	64
Tereza Slaměníková	
汉语字词识别中形音通路问题研究述评	83
卢淑芳	
ZPRÁVY	
Za Augustinem Palátem	89
David Uher	
Věna Hrdličková, 16. 9. 1924–20. 1. 2016	95
Lucie Olivová	
RECENZE	
Kolmaš, Josef: <i>Pojednání o věcech čínských.</i> Nakladatelství Vyšehrad, Praha 2015.	98
Lucie Olivová	

ÚVODEM

V tomto jubilejním desátém svazku našeho časopisu jsou v jeho první části uvedeny texty, které byly prezentovány na konferenci *9th Annual Conference on Cultural and Social Anthropology of East Asia 2015* pořádané Katedrou asijských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci 23. října 2015. Článek **Chen Yu-Wen**, Dr. pojednává o informačních a komunikačních technologiích s čínskými rysy. Teatrologický text Mgr. **Zuzany Rozwálka** se věnuje hercům moderního japonského dramatu představujícím postavy opačného pohlaví v konfrontaci s obdobnou situací v tradičním divadle nó a kabuki. Následuje komentář Mgr. **Jiřího Mately**, M. A., Ph.D. k odkazu významného japonského lingvisty Akira Mikami a jeho přístupů k lingvistické typologii. Mgr. **Jiří Morawetz** se ve svém příspěvku zamýšlí nad trendy v oblasti ochrany životního prostředí ve společnostech „asijských tygrů“ se zaměřením na Korejskou republiku.

Následující tři texty byly k příspěvkům z antropologické konference zařazeny dodatečně: dva z nich se zabývají prosodickým systémem moderní čínštiny. Jedná se o článek kolegyně Bc. **Barbory Slivoníkové**, Bc. **Michaely Grycové** a Bc. **Kristýny Pavlačkové**, jejichž práce pojednává o charakteristikách descendentních rytmů v monologických částech *Učebnice čínské konverzace* (Leda 2007). Mgr. **Tereza Slaměňíková**, Ph.D. se ve svém textu popisuje hodnocení prosodické transkripce příkladových vět obsažených v *Učebním slovníku jazyka čínského* (UP 1998–2000) prof. PhDr. Oldřicha Švarného, CSc. Oddíl teoretických statí uzavírá článek **Lu Shufang**, M. A., v němž se jeho autorka věnuje obtížím při výuce čínského jazyka cizincům, k nimž dochází na střetu mezi sinogramem a slovem.

V době přípravy textu našeho časopisu nás k naší velké lítosti navždy opustili dva významní čeští sinologové doc. PhDr. et JUDr. Augustin Palát, CSc. a doc. PhDr. V. Hrdličková, CSc. Oba naši vážení kolegové se významným a nezapomenutelným způsobem přímo i nepřímo zasloužili o budování oboru sinologie, respektive čínské filologie na Filozofické fakultě Univerzity Palackého. Osobnost A. Paláta je pevně spjata s počátky našeho oboru na Palackého univerzitě v Olomouci, kde bezmála od jejího vzniku až do jejího zániku vyučoval. Základním textem je našim žákům při studiu dějin Číny jeho nepřekonaná a nepřekonatelná monografie *Středověká Čína* (s J. Průškem, DharmaGaia 2001). V. Hrdličková v rámci Měsíce čínské kultury laskavě jako čestná předsedkyně Česko-čínské společnosti proslovila v Olomouci celou řadu přednášek. I její texty zejména *Dějiny čínské klasické literatury* (SPN 1982) a *Čína císaře Šen-cunga* (se Z. Hrdličkou, Mladá fronta 1992) jsou pro naše studenty nevysychající studnicí poznání čínské kultury. Na A. Paláta vzpomíná v souvislosti s desátým výročí slavnostní promoce, v jejímž průběhu mu byl Univerzitou Palackého udělen čestný doktorát, autor tohoto úvodu. Nekrolog V. Hrdličkové připravila členka redakce našeho časopisu doc. **Lucie Olivová**, DSc.

David Uher

V Olomouci, 17. ledna 2017

A REFLECTION ON ICT AND STATE – SOCIETY RELATIONS IN GREATER CHINA

Yu-Wen Chen

Abstract: *Information and communications technology (ICT) has dramatically transformed developed countries in East Asia, such as Japan and South Korea. Although ICT is equally vibrant in Greater China, its development in Mainland China has demonstrated a unique Chinese characteristic, with market-driven initiatives set within stricter political and institutional frameworks than elsewhere in East Asia. In my research, I have theorized about the strategic interactions between the regime and netizens in different scenarios in Mainland China. The lure for netizens to push the boundaries for freedom and the challenge for the state to (re-)consider its relationship with citizens is evident not only in Mainland China but also in democratic Taiwan. In Taiwan, for instance, one of the relatively freer Asian societies for the lesbian, bisexual, gay, and trans (LGBT) community, LGBT activities online are not entirely unregulated by the government. This article highlights several interesting cases in which we can reconsider the social contract between the state and its citizens, as well as between people in contemporary Greater China in the age of ICT.*

Keywords: *information and communication technology, state-society relations, social contract, Greater China*

Introduction

This article is based on the keynote speech I delivered at the 9th annual conference on Cultural and Social Anthropology of East Asia at Palacký University Olomouc in the Czech Republic on October 23, 2015. Part of the article is a summary of my past research findings. It presents several interesting cases to demonstrate the various impacts that information and communications technology (ICT) has had on various Chinese societies (inclusive of Mainland China, Hong Kong, Macau, Taiwan) as well as various sectors within each Chinese society. It leads us to ponder to what extent the social contract between the state and its citizens has changed in this age of ICT, and how.

In the next section, I begin with observations in Mainland China in which we see different scenarios of interactions between the state and various sectors of society. The lure for netizens to push the boundary for freedom and the challenge for the state to (re-)consider its relationship with citizens is evident not only in Mainland China but also in democratic Taiwan. In the third section, I use the example of the lesbian, bisexual, gay, and trans (LGBT) community in Taiwan to support this argument.

Dynamics in Mainland China

There is no universal definition of ICT. The term has often been understood as the combination of telecommunication tools, including various software and hardware to enable access, dissemination, storage, and even manipulation of information. ICT has dramatically transformed developed countries in East Asia, such as Japan and South Korea. Although ICT is equally vibrant in Mainland China, the development of ICT has demonstrated a unique Chinese characteristic, with market-driven initiatives set within stricter political and institutional parameters than elsewhere in East Asia. Take the Chinese version of Google Maps, Tianditu (www.tianditu.com), for instance. As China's first state-sponsored web mapping service, Tianditu aims to give its users an accurate geographic understanding of China and the world. However, Tianditu cannot be purely seen as Beijing's initiative to build up a "digital China." The service's creation and existence should also be understood within the context of Beijing's fear of losing control of citizens' access to geographic information in this cyber age in which various online mapping services are easily obtainable. Research has shown that Tianditu is a mechanism for Beijing to monopolize map production, as the government has with paper forms of maps.¹ Tactful adoption of ICT helps the Chinese state continue to maintain its power and control over society regarding how citizens understand Chinese geography and the world. The relations between the state and society in this particular domain has not been fundamentally changed in Mainland China in the age of ICT.

There is no lack of Western media reports on how ICT gives Chinese citizens some power to voice their interests and sometimes discontent. This confrontational scenario, however, is only part of the complicated realities in Mainland China.² It is the "game of chicken scenario" depicted in the typology in Figure 1. Social actors in this scenario normally have a high salience of sociopolitical discontent. Mobilization to express grievances usually has taken place in the offline world. ICT is just a new medium for grievances to be voiced and mobilization to be further expanded. The Free Tibet groups, Uyghur diasporic networks, and Falun Gong are typical examples.³ As the nature and salience of these groups' interests fundamentally challenge the Chinese state's legitimacy and sovereignty, the authority has strong preference to put down the movement. In political science and economics, one would call this kind of interaction a "game of chicken."⁴ The origin of chicken is when two drivers drive toward each other and the one who swerves first is called a "chicken," denoting a coward. As no one wants to be a coward, they will eventually collide. Such conflictual relations occurred before the arrival and permeation of ICT in society. ICT only offers an additional medium for such a confrontational relationship to play out.

¹ Chen Yu-Wen 2013a: 239.

² Sullivan 2015: 269.

³ Chen Yu-Wen 2012.

⁴ Chen, Yu-Wen 2013b: 361.

The “public crisis” scenario (Figure 1) is also often reported in the Western media, as observed in the 2003 severe acute respiratory syndrome (SARS) crisis and the 2008 melamine-tainted milk scandal. The Western media, not surprisingly, often emphasizes the grievances of societal actors in public crises. However, different from the chicken scenario, societal actors with high salience to articulate their grievances are actually met with a mixture of government reactions. This is because being able to handle public crises constitutes a crucial part of the Chinese regime’s performance legitimacy. Yielding to societal actors’ demands would be a wise step. In reality, interestingly, what we often observe is a mixed of government behaviors ranging from concession (both substantial and superficial) to suppression. Suppressive actions sometimes are used as a way to signal to the people that the government is strong and dominant, covering up the government’s weakness. However, ultimately, the government wants to concede to society’s demand and redress the societal grievance.

The origin of the sociopolitical issue occurs offline in public crises and the chicken scenario. However, whereas mobilization in a game of chicken is first and mostly carried out offline, issues in the public crisis scenario can sometimes be initially brought up online and then spread to the offline public space, as in the Sun Zhigang incident.

Figure 1 – Typology of state–society interactions in the age of ICT in China⁵

		Weak	Authority	Strong
Individual	Strong	Public crisis scenario		Chicken game scenario
	Weak	Banal scenario		Compromise scenario

⁵ Ibid. This figure is adopted from Chen’s paper.

The compromise scenario and the banal scenario are not as widely reported in Western media as the game of chicken and the public crisis scenarios (Figure 1). The main reason might be that these scenarios are harder to detect because the societal actors in both scenarios are “weak” players, not adamant in articulating their interests. In the compromise scenario, the case of the Administrative Planning Forum is a typical example. Members of this forum participate in the hobby of sharing self-drawn administrative maps online. The Chinese state wants to monopolize the dissemination of geographic information and knowledge. Sharing self-drawn maps is regarded as illegal, and the forum has faced crackdowns. Despite the friction between the forum members and the Chinese state, however, forum members do not opt for a confrontational approach as members in the game of chicken scenario. The forum members cooperated by restraining their behaviors online. They do not want to give up their hobby or defy the state. Thus, they compromise.

In my view, none of these scenarios are as hard to study as the banal scenario, the last scenario in Figure 1. The banal scenario depicts the daily practices between the Chinese state and society. Similar to online space in various parts of the world, Chinese citizens are increasingly active in sharing information and expressing their views via ICT. Most of these views are trivial and do not interest the Chinese state at all. Thus, the state passively monitors citizens’ behaviors. The lack of tension makes the banal scenario less appealing to journalistic and scholarly investigations. As these scenarios are less reported in Western media, Western media consumers sometimes have a biased view of state–society relations in China. This bias tends to lead us to exaggerate the tension between the state and society in Mainland China. In all fairness, even in more liberal and democratic societies, the state and society are not tension-free. Societal actors can also want to push the boundaries of freedom further while the state feels obliged to exercise some level of control. The state and society are pushed to readjust, if not alter completely, their relations in this age of ICT. In the next section, we look at a case from Taiwan.

Transformation in Taiwan

Taiwan is one of the relatively freer Asian societies for the LGBT community. The anonymous nature of the Internet and the capability of the Internet to facilitate fast networking have attracted Taiwanese LGBT individuals to make friends and search for sexual partners.⁶ They populate online chat rooms, bulletin board systems (BBSs), Facebook communities, blogs, and specific web pages, while maintaining an anonymous profile if they feel the need. For instance, the Asia Internet “Men Who Have Sex with Men” (MSM) Sex Survey in Taiwan reported that 73.9% of MSM had had sex with partners they met online.⁷

With the advent of smartphones, LGBT individuals can also use online applications (apps) to establish connections with one another. Every smartphone can be

⁶ Hou Cheng-Nan 2011: 50, Ko Nan-Ying: 2013: 1.

⁷ Ko Nai-Ying 2012: 1273-1274.

conceptualized as a mobile LGBT bar. With the app's location-based service, LGBT individuals can discover who and where the nearest LGBT is, so long as both are using the app. Finding a newly out LGBT has become quicker than ever. LGBT individuals in Taiwan increasingly have become reliant on the Internet and mobile technology to make connections.

However, although even Taiwanese LGBTs have profited from the vibrant growth of cyberspace to network, their online space is not entirely unregulated. According to Taiwan's Criminal Code, the spread of lewd or pornographic materials is punishable by law.⁸ This can be applied as the basis for regulating websites for LGBTs. Thus, it is not uncommon for LGBT individuals to exercise certain kinds of self-censorship when they are roaming in cyberspace.

In addition to using the Internet to socialize and search for sexual partners, Taiwanese LGBTs have formed "online discursive communities" to articulate their rights and stimulate debates.⁹ In Taiwan, not all social movements use the Internet as their main arenas for contention. If activists can better accumulate sufficient resources offline, such as activists in the political opposition, then they would not necessarily consider cyberspace their prime arena for contention. For them, the Internet is only an extended platform to reinforce offline activism.

Same-sex movements and LGBT movements, however, have relied on the Internet because of the stigmatized and marginalized nature of their message. The Internet allows dispersed LGBTs who mostly prefer to keep their identity secret to find a common space in which to communicate.¹⁰ LGBTs mostly use nicknames as a form of self-identification in their circles.¹¹ Although most names revealed online are not real, seeing the gathering of various nicknames in cyberspace emboldens them to believe that they are not alone.¹² It empowers them and further encourages them to use cyberspace to articulate their rights and mobilize.

One quintessential example is the 1997 Chang-de Street incident (常德街事件), in which the police clamped down on the private meetings of gays on Chang-de Street in Taipei. Netizens believed that the police had discriminated against gays and had resorted to violence to suppress gay activities. Discussions about how to protest against the police crackdown populated their community web pages, such as MOTSS (<http://www.motss.info>). Netizens also signed petitions to express their discontent. Another similar online mobilization occurred in August 1998 when the Chinese Television System (CTS, Huashi) aired a report entitled "Lesbian Bars, Alternative Paradise." Lesbians complained that their privacy had been infringed on, as they were not aware or notified they were being filmed. Online petitions spread across BBSs, MOTSS, and other platforms. Although CTS did not offer an official response initially, when journalists interviewed a CTS representative later, the representative

⁸ Chen, G. 1997: 4, Shiau Hong-Chi 2014: 4.

⁹ Hou Cheng-Nan 2011: 63.

¹⁰ Ibid, p. 43.

¹¹ Wang, F. 2009: 288.

¹² Shiau Hong-Chi 2014: 8.

implied that CTS was willing to express apologies by inviting affected individuals “for meals,” a common Taiwanese way for showing sincerity in apologies.

Conclusion

Figure 1 can be used to examine state–society relations not only in Mainland China but also in other Chinese societies. Even Taiwan, which champions itself as the first and only Chinese democracy, cannot avoid facing the tasks of handling contested issues that have grown in this age of ICT. Some contested issues are culturally embedded as pornography is deemed unethical in Chinese societies and even in the broader East Asian region. Those issues are often framed in the context of the authority’s safeguarding of “social stability” and “national security.” This phenomenon is not unique in Greater China, however. It echoes developments in other corners of the world.

References:

- CHEN Yu-Wen, Ko-Hua Yap and Joey Ying Lee: Tianditu: China’s First Official Online Mapping Service. *Media, Culture & Society* 2013a, 35, 2, pp. 234–249.
- CHEN Yu-Wen: Bringing a Network Perspective to Chinese Internet Studies: An Exploratory Analysis. *Journal of Chinese Political Science* 2013b, 18, 4, pp. 355–374.
- CHEN Yu-Wen: Internet and Interest Articulation in China: A Theoretical Re-Examination. *First Monday* 2012, 17, pp. 1–2 available at: <http://www.uic.edu/hbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/3310/3135>
- CHEN, George C.C.: The Internet and Its Legal Ramifications in Taiwan. *Seattle University Law Review* 1997, 20, pp. 677–710.
- HOU Cheng-Nan: Same Tongzhi, Different Destiny: Examining the Gay Website Regulations in China, Hong Kong, Singapore and Taiwan. *Journal of Cyber Culture and Information Society* 2011, 20, pp. 39–81.
- KO Nai-Ying, Chao-Hsien Hsieh, Ming-Chi Wang, Chiang Lee, Chun-Lin Chen, An-Chun Chung and Su-Ting Hsu: Effects of Internet Popular Opinion Leaders (iPOL) Among Internet-Using Men Who Have Sex with Men. *Journal of Medical Internet Research* 2013, 15, 2, pp. 1–9.
- KO Nai-Ying, Stuart Koe, Hsin-Chun Lee, Cheng-Fang Yen, Wen-Chien Ko and Su-Ting Hsu: Online Sex-Seeking, Substance Use, and Risky Behaviors in Taiwan: Result from the 2010 Asia Internet MSM Sex Survey. *Archives Sexual Behavior* 2012, 41, 5, pp. 1273–1282.
- SHIAU Hong-Chi: The Use of Celebrity Scandals and Sensational News for Identity Negotiations: Analyzing Gossip Among the Queers Within Taiwanese Families. *Chinese Journal of Communication* 2014, 7, 2, pp. 1–21.
- SULLIVAN Jonathan and Yu-Wen Chen: Ethnicities in Sinophone Cyberspace. *Asian Ethnicity* 2015, 16, 3, pp. 269–273.

WANG, Frank T. Y., Heng-Dar Bih and David J. Brennan: Have They Really Come Out: Gay Men and Their Parents in Taiwan. *Culture, Health & Sexuality: An International Journal for Research* 2009, 11, 3, pp. 285–296.

Contact: Yu-Wen Chen, Department of Asian Studies, Palacký University Olomouc, Křížkovského 10, 77180 Olomouc, Czech Republic, julieyuwenchen@gmail.com

WOMEN AS MEN, MEN AS WOMEN: CROSS-DRESSING IN MODERN JAPANESE THEATRE

Zuzana Rozwałka

Abstract: *In most countries it has been a matter of course to see cross-dressing actors on stage at some point in their history. It is general knowledge that in Japan this practice has been preserved to this day, together with traditional noh and kabuki theatres. However, I would like present a brief insight into the modern history of cross-dressing, but outside of the traditional theatre. I will describe the development during the Meiji Era, when the first actresses stood on a professional stage and the legacy of cross-dressing actors in female roles was questioned, after which I will focus on theatres and actors who have specialized in cross-dressed roles in modern and contemporary theatre. I will explore the history of the Takarazuka Theatre and the gendered acting techniques of its male impersonators and the performances of the individuals who performed in cross-dressed roles within the realm of modern theatre in 20th century Japan.*

Keywords: *Japanese theatre, cross-dressing, gender performance, onnagata, otoko-yaku, Takarazuka revue*

Theoretical framework

The categories of man and woman can be defined on two bases, on the basis of their sex (the sexual difference based on biological dispositions) and their gender, which is understood as the cultural and social construct. The character of gender is often described as performative, which implicates it also needs to be viewed and evaluated. Judith Butler notes that: "this 'action' is a public action. Gender is a stylized repetition of acts."¹ However, she also points out that "gender is not to be chosen, the 'performativity' is not a radical choice and it's not voluntarism. (...) Performativity has to do with repetition, very often with repetition of oppressive and painful gender norms to force them resignify. (...) It is question of how to work the trap that one is inevitably in."²

However, a performance on stage is voluntarily and also creative act. It can either base on the existing gender binaries or challenge the stereotypes by creating new gender identity. By application of a "secondary gender", the actor's action becomes multi-layered, thus will always contain an element of dissonance. However, the gender performed on stage is reshaped through the eyes of the spectators. The resulting effect depends on the receiving party – the audience. It can be amusing, liberating or insulting and even threatening.

¹ Butler 1990: 140.

² Bankowsky 1992: 83–84.

In the history of Japanese theatre, until the beginning of 20th century all genres of performing arts were generally performed by men. The specialization in cross-dressed roles started with the emergence of kabuki at the beginning of the 17th century, but in contrast with the kabuki that has been preserved to this day, the main stars were women, who also often dressed as men – the popular *kabukimono*. There were also cross-dressing male performers, but this was mainly for comic effect. The professionalisation of cross-dressed actors was necessitated by an edict of the government, which prohibited women from performing on stage. The reason was the very strong connotation with female prostitution, which was considered by the official order to represent a threat to public morality. (The stage has often served as a showcase advertising sexual services through sensual and sensational dances, and some scandals connected to the performers involved members of the ruling class. From the middle of the 17th century until 1891, women were officially banned from the stage and all roles had to be performed by mature men called *onnagata* or *oyama* (女形 or 女方). Thus the early kabuki form – the women kabuki – was rather a deviation from general practice, and as I will mention later, the return of the female performers to the professional stage was a long and rather complicated process, which was held back mainly by its connotation with prostitution, the conservative image of women promoted by the government and also by the very strong influence of the *onnagata*. Their portrayal of femininity was so highly valued that women from the pleasure quarters started to imitate them. The male body performing the female gender became a model for the concept of femininity. As Ayako Kano notes, “the practice of *onnagata* (...) made ideal femininity something that was represented by man”³.

Development in the Meiji and Taisho Era

The end of the Tokugawa *shogunate* and the rapid political and social changes in the Meiji era also had a vast influence on theatre. As Japan opened its borders and also its mind to foreign (which means predominantly Western) influences, the encounter with European theatre led to a massive Westernization of Japanese theatre and also emergence of new forms of theatre – an attempt to approach Western ideals. The *shogunate* ban of women on stage was no longer in force, but the introduction of women to the stage was a rather complicated matter and took several more decades.

During this time, *shinpa*⁴ (新派) – a new form of theatre – emerged. It is considered a transitional movement between the traditional kabuki theatre and Western style realistic drama. An important element of *shinpa* performances was cultural assimilation. Western plays were often adapted to the Japanese cultural environment and foreign characters changed to Japanese. *Shinpa* kept using *onnagata* for female roles, which were in most cases geishas in kimonos, thus very similar to the

³ Ibid.

⁴ Literally “new school”, it is the early modern form of theatre, which emerged in the 1880s. *Shinpa* implemented some Western acting elements and more contemporary and realistic stories, often adaptations of Western classics. The subject matter was very melodramatic and patriotic.

kabuki characters, but female impersonators were used even in Western plays in Western dresses. Some of them like Kawai Takeo, Kitamura Rokuro od Hanayagi Shotaro became widely known superstars, and Kitamura and Hanayagi were later even recognized as national treasures.

Onnagata were also used for female roles in the beginning of Japanese cinema. The kabuki and *shinpa* theatres were the major sources of personnel and there were still no professional actresses. However, the establishment of an acting school for women and the slow legitimization of actresses in theatres, together with the abandonment of the traditional white make-up and a tendency toward more realistic acting, led to a replacement of the *onnagata* in the films. The last film using a female impersonator was Tanaka Eizo's *The Kyoya Collar Shop* (*Kyoya erimise*) in 1922.⁵

However, the use of *onnagata* was gradually to become part of the past together with the whole kabuki theatre, which started to lose its popularity to modern forms. Kabuki lost its connection to the changing contemporary world, and its status slowly started to change from a lively mass theatre to "traditional" theatre. However, it took several decades for the female body in a female role to become an unquestioned practice, due to the more than two centuries during which the masculine body in female attire was the norm.

The first theatre performance on a public stage with a mixed cast took place in 1891. The Seibikan troupe staged a so-called "male and female co-production reform theatre" (*danjo godo kairyo engeki*). The female performers were all geisha, because at that time there were no professional actresses and the geishas were the only professional performers. One of the first actresses in Japan, Kawakami Sadayacco⁶ (in Amerika and Europe known as Sada Yacco), was also a former geisha. Women's performance was still regarded by the public as synonymous with sexual entertainment and the new government ideology toward women was to produce so-called *ryosai kenbo* (良妻賢母, "good wives, wise mothers"), to which the image of the actress was in opposition. The rise of actresses to theatrical and social prominence was therefore not easily accomplished, and the discourse was firmly connected not only with the deep-rooted tradition, but also with the understanding of gender and sex and the status of women in society.

Theatre in the Meiji period also became part of the pervasive "modernisation", Westernisation and also a state building process. Theatre was one of the possible elements of diplomacy – the effort was to present to foreign officials a similar form of cultural entertainment as the Japanese diplomats were invited to in Europe. It was one of tools that could be used to present Japan as an advanced nation with high cultural standards. They could not help but notice that western women were not

⁵ For detailed reading, see Miyao Daisuke: *The Aesthetics of Shadow: Lighting and Japanese Cinema*. London 2013.

⁶ Kawakami Sadayacco was the wife of Kawakami Otojiro, one of the leading persons of the *shinpa* movement. In 1899 Kawakami went with his theatre group on a successful tour around the USA, which continued to Europe, where the performance at the Paris exhibition in particular became a great hit and inspiration for many significant artists. Kawakami's group also appeared on Czech stages – in 1902 they performed in Prague and Brno.

only present on the stages of prominent theatre venues, but also in social settings. If Japan was to keep up with colonial powers such as the United States, Germany or France, they also needed women to be visible in public in Japan. This attempt is quite a paradox, whilst on the other hand the government educational policy rather pressurised women to stay in their households and fulfil the *ryosai kenbo* ideal.

In any case, the above mentioned reasons led to a government-led effort to reform the theatre. In 1886 the Theatre Reform Society (演劇改良会, *Engeki kairyokai*) was founded, and replacing *onnagata* with actresses was among the top items on the group's agenda, along with the call for modern theatre buildings and quality plays.

There are some more aspects that led to the abandonment of the *onnagata* and the introduction of actresses to the stage. The Western influenced medical and scientific discourse in Meiji Japan shifted the focus from gender to sex. Ayako Kano describes the pre-modern discourse as follows:

Before the modern period, feminine gender was thought to be achieved by subordinating the female sex, by training and cultivating the body to match the ideal femininity. And the ideal femininity could be represented by a man acting like a woman, the *onnagata* of the kabuki theatre.⁷

However, at the end of the 19th century, the discourse of biological sexual difference between men and women became predominant in Japan and this meant that the discrepancy between one's sex and gender became socially undesirable. In 1872, the new government issued a law that prohibited men from dressing as women and women from dressing as men, in order to draw a strict line between the genders. It also caused a shift in the definition of "woman" and ideal beauty. In the Tokugawa era, ideal feminine beauty was something that was rather performed and thus could be represented by the kabuki *onnagata* actors. But in the Meiji era, the focus changed to the anatomical body of the actor. Western dresses used in *shinpa* and later in *shingeki*⁸ (新劇) plays revealed the contours of the wearer and exposed some parts that in the traditional kimono stay hidden, and feminine beauty started to be perceived on the basis of the revealed physical dispositions.

The orientation toward the West also brought along Christian dogma, and with it came the idea of the unnatural and pathological nature of homosexuality. It is a well

⁷ Kano 2001: 28.

⁸ Literally "New Drama". The shingeki genre developed at the beginning of the 20th century as an effort to introduce Western-style realistic plays of writers such as Henrik Ibsen or Anton Chekhov to Japan and also provide an outlet for new contemporary and realistic Japanese plays. During World War II, many shingeki artists were prosecuted for their leftist political engagement, which gradually became one of the characteristics of the shingeki movement. After the war, the major shingeki groups committed themselves to strict realist theatre based on the text, which was considered a fundamental component of the theatre. This approach to the theatre, which completely ignored and even rejected Japanese theatre traditions, became questioned and strongly opposed by the avant-garde movement in the 60s known as *angura* or *shogekijo undo* (Little Theatre Movement).

known fact that the *onnagata* in the past were often also male prostitutes, and the close relationship between the actors and the patrons of the kabuki theatre was not considered scandalous. However, the new heterosexual discourse also had a strong impact on cross-dressing actors. Ayako Kano notes:

“This new norm of heterosexuality both assumed and constituted the binary division of gender. In other words, by positioning heterosexuality as the norm, the division between male and female became absolute, and by positing the natural division and complementarities between male and female, heterosexuality became normalized. Thus it became: self/evident: that woman is a woman, that one cannot act like a woman unless one is a woman, and that even if one does act like a woman, one cannot really be a woman unless one really is a woman.”⁹

In the context of these social and political changes, a debate arose concerning actresses and their superiority or inferiority to the *onnagata*. It not only informs about the approach towards the legitimacy of actresses and *onnagata*, but also about the nature of gender in performance and various approaches to it.

The most powerful arguments in favour of actresses playing women were based on the argument of the “naturalness” of such performance. This argument assumed that there is a natural feminine essence emitted through the female body, and thus an *onnagata* can express only limited aspects of women. In this context, we must be aware that the end of the 19th and especially the first two decades of the 20th century in Japanese theatre was a time of orientation toward Western theatre and thus naturalism and psychological realism became ideals to be pursued, of which the question of “naturalness” was an important part. The advocates of actresses also point out the “unnaturalness” of the *onnagata*’s voice and the appearance of male body in female costume – which in Western-style realistic plays can no longer be disguised by the kabuki’s stylized vocal techniques or body covering kimono, and becomes exposed.

The arguments of the adversaries of actresses and advocates of *onnagata* were usually based on the observation that Japanese women lacked the physical and mental qualities necessary to perform on the stage. They were thought to be too short and their voices too thin, the noses too flat and their gestures not forceful enough. Even the advocates of the eclectic stance admitted that although women could succeed in the roles that are based on their appearance, they did not have the mental capacities necessary to perform characters with a more complicated personality:

“An undistinguished role might be best performed by a woman who can seduce the audience with her feminine form (*katachi*) and appearance (*sugata*). But for a role with a complicated personality, a role requiring portrayal of tormented suffering, or a role animated by intense passion, a woman with her simple brain operations and monotonous psychological functioning could

⁹ Kano 2001: 30.

never do justice. These roles would require the artistry of an *onnagata* who has the male's brainpower and psychological functions."¹⁰

Osanai Kaoru, one of the most prominent *shingeki* playwrights and directors, believed that "*onnagata* are more suitable for the roles of modern women rather than contemporary Japanese stresses, which lack any male element"¹¹. It seems that a male element was a fundamental component of modern women. The assumption that one needs to be a man to be able to play strong female characters has a parallel in the Takarazuka theatre, which I shall focus on in detail later. In the Takarazuka plays, the significantly strong characters are played by male specialists called *otokoyaku*.

There were some points in which the advocates and adversaries of actresses shared the same assumptions. There was a rather general agreement that they should not appear on the same stage. However, this practice was often used until 1920s in performances for minor roles, when there were not enough trained actresses. The majority of the intellectuals involved in the debate also agreed that *onnagata* are sufficient and appropriate for *kabuki* plays, and there was no general movement calling for the abolition of the tradition in *kabuki*. There were some attempts to use actresses in *kabuki* performances, but they were rather coldly received by the public and the *onnagata* remained a firm part of the *kabuki* tradition to the present day. The fundamental premise shared by both sides was that the "*onnagata* is aligned with art and performance, the actress with nature and the body"¹².

This debate may appear incomprehensible to a contemporary Westerner, but we must understand that in the 19th century a man playing a woman was taken to be generally used and self-evident norm. The debate itself encourages contemplation regarding the nature of gender in theatre, and the nature of acting and performance. It also shows that the character of gender and gender performance varies throughout history and depends on geographical region or society.

Women as men

In 1908 the first school for actresses – the Imperial Actress Training institute (*Teikoku joyu yoseijo*) – was founded by the Kawakamis. It served as a very important vehicle for the introduction of women to the stage and also for changing society's opinion on actresses. But the change was not instant and the first students had to struggle with the deep-seated prejudice. However, the appearance of the first great actresses, Kawakami Sadayacco and Matsui Sumako – the first female performers who were actually called "actress" (*joyu*) in Japanese and reached the status of celebrity – meant the downfall of the *onnagata* within the realm of the modern theatre.

On the other hand, it allowed further development in the possibilities of women's performance. In the Taisho era (1912–1926) many girls' opera and revue groups were

¹⁰ Kojima Koshu: *Geki ni yoru*, cited in Kano 2001: 22

¹¹ Levy 2006: 239.

¹² Kano 2001: 27.

founded all around Japan, and they gradually started to perform also short plays. The Takarazuka revue¹³, which I shall concentrate on, surpassed all of them and has managed to maintain its popularity to the present day, occupying a prominent place in the world of Japanese popular culture ever since its inaugural performance. There were many other similar companies, but only one, the OSK Company¹⁴ maintained its popularity and survived besides Takarazuka. However, I intend to focus on Takarazuka's performance, because of the greater extent of the research literature and also my own research.

The Takarazuka revue¹⁵ was founded in 1913 by Kobayashi Ichizo, a financial tycoon and owner of a major railway line, as a novel solution to his financial woes. He chose the girls only for a few basic reasons: they were cheaper to hire, quicker to learn and more versatile, and likely to attract male patrons. By hiring young girls and not professionals, he could also avoid paying tax. Due to the prejudice towards actresses, he insisted his performers were musicians rather than actresses.

The first public performance of a fairy-tale like opera was held in 1914. Some of the members of the choir also played male roles, and this has remained the trademark and main attraction of Takarazuka up to the present day. The performances became very popular and the success enabled Kobayashi to build a large theatre with mass appeal and a seating capacity of 3000, employing an economy of scale to keep the admission prices low. In 1927 Japan's first European-style revue was premiered by Takarazuka, and its popularity rose to phenomenal heights. There was also a dramatic change from the rather childish appearance to sexually alluring young women.

During the century of its existence, the Takarazuka Revue has developed into a musical theatre which produces an immense number of Broadway style productions every year, and together with its original plays also adapts Western musicals, films, plays as well as Japanese manga and folktales. The plays and general image of Takarazuka have their own distinctive aesthetics of glittering rococo style mixed with classical Hollywood and French revue. It is a fantasy world based on the appearance of the performers and attractiveness of the costumes and stage props. The shows are lavish and spectacular romantic fantasies centered around cross-dressed male impersonators, who are the main attraction of the shows. Probably the most Takarazuka-esque image is the grand finales of every show, in which all the performers promenade down a grand stairway in lavish costumes, with the main stars even in feather wings.

Takarazuka today is a complex industry consisting not only of more than 400 performers but also a community of creative staff, a music school, two large scale theatres, a media agency and a publishing house. The performers are divided

¹³ Takarazuka kagekidan.

¹⁴ Official name OSK Nippon Revue Company (OSK nihon kagekidan), founded in 1922 as a project of the Shochiku company.

¹⁵ Originally called the Takarazuka Choir (*Takarazuka shokatai*), but changed to the Takarazuka Girl's opera Training Association (*Takarazuka shojo kageki yoseikai*). It was changed again in 1940 to its present name Takarazuka Revue (*Takarazuka kagekidan*).

into 5 troupes: the Star (*Hoshigumi*), Flower (*Hanagumi*), Moon (*Tsukigumi*), Snow (*Yukigumi*) and Cosmos troupes (*Soragumi*). They have certain differences of style and material which make each of them unique to the fans. The Takarayuka Musical School raises performers exclusively for the Takarazuka stage, and all the performers have to graduate from this school. The number of applicants significantly exceeds the number of accepted students every year. Takarazuka is also centre of a huge fan subculture that is closely interconnected with the theatre and its performers.

The main draw of the show and also the focus of my research is the actresses who specialise in male roles – the so called *otokoyaku* 男役. The term was invented by Takarazuka and is not used in any other form of the theatre. Jenifer Robertson explains the dissonance between the kabuki and Takarazuka terminology as follows:

“The kabuki player of women’s roles, or *onnagata*, is regarded as an exemplary model (*kata*) of female (*onna*) gender, and actual women have been encouraged to emulate the feminine mannerism of the male actor. Neither *otokoyaku* nor *musumeyaku* are terms used in the Kabuki theatre. *Yaku*, unlike *kata*, connotes serviceability and dutifulness. An *otokoyaku* this is an actor whose theatrical duty is to showcase masculinity; she is not, however, promoted as a model for males offstage to imitate.”¹⁶

According to this, the actresses can only fulfil the duty of playing men but cannot become one, cannot take the shape of men. The players of women’s roles are surprisingly not named *onnayaku*, but *musume* (daughter) *yaku* (duty/role), which even further connotes their inferiority to men by denying the maturity of the actresses. The terminology used in Takarazuka strongly indicates the patriarchal hierarchy that dominates the theatre and the school. Kobayashi even theorized that by performing as an *otokoyaku*, the actresses learned to understand and appreciate males and the masculine psyche, and that when married they would thus be better able to perform as “good wives and wise mothers”. Throughout their studies and entire career the actresses are called “students” (*seito*) in order to emphasise that their real career is marriage and motherhood, and that their acting career is some kind of intermezzo between childhood and marriage.

The performance of the male gender by the *otokoyaku* is a very complex and multi-layered mechanism. Takarazuka itself creates an alternative reality, and the genders it portrays are correspondingly somewhat different from the norm. Stickland notes that “the totality of the fantasy extends beyond the walls of Takarazuka’s theatres into the immediately surroundings which take on an unmistakable air of theatricality”¹⁷. This applies also to the performers, who all have some inevitable carry-over stage persona, which they maintain in their publicly visible “private life”. This is very important in the case of *otokoyaku*. Once entered in the Takarazuka school, each student is assigned their gender specialization – their “secondary gender” – and

¹⁶ Robertson 2007: 14.

¹⁷ Stickland 2008: 111.

they not only learn, how to perform the assigned gender on stage, but also how to cultivate their off stage appearance, their “second face”. This off-stage appearance is actually an integral part of as well as a necessary vehicle for the performance on stage. The performer has to become and maintain the visage of the *otokoyaku* offstage in order to be able to perform the male roles on stage. An important component of this off-stage persona is the stage name, which the performers use throughout their whole carrier. In the case of *otokoyaku*, the name should give an impression of masculinity or androgyny.

As for the physiology, *otokoyaku* for example will always present themselves in public in trousers and with short hair, endeavouring to demonstrate a perfectly androgynous – but never plainly masculine – look. This constant off-stage performance also means the Takarasiennes – as the Takarazuka performers are called – are not allowed to marry, have children, or even be seen with a man. Until they retire from Takarazuka, they have to maintain an air of availability; they have to remain a component of the fantasy.

To create an appropriate representation of the male or female gender on the Takarazuka stage, the performers use three main tools – their physical predispositions (height, facial shape, voice), which are based on contrasting gender stereotypes, the observation and reproduction of selected gender actions and learning of *kata* – the codified gestures, movements, placement of the body and use of the voice that are passed down from the senior performers to the juniors. They are rather exaggerated gestures, which are originally based on real actions but have become stylised to the extent that they no longer relate to a real action or a real gender and are recognized only within the fantasy reality of Takarazuka. This is a strong parallel with Kabuki Theatre. The kabuki's *kata* also function only within the framework of the theatre and its heavily stylised character works only as a theatrical tool among the actors and audience.

According to the Takarazuka management and the fans, the *otokoyaku* should portray an “ideal man” (*risotekina danseï*), but this man should have nothing in common with real men, and thus with the anatomy or behaviour of the men they may have at home. Lorie Brown commented on this phenomenon as follows:

“The *otokoyaku* does not represent a “*nama no otoko*,” that is to say, a “man in the raw,” but an idealized, “beautiful” man-a man without dirt, sweat, roughness, and a need to dominate. The *otokoyaku*’s female following see her as a version of this kind of androgynous, safe beauty rarely found in real men.”¹⁸

It is interesting that it is a Caucasian model of masculinity that represents the ideal man, and it is dandy in a tuxedo that is considered the most typical image of the *otokoyaku*.

¹⁸ Brown 1990: 81.

An important element of the image is what Kashiwagi calls the “modification” of the costume¹⁹. The costume – and we can apply this to the entire appearance of the *otokoyaku* – is not strictly masculine, but also incorporates many clearly feminine features. The shoes for example have significantly high heels, which are to help the *otokoyaku* look taller, but at the same time the heels are considered a typically feminine element. *Otokoyaku* also apply very thick and showy make-up, which on one hand helps accentuate the masculine features of their faces, whilst on the other hand their long artificial eyelashes and extravagant lipstick are clear signs of female gender. Moustaches are very rare and usually reserved for minor roles.

The way men are portrayed in Takarazuka makes them impossible to mistake for real men. Robertson notes, “the gender performances constitute a type of strategic ambivalence: that is, they (*otokoyaku*) create bodies capable of being read or understood in more than one way”²⁰. The appearance of *otokoyaku* can indeed be very confusing. They are sublimations of women’s desires through dreamy narratives. Their ambiguity is a part of their attraction (*iroke*) for female spectators. The *otokoyaku*’s complex performance, which begins by creating their persona as artists, creates a whole new gender category that cannot be determined by male/female polarities.

Men as women

Unlike the Takarazuka *otokoyaku*, there was never a major theatre or a movement apart from traditional forms of theatre that would implement female impersonators as a part of its standard curriculum. Cross-dressed males were rather individuals who challenged the kabuki tradition of *onnagata* on the contemporary stage. For these individuals I use the term *gendai onnaga* 現代女形²¹ (modern/contemporary *onnagata*), which is used also by the Japanese media and the actors themselves. William H. Armstrong, whose thesis I also use as a source, in his thesis on cross-dressed actors uses the term *neo-onnagata*, but this terminological invention does not appear anywhere else and thus is limited exclusively to his work.

In this chapter I shall focus on actors who have appeared in cross-dressed roles repeatedly and are perceived as specialists or models in this field. These actors can be understood as a contemporary theatre counterpart to the kabuki tradition of cross-dressing. They perform within the framework of psychological realism, and unlike the *otokoyaku* they cannot create and rely on stylised *kata*. This excludes clear parodying of females. I will also exclude kabuki *onnagata*, who stepped outside of the framework of traditional theatre.²² I also have to mention that in the media, the term might be used for any theatre performance of a cross-dressed male and that

¹⁹ Kashiwagi 1991: 129.

²⁰ Robertson 2007: 21.

²¹ Alternative kanji would be 現代女方. This kanji alternative is used by the actor Sasai Eisuke to explain his concept of female impersonation.

²² Like the famous kabuki *onnagata* Tamasaburo Bando V, whose role of Nastaja in Andzej Wajda’s adaptation of Dostojewski’s *Idiot* or Cordelia in Bejart’s *King Lear* was highly evaluated.

there is also an alternative form, *gendai geki no onnagata* (現代劇の女形, *onnagata* in modern/contemporary drama).

The first modern *onnagata* and the pioneer of the art on contemporary stage is considered to be Miwa Akihiro, to most Japanese familiar as the old lady with strikingly yellow hair who appears frequently on TV. Born as Maruyama Shogo in 1935, he is a famous chanson singer, actor, director and advocate of homosexual rights. In the 1960s, Miwa (at that time Maruyama Akihiro), already a renowned chanson singer, was also famous for his androgynous look, which draw the attention of Takarazuka and the SKD *otokoyaku*, who were attending his recitals to study his gender performance. Kujo Kyoko, who was among them, describes his appearance as: “emitting more of an *otokoyaku*’s aura than the actual *otokoyaku*”²³. Kujo Kyoko was also the former wife of Terayama Shuji, the avant-garde poet and director, one of the most significant figures of the avant-garde movement in the 60s. Maruyama joined Terayama’s group *Tenjo sajiki*²⁴ for the 1967 performance of the play *Marie in furs* (*Kegawa no Marie*, also known as *La Marie Vison*) in the role of the main character, Marie, a decadent transvestite who takes care of a small boy. This production highlighted Miwa’s acting as a phenomenon, that is, a well-regarded cross-dressed actor outside of traditional theatre.

However, it was Mishima Yukio’s adaptation of Edogawa Ranpo’s novel *Kuroto-kage* (Black Lizard), which established Miwa as a modern *onnagata*. Apparently it was Mishima who believed Miwa to be the best choice for the role of the female villain. The stage production, directed by Matsuura Takeo in 1968, was a runaway hit and a tour of the Japanese islands followed. The same year, a film version directed by Fukusaku Kinji followed, and Miwa’s performance assumed an iconic status. The film itself entered the cinematic cult canon. The film genre oscillates somewhere between film noir and kitsch parody, thus the characters may seem rather cartoonish, but Armstrong points out that:

“...in Japan, the cartoon, the anime, the manga have effectively embodied societal questions and anxieties. They often perform service as a site for deviation from stress in a regimented society. In the *Black Lizard*, we thus see beyond the cartoon or printed page, to where gender is contested and challenged via cross-dressing in Japanese culture. In addition, *Black Lizard* gives great visibility to cross-dressing outside of kabuki or gay clubs, imbuing the form (and Miwa) with an aura of legitimacy.”²⁵

With the film portrayal of the *Black Lizard* lady villain, Miwa set a precedent with his cross-gendered portrayal of the role, similar to Marlon Brando’s Stanley Kowalski. The success of the film led to a second film with Miwa as the leading female character, the 1969 *Mansion of the black rose* (*Kuro bara no yakata*), also

²³ Toyoda 2008: 238.

²⁴ Literally “The upper gallery”

²⁵ Armstrong 2002: 80.

directed by Fukusaku. Miwa repeated the success on the theatre stage as Kurotokage in the 1990s and also in the latest production in 2015, which he also directed. He also, at Mishima's request, directed and performed the main female characters in Mishima's adaptations of classical *noh* plays²⁶. In addition he enjoyed great success with his performance of Mata Hari, who had previously famously been portrayed by Greta Garbo.

As a transvestite, his cross-gender roles may be perceived as less confusing, since his primary and "secondary" genders are not in opposition. Miwa is, without doubt, the *grande dame* of cross-dressing. He is now hugely popular with women of all age groups, appearing on various chat shows and light entertainment programmes, and is an accomplished performer whose stage performances are sell-outs. Miwa's refined language and distinguished manners are of such a high standard that he is perceived as a model of a genteel dame, and is treated as such by the media.

A second, very active representative and advocate of the *onnagata* legacy in contemporary theatre is Sasai Eisuke. Sasai is one generation younger than Miwa²⁷ and started his acting career in the 1980s. It was Sasai's ambition to become an *onnagata* from the start of his acting career. His admiration of Sugimura's performance in the role of Blanche also defined his goal.

"It was the Streetcar Named Desire performance starring Sugimura Haruko. There was something charming in her acting. She was probably only the second professional actress, since at that time the models for performing women were the kabuki *onnagata*. And her acting was indeed very close to the *onnagata*... in her gestures, her declamation; there was the "smell" of Japanese *onnagata*."²⁸

Sasai studied acting at the Nihon University School of Arts, focusing on traditional kabuki theatre and *onnagata* roles. However, without being adopted by one of the kabuki families he would be banished from the leading roles, and this led him to attempt a career as an *onnagata* outside the traditional theatre. His first role on a professional stage was as princess Sakura in 1982, in a new production of *Sakura-hime* (The Cherry Blossom Princess). Sasai's main goal in this performance was to reduce the gestures and stylisation of classical *onnagata* performance in order to portray the classical role in a modern way.

Sasai's desire to perform as an *onnagata* led him to co-operate with Kano Yuki-kazu, who founded the theatre troupe *Hanagumi shibai* (Flower Group Show), performing so called *neo-kabuki*, a fusion of classical kabuki with modern forms, trendy stagecraft and references to popular culture. *Hanagumi shibai* mixes traditional costumes and acting techniques with contemporary, creating a somewhat post-modern fusion of the old and new. It is an all male theatre, in which actors

²⁶ Kindai nogakushu, Modern *noh* plays.

²⁷ Born in 1958.

²⁸ Nakaya Mariko: Sasai Eisuke. *Engeki raifu* vol.17. [2017-03-12] <http://archive.is/Cu3oN>

dressed as traditional *onnagata* and using *kata* are radically transposed into contemporary situations or juxtaposed with contemporary stage props and a frenetic video-game ambience. Sasai's first performance with *Hanagumi* was an adaptation of the traditional play *Sumidagawa*, followed by another classical play, the ghost story *Yotsuya kaidan*. His career as an *onnagata* started to accelerate with the 1988 project Teikoku AIDS no gyakushu (The Aids Empire Strikes Back), a co-operation project with the butoh group Daisan Erotica, in which Sasai played a vampire queen. To date Sasai's curriculum vitae includes such roles as Salome, Cordelia in King Lear or Madame de Sade in an adaptation of Mishima's play, and a number of roles in plays by contemporary Japanese playwrights as well as co-operation with renowned Japanese directors such as Suzuki Tadashi. There are two roles that are especially significant in his career, the dream role of Blanche in *A Streetcar Named Desire* in 2001, reprised in 2008, and in 2000 the role of a woman thief in *Jozoku* by the playwright Osamu Hashimoto, a post-modern adaptation of Kurotokage, the adaptation and commentary on the famous adaptations in one piece. In the latter, he managed to step out of the shadow of Miwa Akihiro, making his own mark on Miwa's famous role. In this performance he attempted to challenge the boundaries of cross-dressed performance by gradually losing parts of the costume and revealing his true sex, placing it in contrast with the performance of female gender. He further developed his approach in the first production of *Streetcar*. Here Sasai combined elements of kabuki's gestural technique with contemporary acting technique. He wore a unisex costume, no wig – the presence of the male body was not visually denied. The tension between the actor's sex, his true gender and the female role was made clearly visible. This correlates with Sasai's lifelong attempt to portray women without any visual female signs, to be able to reproduce the image of a woman simply through body-gesture, movement and expression.

"I was interested as to whether the woman would be projected if I performed with my true image, without any make-up or costume. Whether my acting skills would pass as an *onnagata* if I stood on the stage naked – without any physical feminine signs."²⁹

Sasai Eisuke summarises this attempt by explanation of his usage of characters for the word *onnagata*. He prefers to use the characters 女方, the character for woman and direction, instead of the generally used 女形, with the character meaning form, in order to emphasise that he is attempting to approach femininity by trying to find a direction (方向, *hoko*), but does not want to base his performance on outer appearance or an attempt to replicate the exact form or shape (形, *katachi*) of a woman.

"I have decided keep walking whole my life the way from 女形 to 女方"³⁰

²⁹ Sasai 1998: 94.

³⁰ Ibid, p. 216.

Sasai is also convinced that mastering the traditional acting technique and dance is an important tool for *gendai onnagata*. Sasai has taken part in various kabuki fusion experiments, but even in his naturalistic contemporary work one notes his debt to kabuki training. He skilfully uses traditional methods in order to challenge tradition. He therefore considers them to be the basis for his acting:

“I started from kabuki and Japanese classical dance. At first it was important to negate the fact that I have a male body and voice. Thus it is good to start with the study of traditional dance and acting. Then to learn how to move my body in order to look feminine. And after that, to force myself to forget it all. To master the form and then eliminate it. (...) To take only the essence. (...) I am not saying one cannot become an *onnagata* without traditional training, but it lacks depth.”³¹

In his opinion, an actor needs a thorough understanding of “the rules” of kabuki *onnagata* to successfully transgress or change them.

In his long career as an *onnagata* in various contemporary and experimental productions, Sasai attempts to find the universal elements of femininity by deconstructing the female gender. He tries to reveal the theatricality of the female gender constructs by juxtaposing it with his male body. He is undoubtedly a unique figure in Japanese theatre. In his manifesto, *Boku wa onnagata* (I am an *onnagata*), he promotes the legitimacy of *onnagata* in the contemporary theatre. His example challenges the tradition and expands the possibilities of cross-dressed performance outside the traditional theatre.

Conclusion

Japan is rather conservative about representing gender roles. There are many books and television programmes that teach how to become a “true woman” or a “proper man”, that enforce strict binary gender codes in every aspect of society. It is probably the clear distinction between the genders as well as the theatrical tradition of cross-dressing that, in comparison with the West, tempts one to cross the imaginary and supposedly clear line between binary male and female identities.

I my paper I have explored the actors who have repeatedly crossed this line and who through their performance challenge and investigate the possibilities and also the limits of gender performance. My goal was to present the modern history of cross-dressing outside the world of the traditional theatre, the transition from traditional kabuki *onnagata* to actresses and the emergence of a new phenomenon, the Takarazuka revue and its *otokoyaku*, as well as individuals who have maintained a successful career as modern *onnagata*. I have concentrated on actors who are perceived as professional representatives of cross-dressing roles and their various approaches to the performance of the opposite gender on stage.

³¹ From the author's interview with the actor, Tokyo 2008.

It will be interesting to observe the future development of cross-dressing in Japanese theatre. Takarazuka does not seem to be in danger of losing its popularity, rather the contrary. Its stars appear frequently on TV, and the legacy of its *otokoyaku* was even further enhanced when one of Japan's biggest production companies, the Toei company, decided to celebrate its 50th anniversary in 2001 with a new film: *Genji – a Thousand Years of Love (Sennen no koi Hikaru Genji monogatari)*, which stars an *otokoyaku* in the main role of prince Genji. And with its history of more than a hundred years, Takarazuka is starting to be perceived as a candidate to become Japan's new "traditional theatre."³² This would mean a psychological shift from pop culture (low culture) to high culture and international recognition.

The *gendai onnagata* actors are only individuals, but they may be pioneers of a new form of art in Japan. Cross-dressing on stage can act as sharp social commentary and a mirror of society. Extending it to the contemporary theatre and placing it within the framework of psychological realism can reveal the nature of both gender performance and the gender itself, and it will be interesting to follow its future development.

References

- ARMSTRONG, William Hamilton: *Neo-onnagata: Professional Cross-dressed Actors and their Roles in the Contemporary Japanese Stage* (dis.). Luisiana 2002.
- BANKOWSKY, Jack and Liz Kotz: The body you want: Liz Kotz interview with Judith Butler. *Artforum* 1992, 31, 3, pp. 82–89.
- BROWN, Lorie: The Women's Theatre of Takarazuka. *The Drama Review* 1990, 34, 4, pp. 79–95.
- BUCKTON, Mark: Takarazuka: Japan's newest traditional theater turns 100. *Japan Times* 2013, April 14. <http://www.japantimes.co.jp/culture/2013/04/14/stage/takarazuka-japans-newest-traditional-theater-turns-100/#.Vq3fXbIrKM8>.
- BUTLER, Judith: *Gender trouble*. New York 1990.
- KANO Ayako: *Acting Like a Woman in Modern Japan: Theater, Gender and Nationalism*. New York 2001.
- KAWASAKI Noriko and Watanabe Miwako (ed.): *Takarazuka no yuwaku. Osukaru no akai kuchibeni*. Tokyo 1991.
- LEVY, Indra: *Sirens of the western shore*. New York 2006.
- MIRWA Akihiro: *Murasaki no rirekisho*. Tokyo 2008.
- ORTOLANI, Benito: *The Japanese Theatre. From Shamanistic Ritual to Contemporary Pluralism*. Leiden 1990.
- ROBERTSON, Jenifer: Doing and Undoing "Female" and "Male" in Japan – the Takarazuka Revue. In Martinez, D. P. (ed.): *Modern Japanese Culture and Society*. New York 2007.
- SASAI Eisuke: *Boku wa onnagata. Sasai Eisuke no sekai*. Tokyo 1998.

³² Buckton 2013.

STICKLAND, Leonie: *Gender Gymnastics: Performing and Consuming Japan's Taikarazuka Revue*. Victoria 2008.

TOYODA Masayoshi: *Ora no sugao. Miwa Akihiro no ikikata*. Tokyo 2008.

Contact: Zuzana Rozwálka, Seminar of Japanese Studies, Masaryk University, Veveri 26, 602 00 Brno, Czech Republic, rozwalka@mail.muni.cz

HERITAGE OF MIKAMI AKIRA: A NOTE ON LINGUISTIC TYPOLOGY

Jiří Matela

Abstract: *The diversity of linguistic reality has been a great challenge for the field of linguistic typology. In the area of the Japanese linguistics the reliance on supposedly universal notion of subject, as seen in the famous Greenberg's (1996) or Li & Thompson's (1976) typological suggestions, became an object of strong criticism lead by Mikami Akira (1903–1971) who proposed a “Theory of abolition of the concept of subject” (shugo haishi-ron) for description of the Japanese language in a series of his works from 1960s. The main purpose of the present paper is to introduce Mikami's theory as a theory that even nowadays features many progressive characteristics within the discourse of the Japanese “theories of subjecthood” (shugo ron). Mikami's approach towards the sentence structure is based on a dichotomy of topic and nominative, without a need to refer to the category of subject. This approach is in many respects also applicable to the typological description of modern Chinese, as demonstrated by e.g. LaPolla (2009). Although not without its problems, Mikami's theory with a focus on the topic-comment (or theme-rheme) opposition in the description of a language's sentence structure provides valuable hints for teaching Japanese or Chinese as second languages.*

Keywords: *Japanese, linguistics, Mikami Akira, linguistic typology, subject, topic, nominative case, information structure, nihongogaku*

Introduction

The need for classification (or conscious grouping of objects sharing some similarities) is generally present in anthropology as well as in other modern sciences. In this respect, linguistics – the science of language – is no exception. Concepts such as *word*, *phoneme*, *subject* or *sentence* are more than anything categories, consciously created by scientists aiming at various goals. Construction of linguistic categories does not always serve only purely descriptive purpose. In other words, it is not only an intellectual game of a science per se. Effectively created categories are supposed to serve as valuable tools in applied linguistics, and although contemporary realm of the sciences of language offers a great variety of possibilities, the linguistic categories find perhaps the most common use in teaching foreign languages. It is not only the internal structure of a language, what becomes the object of linguistic categorization and classification. Within the field of linguistic typology, languages are classified based on certain structural categories or properties. It is also quite common to refer to the typology of a language when teaching it. When we teach the Japanese language, for example, we often, at the very beginning, stress the position of the predicate at the

end of a sentence or the use of postpositions as features distinctive from the situation in the European languages. The main aim of this paper is to introduce the theory of Japanese grammar, developed by a foremost Japanese scholar Mikami Akira in the 20th century's 50s and 60s, to present the theory in the light of linguistic typology and to comment on possible applications of the typological consequences within the field of Japanese language education.

Approaches in linguistic typology

Let us first have a broader look at the context of the linguistic typology. Although the beginnings of linguistics as a modern scientific discipline are generally associated with Ferdinand de Saussure (1857–1913), a Swiss philologist and the main founder of scientific structuralism, and his “semiological” concept of language, attempts to classify languages into groups precede de Saussure's work, including his *Course de linguistique générale* published in 1916. As soon as at the beginning of the 19th century, German scholars like Wilhelm von Humboldt or the Schlegel brothers noticed that besides the genetic relationships languages can be classified based on the arrangement of morphemes in words. The established classes of *isolating* (or *amorphous*) languages, *agglutinating* languages and *flective* languages, together with the categories of *synthetic* and *analytic* languages have basically survived until today. On the other hand, under the influence of the 19th century intellectual environment, the mentioned linguists attempted to link the morphological type of a language to a certain evolutionary stage of the culture that is using the language, which is an idea that has been out of date for quite some time now.¹

In the 20th century some new ideas appeared. Language anthropologists, such as Edward Sapir (1884–1939) stressed the idea of cultural relativism and suggested that there is a link between a linguistic structure and non-linguistic cultural features or communication style. He stated, that an adequate classification of languages must be based on “the nature of concepts expressed by the language.”² Some of Sapir's ideas were further developed by Benjamin Lee Whorf (1897–1941), whose concept of linguistic relativity has been recently (in rather moderate form) revived by some functional and cognitive linguists. In the 60s, a way to the idea of implicational universals was paved by Roman Jakobson (1896–1982) and made famous by Joseph H. Greenberg (1915–2001). According to Greenberg's theory, from the basic ordering of *object* and *verb* in the sentence, some other features (or at least tendencies), such as use of prepositions vs. postpositions, the relative position of an auxiliary and a verb, or a modifier and a noun can be inferred. Of course, such a typology requires certain descriptive categories. That is where the famous syntactic classification based on order of syntactic relations of *subject*, *object* and *verb* came from.

Since Greenberg then, we tend to refer to English as to an SVO language, we describe Japanese as an SOV language and for example Arabic or Berber as VSO

¹ For historical development of typological ideas see e.g. Song 2011.

² Sapir 1921: 136.

languages. In case of Chinese, it has been stated that the language is undergoing a change from an SVO to an SOV type. Of course, Greenberg's theory came out in the 60s, the time of a great development of the chomskyan generative grammar that supposes *subject*, *object* or *verb* to be somehow universal linguistic categories or properties of the Universal grammar. This idea has soon become challenged by linguists of non-generativist paradigm background, although many scholars still consider the basic word order criteria unproblematic.

Nevertheless, the difficulties with identification of *subject* and *object* based on formal structural properties motivated Charles Li and Sandra Thompson in the 1970s to propose a new typology of languages. Both Li and Thompson focused primarily on Chinese and proposed four basic classes: Subject-Prominent languages, with the sentence structure based on the relations between *subject* and *predicate* (Indo-European languages, Dyirbal etc.); Topic-Prominent languages, with the *topic* and *comment* as the basic sentential relation (Chinese or Lolo-Burmese languages being a representative); Subject-Prominent and Topic-Prominent languages that make use of both types of relations (with Japanese or Korean as members of the class), and finally Neither Subject-Prominent nor Topic-Prominent Languages (such as Tagalog or Ilocano). Although Li and Thompson introduced in the typological discussion the notion of *topic*, the discourse was still much under control of the universalist paradigm and both *subject* and *topic* were seen as distinct categories defined by set of features.³ More progressive approaches appeared later with the development of the "second generation" of cognitive sciences, that has tended to value other than purely formal characteristics of a language for the purpose of the typological classification.

Mikami Akira and his theory of Japanese

The awareness of the problems of *subject* as a universal syntactic category in the field of studies of the Japanese language are perhaps best materialized in the form of a well-known scholar **Mikami Akira** (1903–1971). Mikami, former high school mathematics teacher, who became interested in problems of the Japanese language relatively late in his life, is nowadays probably best known for his "Theory of abolition of the concept of *subject*" or *shugo haishi-ron*. As a disciple of a well-known Japanese psycholinguist of the mid 20th century Sakuma Kanae (1888–1970), Mikami is often referred to as the founder of *nihongogaku* – the framework of Japanese linguistics, that approaches Japanese as a world language, is aware of its specifics relative to other languages and provides a background for teaching Japanese as a second (or foreign) language.⁴

But let us focus here on some of the main features of Mikami's linguistic theory. From the very beginning Mikami declared his intentions to create a practical grammar, a grammar that would find an effective use within the Japanese education system, namely in classes of *kokugo*, the Japanese language for the Japanese students.

³ Edward Keenan presented some thirty features for identifying the syntactic subject of a "basic sentence". Keenan, Edward: "Towards a universal definition of 'subject'" (Li 1976: 303–333).

⁴ Iori 2003.

At the end of the 50s, the main focus in the Japanese linguistics was on the old and written form of Japanese, the main theory being Tokieda Motoki's *kokugogaku* ('Study of the (Japanese) national language'). While Tokieda's main aim was to create a comprehensive theory of a human language (an alternative to Saussure's general theory), Mikami intended rather to provide an analysis of a concrete linguistic problems. The main object of Mikami's analysis was a sentence. While there had been a long tradition of theories of the "essence of a sentence" in Japan (so called *chinjutsu ron*), for Mikami such general theories were lacking the practical aspects. In explaining Japanese sentence structures and functions of syntactic elements, Mikami more than anything focused on the linguistic form of expressions. Here, one should not mistake Mikami's emphasis of form for a pure formalism. Rather than focusing *only* on form, Mikami stressed the relation between form and function of each respective expression. From this position stems his effort to thoroughly describe e.g. the differences in function between the Japanese particles *wa* and *ga*. Moreover, Mikami wasn't trying to provide only a superficial description of linguistic forms, but also to discover general principles underlining the language's grammar. His acknowledgement of something like a "deep structures" and transformations (topicalization, detopicalization and such) can probably be attributed to the influence of Chomsky's generative grammar of that time. Last, but not least, Mikami's linguistic endeavor is marked by a notion of progressiveness and aims to create an apparatus, that would maintain its validity from both theoretical and methodological perspective even for the future generations. The success of this aim in a way can be demonstrated, among others, by the popularity of books by Kanaya Takehiro (born 1951), a Japanese linguist living in Canada, who revived Mikami's achievements in a series of popular books in the first decade of the 21st century.⁵ Some of the main linguistic works of Mikami Akira include the following:

- *Gendaigohō josetsu – Shintakusu no kokoromi* [Introduction to the grammar of the modern language – An attempt at syntax] (1953)
- *Gendaigohō shinsetsu* [A New Theory of the grammar of the modern language] (1955)
- *Zoku gendaigohō josetsu – Shugo haishi-ron* [Introduction to the grammar of the modern language (continued) – Theory of abolition of the concept of subject] (1959)
- *Zō wa hana ga nagai – Nihon bupō nyūmon* [Elephants have long trunks – Introduction to the Japanese grammar] (1960)
- *Nihongo no ronri – Wa to ga* [Japanese logic – *Wa* and *ga*] (1963)
- *Nihongo no kōbun* [Japanese sentence structure] (1963)
- *Bupō shōron-shū* [A collection of short papers on grammar] (1970)

⁵ Among others *Nihongo ni shugo wa iranai* [There's no need for subject in Japanese] of 2002, *Eigo ni mo shugo wa nakatta* [English didn't have subject either] of 2004 or *Shugo wo massatsu shita otoko – Hyōden Mikami Akira* [The man who destroyed subject – A critical biography of Mikami Akira] of 2006.

Mikami's Theory of abolition of the concept of SUBJECT

Let us now focus on some basic points of the Theory of abolition of the concept of *subject* and its consequences for the typological classification of Japanese. First, Mikami's objection to the concept of *subject* in Japanese is a terminological one. Mikami refuses to use the word "*subject*" for something that does not correspond to the concept of *subject* in the western linguistics, where the concept originated. He refuses to call a sentential *topic* a "*subject*" (or *shugo* in Japanese) and instead he maintains the concept of *topic* (in Mikami's terms *daimoku*). In the same manner he does not want to use the term "*subject*" for a semantic agent, since an expression of the agent can have various forms (compare, for example the form of the agent/doer in active and passive sentences), and as we have mentioned, Mikami pays great attention to the linguistic form. Therefore, Mikami's position is to associate the *subject* with the noun phrase in the nominative case. However, a nominative noun phrase should control the finite verb and cause a grammatical agreement, the way we know it from European accusative languages, to be recognized as the *subject*. In Japanese, there is no such morphological agreement, therefore there is no nominative case, and therefore there is no *subject*.

If we take a look at Mikami's emblematic sentence, *Zō wa hana ga nagai*, or "Elephants have long trunks", we can see Mikami's point. There is no overt agreement between the predicate adjective *nagai*, "long", and either of the two noun phrases (*zō wa* and *hana ga*). The word *hana* does not control the predicate, it is merely semantically connected to the stem of the predicative. The word *zō*, on the other hand, is the sentence *topic*, since it is a result of the "topicalization", a transformation that raises a deep structure genitive noun phrase (*zō no*) into the sentence *topic*, marked with the particle *wa*. Although from the point of view of e.g. construction grammars the notion of transformation (topicalization etc.) is quite problematic, for Mikami, to put it simple, if there is no structural justification to call a noun phrase a *subject*, there is no reason to ever introduce the concept of *subject* into the description of the Japanese grammar.

Such a position has inevitable consequences for the typological classification of the Japanese language. The main one is that the basic sentence structure in Japanese does not have the *subject-predicate* form, but rather a *topic-comment* relation. Furthermore, since there is no *subject* in the Japanese sentence structure, the language shall no longer be classified using the category of *subject*. In other words, it should be classified as a "topic-comment language type".

LaPolla's theory of Chinese

Interestingly enough, similar typological idea appears several decades later in the field of Chinese studies. A Sino-Tibetan languages scholar Randy John LaPolla presents a criticism of Li & Thompson's classification of Chinese as a "Topic-Prominent language".⁶ According to LaPolla, the term "topic-prominent" implies existence

⁶ LaPolla 2009: 9–22.

of both *topic* and *subject* in the sentence structure, *topic* being somehow in a “prominent” position. However, all syntactic phenomena that had been explained using the category of *subject* can be easily described and explained using the *topic-comment* dichotomy, and moreover, some phenomena that cannot be explained by *subject* can be explained by *topic*. The concept *subject* as used by Li & Thompson refers to the semantic role of *actor* (or *agent*), rather than a syntactic function or relation. For LaPolla a language needs to have evolved into a state where a certain noun phrase has neutralized the semantic role and thus has grammaticalized *subject*. One example of a sentence that is analyzable by *topic* is the following:

	<i>Dàjiā</i>	<i>de</i>	<i>jīngshén</i>	<i>dōu</i>	<i>zhènzhuò-le</i> ,	<i>shénjīng</i>	<i>yě</i>	<i>jǐnzhāng-qǐlái-le</i> .
(1)	everyone	ASSOC	spirit	all	rose-CSM	nerve	also	tighten-INCHO-CSM ⁷
	“Everyone rose up, and started to get nervous.”							

It would not be possible to add an actor argument to the first clause of the sentence, since the semantic actor is already present as the possessor of the spirit. Chinese does not have passive clauses, so the first clause is to be analyzed as having a structure of *topic* – *dàjiā de jīngshén* [everyone’s spirit] and *comment* – *dōu zhènzhuò-le* [all roused]. In the same manner, the second clause has a *topic* – *shénjīng* [nerves], that is understood as having the same possessor as the spirit mentioned in the first clause (i.e. “everyone”), followed by the *comment* (a state verb here). The two clauses have different *topics* to express a mutual contrast of two states of one possessor (“everyone”). The parallel interpretation is further supported by the use of *yě* (“also”) in the second clause.

In cases like (2) LaPolla is talking about “double-topic structure”.

	<i>wǒ</i>	<i>dùzi</i>	<i>è</i>
(2a)	1sg	belly	hungry
	“I am hungry (my belly is hungry)”		

	<i>hài</i>	<i>wǒ</i>	<i>è-le</i>	<i>dùzi</i>
(2b)	harm	1sg	hungry-CSM	belly
	“(it) caused me to get hungry”			

LaPolla adds some further demonstration, but his main point is, that since there is no structural justification for a noun phrase to be classified as *subject* in Chinese,

⁷ The abbreviations used for the annotation of Chinese examples are: ASSOC – Associative (and nominalizer), CSM – Change of state, INCHO – Inchoative.

the concept should be banished from the descriptive apparatus of Chinese. This is simply the “Occam’s razor” principle. Here we can see a similar argumentation as the one we have seen in Mikami’s theory. Based on this kind of reasoning, the two languages, Japanese and Chinese, that had been previously classified as different types (SOV vs. SVO) turn out to be of the same “Topic-Comment type”.

LaPolla’s analysis works for the examples he is choosing (with most *topics* being definite noun phrases). We suppose, that either the analysis or the notion of *topic* would have to be adjusted for cases like (3), which Kimura Hideki classifies as “double-subject sentences” (*nijū shugo bun*),⁸ since the initial noun phrase has clearly indefinite semantics, a feature rarely associated with topicality. However, we will refrain from further analysis of the Chinese *subject/topic* here.

(3a)	<i>Shéi</i>	<i>dùzi</i>	<i>téng?</i>
	who	belly	hurt
	“Whose belly aches?”		

(3b)	<i>Nǎge</i>	<i>wūzi</i>	<i>chuānghù</i>	<i>xiǎo?</i>
	which	room	window	small
	“Which room has a small window?”			

Application of the concept of *topic – comment* structure on teaching languages

At the beginning we stated that classification and categorization should have some practical use. Let us see then, what kind of application we can think of for Mikami’s or LaPolla’s proposed classification of Japanese and Chinese sentence structure, when teaching Japanese or Chinese as a second language. First, as we could see, *subject* as a grammatical category – a category of syntactic relations – turns out not to be a universal one. This should not come as a big surprise, if we consider the natural variation of grammars of languages. In fact, the idea of any linguistic category being a universal atomic unit (syntactic primitives) of a language structure seems to be purely theoretical one, stemming especially from the idea of Universal Grammar (in the generativist fashion). This idea has been rather strongly challenged by William Croft’s Radical Construction Grammar reasoning, with the typological perspective. According to Croft’s logic, using distributional methods to identify syntactic categories suffers from an essential inconsistency: Constructions are used to define categories, but then the categories are taken as primitive elements of syntactic representation and are used to define construction – this approach is circular.⁹ Therefore, the only primitives in a language grammatical structure shall be constructions (uni-

⁸ Kimura 2002: 217.

⁹ Croft 2001: 45.

ties of a conceptual content and linguistic form), and any possible derivative categories, such as *subject*, *object*, *noun* or *verb* shall be seen as construction-specific.¹⁰ This position is not a big problem in teaching foreign languages, since most approaches using “structural syllabus” are based on introducing the grammatical structure via constructions.

The denial of linguistic categories as syntactic primitives in aforementioned Croft’s framework does mean the denial of Universal Grammar as such. It does not, however, mean a denial of linguistic universals. The universals of language are found not in syntactic structure, but in semantic structure and in symbolic structure, that is, the mapping between linguistic function and linguistic form. From this perspective, the existence of an information structure within a language seems to be a universal property of languages, since it derives from the basic functions of languages within the communication process. The mapping between linguistic function and linguistic form here corresponds to the function of introducing a topical element before predicating about it and the form of *topic* preceding *comment* in the linear arrangement of expression within utterances. The “universality” of information structure means, in other words, that there are languages, such as Chinese or Japanese, that do not display properties of grammatical *subject*, but display properties of the *topic-comment* structure, and there are languages, such as English or Czech, that do display some properties of grammatical *subject* and also the *topic-comment* distinction. Therefore, it is rather the *topic-comment* relation one should be aware of in both Asian and European languages, not the syntactic categories of *subject* or *object*. Since the information structure is to be found in the semantic and symbolic structures of a language, the constructional approach is neither in conflict with didactic approaches, that use “situational syllabus” or “functional syllabus”, since those are not based on formal properties of the language structure.

It needs to be pointed out here, that the situation in the field of grammar instruction at the elementary or high schools in the Czech Republic and Slovakia does not seem to reflect the importance of the information structure and the role it plays in the sentence and text structures. Although pupils and students are taught to be aware of *subject*, *predicate* and other syntactic relations, the information structure is only rarely (if ever) object of language studies. As a consequence, the students approach the study of Japanese or Chinese usually unequipped with the notions of *topic* and *comment*, although these are offered even by the structure of their native tongue. Therefore, what we suggest here for teaching Japanese or Chinese to the Czech students is to systematically build the awareness of the information structure in the Czech language, and thus creating the concepts of *topic* and *comment*, prior to the explanation of the Japanese or Chinese sentence structure. This method should be more effective than just stating, for example, that “the particle *wa* in Japanese marks the ‘topic’, or the thing that is talked about”.¹¹

¹⁰ Constructions are further seen as language-specific.

¹¹ Banno 1999: 14.

In the process of building the awareness of the information structure, we suggest to use the differential method, common in the functional-structuralist approach to the textual analysis. The students are presented with a set of Czech sample utterances with grammatical subject noun phrases – the morphologically nominative noun phrases representing the relation of congruence, i.e. sharing the morphological feature of number, gender and person, with the predicate verb – matching the topical element of the sentence. Next, they are presented with a similar set of sample utterances, but with expression other than the subject being the topic, i.e. the subject not matching the topic. The students are supposed to search for the semantic differences between each pair of utterances across the two sets. The notion of *topic* (and *comment*) is then supported by instructor's explanation of the basic properties of *topic* with the focus on its prototype: "aboutness", information, that is old/known from the context, definiteness, nominal character, initial position, suprasegmental properties (intonation contour) etc. These properties are also explained by the comparison of Czech utterances with minimal differences.

The main point of the approach introduced above is to use the Czech textual material for explanation and exercise of the *topic-comment* structure identification, prior to the introduction of the sentential constructions of Japanese or Chinese. Its purpose is to create a conceptual referential point within the students' explicit linguistic knowledge.

Closing remarks

The linguistic typology remains a vivid area of the sciences of language. Recently, we have seen some new approaches to the question of the classification of languages. Some of them are rather anthropologically or cognitively oriented. Makino Seiichi, for example, focuses on the configuration of spatial conceptualization in languages. His attempts are, similarly to Kanaya Takehiro's, to extend the classification beyond the field of purely linguistic typology, and present a typological theory able to account for cultures as well. Ikegami Yoshihiko, on the other hand, reflects on Greenberg's theory and presents three classes of typological approaches: generalizing, classifying and individualizing. While the former two refer to different aspects of "partial typology" by focusing on selected elements of language structures, approaches of the individualizing type tend to characterize a language (or language family) as a whole by individualizing it from the other language(s), and thus try to interpret the functional or semantic content of configuration of supposedly interconnected characteristics. Further modern attempts on cognitively oriented linguistic typology would be classified as this third type of approach. Ikegami himself applies his view on the contrast between Japanese and English, while classifying Japanese as "*naru* (become) language" and English as "*suru* (do) language" in his famous study of 1981.¹² Approaches of Makino or Kanaya, we mentioned above, would also be examples of the individualizing typology. With the development of modern cogni-

¹² Ikegami 1981. For criticism of the "*suru*" vs. "*naru*" kind of classification see e.g. Noda 2015: 116–122.

tive sciences and their interdisciplinary reach, it is reasonable to expect also further theoretical strengthening of the typology of the individualizing type, connecting the classification of languages with classifications of cultures etc.

Although Mikami Akira's efforts were aiming at practical goals in the study of the Japanese language, and not at linguistic typology, the implications of his analysis of the Japanese sentence structure, as we tried to demonstrate in this paper, reach far beyond the scope of the Japanese linguistics. If there is anything that we can take from Mikami Akira today, something that could be considered "a heritage" of Mikami Akira, we believe it is the idea of Japanese as a *topic-comment* type of language, and the application of this idea within the field of teaching Japanese as a foreign language. This approach would only underline the position of Mikami Akira as the "founding father" of *nihongogaku* and give satisfaction to his efforts to create a progressive theory of the Japanese language.

References:

- BANNO Eri (et al.): *Genki: An Integrated Course in Elementary Japanese*. Tōkyō 1999.
- CROFT, William: *Radical Construction Grammar: Syntactic Theory in Typological Perspective*. New York 2001.
- HORIE Kaoru and Pardeshi Prashant: *Gengo no taiporōji*. Tōkyō 2009.
- IKEGAMI Yoshihiko: "Suru" to "naru" no *gengogaku*. Tōkyō 1981.
- IKEGAMI Yoshihiko: *Shigaku to bunka kigōron*. Tōkyō 1992.
- IORI Isao: 'Zō wa hana ga nagai' nyūmon – *Nihongogaku no chichi Mikami Akira*. Tōkyō 2003.
- KANAYA Takehiro: *Shugo wo massatsu shita otoko – Hyōden Mikami Akira*. Tōkyō 2006.
- KANAYA Takehiro: *Nihongo ni keigo ga atte shugo ga nai*. Tōkyō 2010.
- KIMURA Hideki: Chūgokugo nijū shugo bun no imi to kōzō. In Nishimura Yoshi-ki: *Ninchi gengogaku I: Jishō kōzō*. Tōkyō 2002, pp. 215–242.
- LAPOLLA, Randy J.: Chinese as a Topic-Comment (Not Topic-Prominent and Not SVO) Language. In Xing, Janet (ed.): *Studies of Chinese Linguistics: Functional Approaches*. Hong Kong 2009, pp. 9–22.
- LI, Charles: *Subject and Topic*. New York 1976.
- MAKINO Seiichi: *Uchi to soto no gengo bunkagaku*. Tōkyō 1996.
- MASUOKA Takashi: *Mikami bunnō kara Teramura bunnō e – Nihongo kijutsu bunnō no sekai*. Tōkyō 2003.
- NODA Hisashi: Sekai no gengo kenkyū ni kōken dekiru Nihongo bunnō kenkyū to sono kanōsei – 'Suru' gengo to 'naru' gengo, kō kontekusuto gengo to tei kontekusuto gengo no saikentō wo chūshin ni. In Masuoka Takashi (ed.): *Nihongo kenkyū to sono kanōsei*. Tōkyō 2015.
- SAPIR Edward: *Language: An Introduction to the Study of Speech*. New York 1921.

SONG Jae Jung (ed.): *The Oxford Handbook of Linguistic Typology*. Oxford 2011.

Contact: Jiří Matela, Seminar of Japanese Studies, Center for Asian Studies,
Faculty of Arts, Masaryk University, Arna Nováka 1, 602 00, Brno, juramatela@
mail.muni.cz

THE RISE OF ENVIRONMENTAL AWARENESS IN SOUTH KOREA: A NEW TREND IN THE ASIAN TIGER SOCIETY

Jiri Morawetz

Abstract: *South Korea experienced rapid industrialization between the 1960s and 1990s. South Korea has become a high-income country. However, its environment suffered during the process of industrialisation and transport development, with negative consequences for human health and ecosystems. In the last two decades, both NGOs and some government institutions pushed towards a more sustainable model of social development. Problems of air pollution, water management and biodiversity conservation have prompted reactions from scientists, environmental activists, and public officers. A significant number of environmental NGO's originated since 1990's. Multiple public institutions and research bodies were established to address environmental issues. The Korean government has proclaimed the "Green Economy" as its aim. Environmental awareness is supported both by government institutions, that introduce optional environmental education courses, and by NGO's, such as the Korea Federation of Environmental Movements, that offer environmental programs to the public. All these activities attempt to introduce value change towards a more environmentally-conscious society. While awareness is on the rise, it is debatable to what extent this has been transformed into lifestyle changes, and reduced negative environmental impacts of economic pursuits. Furthermore, some governmental initiatives proclaimed to be in the interest of the environment, for example, water management projects, were criticized by civic groups as environmentally harmful. In any case, environmental thinking has emerged from relative obscurity to a significant place on the current social agenda.*

Keywords: *environmental consciousness, evaluation of environmental awareness, management of natural resources, environmental management, nature conservation, biodiversity conservation, Republic of Korea, environment in South-East Asia*

Introduction

The Republic of Korea (South Korea) has established its presence in the Czech Republic and in the European Union through its exports and investments. Most Europeans are familiar with South Korean consumer products, such as mobile phones and passenger cars. However, they know relatively little about the country itself. The aim of this article is to investigate an important part of Korean nation's value system

– environmental awareness.¹ It is not easy to evaluate environmental awareness of an individual, a group, or a country. Definition and measurement of environmental awareness is a rather complex subject.² For the purposes of this article, the issue has been simplified. The criteria for evaluation of environmental awareness have been included in the following set of questions:

- How does the country treat its natural resources (forests, agricultural land)?
- How does the country treat its polluting effluents (water, air pollution)?
- Do individual inhabitants exhibit voluntarily environmentally-conscious behavior (waste sorting, NGO involvement)?
- Does the business sector consider environmental issues (use of certification systems)?
- What is situation in biodiversity conservation (establishment of protected areas, biodiversity indicators)?

The information and data for the article were largely secondary sources (a review of academic and other articles, and of web pages of public administration and educational institutions). The time period inspected is the development from 1950 to 2015, with a particular focus on the last three decades. Through answering of the above questions, we want to get some idea of the current state and trends of environmental awareness in South Korea.

Management of forests and agricultural lands

Forests and agricultural lands are typical renewable resources. The way a country treats these basic resources indicates the environmental awareness of local population. Korean forests experienced heavy logging for fuel and construction, as well as war damages, in the past.³ Since the 1960s, the Korean government started an intensive reforestation. The government's reforestation efforts were joined by schools and non-governmental organisations. South Korea has managed to replenish the standing volume of wood.⁴ In the last years, the total area of woodland was slightly shrinking due to infrastructure development and other competing land uses. However, the stock of wood is still increasing due to the maturing of planted forests.⁵ This result was achieved not only by artificial planting, but also by strict law enforcement and declining market for fuel wood. The wooded area is currently over 63%

¹ Note: Awareness: knowledge of, understanding of, appreciation of... attention to... consciousness of.... sensibility to... Source: Free Dictionary (2015): "Awareness". Free Dictionary by Farlex, Huntingdon Valley, PA (online: <http://www.thefreedictionary.com/awareness>), access 17-9-2015.

² Sanchez 2010: 731–755.

³ Kim J. S. 2011.

⁴ Cho Y. C. 2008.

⁵ Korea Forest Service 2013.

of the land total from the low of 35% in 1955.⁶ This forest coverage is remarkable in a country with a dense population of 520 inhabitants per sq km. Nevertheless, South Korea still imports most of its wood.⁷ From the quantitative point of view, the South Korean reforestation is a success. A qualitative evaluation of forests, particularly from local biodiversity conservation viewpoint, would need a more thorough research, and there is not much accessible information available. In any case, the South Korean reforestation proves a rising awareness of need for sustainable management of a renewable resource.

South Korea has a relatively small share of agricultural land – about 19%. The share of agricultural land is further declining. In particular, the area of traditional rice paddies goes down.⁸ South Korea is largely a mountainous country, with only about 30% of lowlands,⁹ and the natural conditions are not advantageous for arable land. As a result of an increased international competition in rice and other agricultural products, Korean farmers got under strong pressure. Many farmers experienced serious financial problems and did not share the overall increase of material wealth in the Korean society. The difficult socio-economic situation prompted many young people to leave the countryside for large cities.¹⁰ South Korea is highly dependent on food imports to cover its needs.¹¹ Furthermore, a large part of agricultural soil is threatened by erosion.¹² The future destiny of agriculture depends to a large degree on the stand that the government takes against the pressures to further open agricultural markets to cheap agricultural and food imports. On the other hand, organic agriculture and organic food consumption are growing, even though still represent a small part of the total market.¹³ In comparison to the European Union, the South Korean governmental support for sustainable agriculture, including organic agriculture, seems to be weak.¹⁴ Furthermore, although farmland plays an important role in biodiversity conservation, there is little evidence of cooperation between government authorities and farmers on this matter.¹⁵ The environmental awareness in the agricultural sector appears to be still low.

Treatment of polluting effluents

An increase in polluting effluents, released into air and water, often goes with rapid industrial development and growing cities. South Korea, with its fast expanding

⁶ Bae S. J. 2012.

⁷ Korea Forest Service 2013.

⁸ KOSIS 2015.

⁹ South Korea Government 2012.

¹⁰ Savada 1990.

¹¹ Muller 2011.

¹² Yoo S. H. 1992, Park S. 2011.

¹³ Kim C. G. 2012.

¹⁴ Kim, C. H. 2015.

¹⁵ Kim, J. O. 2011.

industries in the second half of the 20th century, experienced serious levels of air and water pollution. However, in the last decades environmental policies have been designed and pollution control systems established that seem to have halted a further deterioration of environmental conditions. The SO₂ and CO concentrations have substantially decreased since late 1990's. South Korea still has problems with non-decreasing NO₂ and O₃ levels. A serious problem is the high level of PM₁₀ pollution.¹⁶ Since 1990s, South Korea implements its permit and reporting system and progressive tightening of permissible emission levels takes place. The SmokeStack Tele-Monitoring Systems uses remote control sensing equipment to monitor major emitters nationwide, used on about 1500 smoke stacks in 2014.¹⁷ The Seoul Metropolitan Area has got its own air quality improvement plans with specific targets.¹⁸

In the area of water protection, the coverage of the sewage system reached 92% in 2012, a sharp increase against the 8% in 1980. South Korea has managed to decrease its pollution of its major rivers measured by the BOD (biochemical oxygen demand) and T-F (total phosphorus, a major cause of algal blooms). It was less successful by the COD (chemical oxygen demand) criterion.¹⁹ In summary, although there is still a serious need to reduce air and water pollution, it seems that the Korean government is increasingly aware of environmental problems, and it is getting the anti-pollution policies in place.

Waste sorting and other volunteer activities

Waste recycling is a visible mark of an environmentally conscious society. Separating of waste is often the first (and for many people the only) activity aiming to reduce impacts of human consumption. Communal waste sorting and recycling requires a good cooperation from the public, since many households are involved. Waste sorting is a voluntary activity in most countries, but it needs to be supported by the government. South Korea has increased the share of recycled municipal waste. In 2007, 57.8 per cent were recycled, compared to the 23.7 per cent in 1995.²⁰ While there appears to be a wide acceptance of waste sorting by the public, the main impulse seems to come from above through local government regulations.²¹ Consequently, it is difficult to evaluate to what extent is waste sorting a voluntary activity in South Korea. While the total volume of residential waste was not increasing between 2008 and 2012, the total volume of business waste was still on the rise.²² In any case, increased environmental awareness can be attributed to particular local governments.

¹⁶ ESY 2014.

¹⁷ MoE 2015a.

¹⁸ Ecorea 1 2015.

¹⁹ Ecorea 2 2015.

²⁰ UNEP 2015.

²¹ Seoulistic 2015.

²² Ecorea 3 2015.

Volunteer involvement and civic activities are reflected by the rising number of environmental non-governmental organisations since the early 90s.²³ The Korean Federation for Environmental Movement- Friends of the Earth, Birds Korea, Green Korea United, and the Korean Association for Conservation of Nature are among the best known environmental NGOs in Korea. The environmental NGOs have supported as well as opposed some large government projects. Among the supported ones has been the reforestation of Korea, among the opposed ones was the Four Rivers Project.²⁴ The rise of the environmental activities of the NGOs, including voluntary work, is quite evident since the 1990s. This reflects increased environmental awareness.

Certification and other business approaches

In South Korea, same as in other economically developed countries, private companies, particularly manufacturers, have to respond to governmental and consumer concerns about the environment. Some environmentally problematic activities are not directly regulated at present. However, in order to build a favourable image, companies often use various voluntary approaches, including environmental certification. In some cases, a company needs to be certified if it wants to sell to public institutions with green purchasing policies. In South Korea, one finds several types of voluntary instruments used by businesses: an environmentally-friendly company certification scheme, environmental labelling, green building certificates, and a voluntary agreement with industries on energy savings.²⁵

Furthermore, the international environmental management system ISO 14001 was extensively used by Korean industrial companies. South Korea ranked relatively high in comparison with European countries in the number of total ISO 14001 certificates, and some companies even possessed the more demanding EU EMAS certificate.²⁶ Getting an environmental certificate may not necessarily result into a reduction of pollution by a company, as experience from other countries suggests.²⁷ We have not sufficient information on that in Korea. However, a study has shown that, at least, the ERV rate²⁸ was related to the possession or absence of the ISO certificate in South Korea.²⁹ Korean companies that obtained the ISO 14001 certificate were registered with less law violations than companies without such certificate. Furthermore, certified companies had much better trends in violation

²³ Moon K. H. 2004, Nakpyeong 2004, Kim Y. S. 2008.

²⁴ Hester 2010.

²⁵ Lee B. W. 2005.

²⁶ Peglau 2005.

²⁷ Barla 2007.

²⁸ Note: ERV Rate: Environmental Regulation Violation rate. It measures compliance with legal regulation.

²⁹ Kwon D.M. 2002.

reduction. In any case, we may claim that Korean companies are increasingly aware of environmental aspects of their business.

Biodiversity conservation

Environmental awareness is closely connected with the way a human society treats non-human organisms. Biodiversity is protected for ecological, economic, esthetical and ethical reasons. From an economic viewpoint, biodiversity is a resource (for agriculture and food production, construction, pharmaceutical industry, etc.), and provides free ecosystem services for humans. As a part of ecosystems, it provides ecosystem services such as photosynthesis, pollination, waste recycling, water purification, and erosion prevention. In addition to anthropocentric valuation of biodiversity (that stresses the value of biodiversity for humans), some people believe that biodiversity has an internal value in itself. They say we have no moral right to eliminate any specie of animals or plants, no matter whether it is useful for humans or not. All these ideas are also present in the South Korean society.

South Korea has made a major progress in the establishment of protected areas. Since 1952, it has designated 21 national parks.³⁰ In addition to that, it has declared other types of protected areas, such as ecological and scenery conservation areas, wetland protected areas, and designated islands.³¹ We still have little information available about the effectiveness of nature conservation in these areas, even though some assessments were performed.³² (However, in this regard Korea is not different from many other countries.) Furthermore, South Korea embarked on a project to preserve and build three major ecological axes running through the central mountains and around a part of its coast.³³ South Korea intensively maps its biodiversity. Threatened species are gradually added to the list of legally protected species.³⁴ The South Korean government established the Biological Resources Institute and the National Institute of Ecology. There is a major ecosystem and biodiversity education centre at the National Institute of Ecology that draws a lot of attention.³⁵ There are several influential South Korean NGOs that engage in biodiversity conservation not only in South Korea, but also abroad.³⁶ On the other hand, we have no biodiversity indicators available that evaluate the trends and impacts of these conservation efforts. Has the biodiversity decline been halted? In any case, the growth in protected areas, government activities, as well as the NGO involvement support the claim that the conservation awareness is on the rise in South Korea.

³⁰ KNPS 2015.

³¹ MoE 2012.

³² Heo H.Y. 2013.

³³ MoE 2015b.

³⁴ Ecorea 4 2015.

³⁵ UW 2012.

³⁶ Moon K.H. 2004.

Conclusion / Summary

This inquiry inspected awareness related to natural resources' treatment, polluting effluents' prevention, waste sorting and civic initiatives, business sector approaches, and the situation in biodiversity conservation. Due to time limitations, only selected parts were inspected. By most of these criteria, the Republic of Korea has made a significant progress in the last decades. One can conclude that environmental awareness in South Korea is generally on the rise. A crucial task for the Korean society will be to transform this awareness into activities, by public administration, companies and civic groups that will ensure sustainable development.

Table C1: Criteria for Evaluation of Environmental Awareness

(Claim: The environmental awareness in South Korea has increased in the last three decades)

Claim supported by findings: +

Claim not supported by findings: -

Data not available: 0

Treatment of natural resources: forests	+	Treatment of natural resources: agricultural land	-
Treatment of polluting effluents: air	+	Treatment of polluting effluents: water	+
Volunteer activities: waste sorting	+ / 0 ³⁷	Volunteer activities: NGO involvement	+
Business sector: participation in env. certification systems	+		
Biodiversity conservation: protected area establishment	+	Biodiversity conservation: biodiversity indicators	0

References:

- BAE S. J. et Joo W. R. et Kim Y. S. (2015): Forest transition in South Korea: Reality, path and drivers. *Land Use Policy* 2012, 29, 1, p. 29 (online: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264837711000615>), access 16-10-2015.
- BARLA, P. (2007): ISO 14001 certification and environmental performance in Quebec's pulp and paper industry. *Journal of Environmental Economics and Management* 2007, 53, 3, pp. 291–306.

³⁷ Note: Waste sorting is largely a local government activity, not a volunteer activity, in South Korea.

- Busan (2015): Garbage Disposal. Municipal Government Website (online: <http://english.busan.go.kr/SubPage.do?pageid=sub060307>), access 23-9-2015.
- CHO Y. C. (2008): Forest ecosystem restoration achieved by large area plantation in South Korea. Presentation. Convention of Biological Diversity Website, pp. 1–21 (online: <https://www.cbd.int/doc/meetings/ecr/wscbecr-pac-01/other/wscbecr-pac-01-presentation-08-en.pdf>), access 16-10-2015.
- Ecorea 1 (2015): 2nd Seoul Metropolitan Air Quality Improvement Plan (2015–2024). *Environmental Review* 2015, 1, pp. 37–38. Website of South Korean Ministry of Environment (online: <http://eng.me.go.kr/eng/web/index.do?menuId=198&findDepth=1>), access 23-9-2015.
- Ecorea 2 (2015): Key facts and trends. Water quality. *Environmental Review* 2015, 2, pp. 21–22. Website of South Korean Ministry of Environment (online: <http://eng.me.go.kr/eng/web/index.do?menuId=198&findDepth=1>), access 23-9-2015.
- Ecorea 3 (2015): Key facts and trends. Waste generation. *Environmental Review* 2015, 3, pp. 52–53 (online: <http://eng.me.go.kr/eng/web/index.do?menuId=198&findDepth=1>), access 23-9-2015.
- Ecorea 4 (2015): Key facts and trends. Biodiversity. *Environmental Review* 2015, 4, pp. 24–25. Website of South Korean Ministry of Environment (online: <http://eng.me.go.kr/eng/web/index.do?menuId=198&findDepth=1>), access 22-8-2015.
- ESY (2014): Air Quality. *Environmental Statistics Yearbook* 2014, pp. 46–105. Website of South Korean Ministry of Environment (online: <http://eng.me.go.kr/eng/web/index.do?menuId=29&findDepth=1>), access 15-8-2015.
- HEO H. Y. (2013): Assessing Management Effectiveness and Implementing the IUCN Green List Initiative. Korea National Park Service Website (online: http://www.env.go.jp/nature/asia-parks/pdf/wg2/APC_WG6-10_HagYoung-HEO.pdf), access 26-9-2015.
- HESTER, R. et Hong J. H. et McNally, M. (2010): Korea's Rivers Feeling Impacts from 4-Rivers Project. 8 September 2010, International Rivers NGO Website. (online: <http://www.internationalrivers.org/resources/korea%E2%80%99s-rivers-feeling-impacts-from-4-rivers-project-1698>), access 24-9-2015.
- KIM C. G. et Jeong H. G. et Moon D. H. (2013): Demand for Organic Farming Technology and Roadmap for Technology Development. *KREI Agricultural Policy Focus* 2013, 65, p. 26 (online: <http://www.krei.re.kr/web/eng/agri-policy-focus>), access 18-10-2015.
- KIM C. H. et Lim S. S. (2015): An Evaluation of the Environmentally Friendly Direct Payment Program in Korea. *Journal of International Economic Studies* 2015, 29, pp. 3–22. (online: <http://repo.lib.hosei.ac.jp/bitstream/10114/9967/1/j29-kim-other.pdf>), access 8-9-2015.
- KIM J. O. et Steiner, F. et Mueller, E. (2011): Cranes, Crops and Conservation: Understanding Human Perceptions of Biodiversity Conservation in South

- Korea's Civilian Control Zone. Environmental Management 2011, volume 1/47, pp 1–10.
- KIM J. S. et Kwoun Y. M. et Yowhan, S. et Lee, S. K. (2011): The history of deforestation and forest rehabilitation in Korea. Research paper uploaded on academia.edu website (open access platform), pp. 1–20. (online: http://www.academia.edu/4043937/The_history_of_deforestation_and_forest_rehabilitation_in_Korea), access 21-10-2015.
- KIM Y. S. (2008): Korea organisations. Japan Environmental Education Forum Website. (online: http://www.jeef.or.jp/EAST_ASIA/?job_cat=korea), access 23-9-2015.
- Korea Forest Service (2013): Forest Management. Korean Forests at a Glance 2013. Korean Forest Service Report, pp. 18–19. (online: <http://english.forest.go.kr/images/korea/koreaforest.pdf>), access 25-9-2015.
- Korea Forest Service (2013): International Forest Cooperation and Trade. *Korean Forests at a Glance 2013*. Korean Forest Service Report 2013, p. 13. (online: <http://english.forest.go.kr/images/korea/koreaforest.pdf>), access 16-10-2015.
- KOSIS (2015): Agricultural Land Area. Korea Statistical Information Service Website. (online: http://kosis.kr/eng/statisticsList/statisticsList_01List.jsp?vwcd=MT_ETITLE&parentId=F#SubCont), access 16-10-2015.
- KNPS (2015): About National Parks. Korea National Park Service Website. (online: <http://english.knps.or.kr/Knp/AboutNP.aspx?MenuNum=1&Submenu=AboutNP>), access 9-9-2015.
- KWON D.M. et Seo M. S. et Seo Y. C. (2002): A study of compliance with environmental regulations of ISO 14001 certified companies in Korea. *Journal of Environmental Management* 2002, 65, 4, pp. 347–353.
- LEE B. W. (2005): Environmental Management in Korea: Government Policies & Industrial Practices. Presentation from the OECD Conference on Public Environmental Policy and the Private Firm, Washington, D.C., 14–15 June 2005. (online: <http://www.oecd.org/env/consumption-innovation/35120711.pdf>), access 24-9-2015.
- MoE (2012): The Expansion and Management of Protected Areas. The Biodiversity of Korea – Report, 2012, pp. 55–57. South Korean Ministry of Environment Publication. (online: <http://eng.me.go.kr/eng/web/index.do?menuId=198&findDepth=1>), access 15-8-2015.
- MoE (2015a): Management of Air Pollutant-emitting Facilities. Website of South Korean Ministry of Environment. (online: <http://eng.me.go.kr/eng/web/index.do?menuId=223&findDepth=1>), access 30-8-2015.
- MoE (2015b): Conservation of the Core Ecological Axes of the Korean Peninsula. Website of South Korean Ministry of Environment. (online: <http://eng.me.go.kr/eng/web/index.do?menuId=399&findDepth=1>), access 18-8-2015.

- MOON, K. H. et Park D. K. (2004): The role and activities of NGOs in reforestation in the northeast Asian region. *Forest Ecology and Management* 2004, 1/201: pp. 75–81.
- MULLER, A. (2011): South Korea's global food ambitions: Rural farming and land grabs. 19 March 2011. Grain NGO Website, pp. 1–4. (online: <http://farmland-grab.org/post/view/18325>, access 20-10-15).
- NAKPYEONG (2004): The Environmental Problems and Movements in South Korea. Gwangju Human Rights Folk School 2004. (online: <http://de.scribd.com/doc/7797965/The-Environmental-Problems-and-Movements-in-South-Korea>), access 20-8-2015.
- PARK, S. et Cheyoung, O. et Seongwoo, J. et Jung, H. (2011): Soil erosion risk in Korean watersheds assessed using the revised universal soil loss equation. *Journal of Hydrology* 2011, 399, 18 March 2011: p. 263, abstract. (online: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0022169411000187>), access 20-10-2015.
- PEGLAU, R. et Tsujii K. (2005): Worldwide number of ISO 14001. Graph of Corporate Risk Management Co. (online: <http://www.ecology.or.jp/isoworld/english/analy14k.htm>), access 15-9-2015.
- SANCHEZ, M. J. et Lafuente, R. (2010): Defining and measuring environmental consciousness. *Revista internacional di sociología* 2010, 68, 3: pp. 731–755. (online: <http://www.iesa.csic.es/publicaciones/201120131.pdf>), access 17-9-2015.
- SAVADA, M. et Shaw, W. (eds. 1990): *South Korea: A Country Study*. Washington: GPO for the Library of Congress, 1990, pp. 1–2. (online: <http://country-studies.us/south-korea/52.htm>), access 15-8-2015.
- Seoulistic (2015): Trash in Korea. Everything you need to know about garbage. Seoulistic.com Private Website. (online: <http://seoulistic.com/living-in-korea/trash-in-korea-everything-you-need-to-know-about-garbage/>), access 15-9-2015.
- South Korea Government (2012): Geography and Climate. South Korea Government Information Website. (online: <http://www.southkoreagovernment.com/geography.htm>), access 20-10-2015.
- UNEP (2015): Waste Management in Republic of Korea. United Nations Environment Programme Website. (online: <http://www.unep.org/greeneconomy/SuccessStories/WasteManagementinSouthKorea/tabid/29892/Default.aspx>), access 23-9-2015.
- UW (2012): South Korea's National Institute of Ecology (NIE) opens. University of Wisconsin-Madison Website. (online: <http://www.botany.wisc.edu/south-korea-s-national-institute-of-ecology-nie-opens.htm>), access 1-9-2015.
- YOO, S. H. et Jung, Y. S. (1992): Soil Management for Sustainable Agriculture in Korea. Food and Fertiliser Technology Centre (FFTC) Website, 1 Sep-

tember 1992, pp. 1–8. (online: <http://www.agnet.org/library.php?func=view&id=20110801142816>), access 20-10-15.

Contact: Jiri Morawetz, Ph.D., Faculty of Environment, J. E. Purkyne University in Usti n. Labem, Kralova vysina 7, Usti n. Labem 400 96, Czech Republic, j.morawetz@seznam.cz

CHARAKTERISTIKA DESCENDENTNÍCH SLEDŮ V UČK¹

Barbora Slivoníková, Michaela Grycová
a Kristýna Pavlačková

Abstrakt: Ačkoliv je čínština stále ještě tónovým jazykem, postupně dochází k oslabování této její suprasegmentální charakteristiky, jehož nejvýznamnějším projevem je úbytek plně tónických slabik. Tyto změny ovšem nemají vliv pouze na tónovou realizaci promluvy, nýbrž i na rytmické členění čínského textu. Problematické prosodických rysů čínštiny, tj. hierarchii prominence slabik v návaznosti na lineární členění věty, se dlouhodobě věnoval prof. PhDr. Oldřich Švarný, CSc. (1920–2011). Tato studie se v prosodickém smyslu slova zaměřuje především na descendantní rytmické sledy a jejím cílem je tak analýza jejich výskytu. Relevantní texty byly vybrány z Učebnice čínské konverzace. Jejich nahrávku provedla rodilá mluvčí pekingštiny, výslovnostního standardu moderní čínštiny. Na jejím základě pak byly texty transkribovány prozodickou transkripcí, tzn. po jejich rozčlenění na kóla a segmenty u nich byla následně posuzována jejich rytmická realizace, tj. identifikovány akronymické, ascendentní a descendantní sledy. Závěrečné shrnutí obsahuje popis sestupných sledů ve sledovaném vzorku.

Klíčová slova: suprasegmentální fonologie, moderní hovorová čínština, pekingština, lineární členění, descendantní rytmický sled

Při studiu čínštiny jako cizího jazyka je zcela zásadní správné zvládnutí její fonologie, a to jak v segmentální tak i suprasegmentální rovině. Z důvodu absence flektivních koncovek je totiž při členění věty v čínštině nejvíce využíváno rytmu řeči, neboli umísťování iktů, rozlišení tónové prominence slabik a jejich spojování do větších celků,² které je realizováno lineárním větným členěním. V jeho rámci pak vydělujeme objektivní, tedy relativně neměnné jednotky, a jednotky proměnné, subjektivní. Jednotkami objektivními jsou kóla,³ významové úseky s ucelenou rytmickou strukturou, zakončené pauzou, charakterizované ukončující nebo neukončující intonací.⁴ Kólon se rozpadá na jednotky subjektivní, segmenty. Ty jsou reprezentovány sledem nejčastěji tří nebo čtyř slabik, přičemž se alespoň na jedné z nich nachází rytmický přízvuk, iktus. Slabiky, na nichž spočívá iktus, označujeme jako arze, ostatní jako theze. V procesu vytváření delších segmentů se některé slabiky tónicky oslabují, případně se mohou tónicky i neutralizovat. Tento jev nazýváme prominencí slabik,

¹ Tj. *Učebnice čínské konverzace*. Podnět k sepsání tohoto textu vzešel od doc. Davida Uhra. On také práci na sestavení korpusu a jeho analýze řídil.

² Švarný 1998: 3, 23.

³ Singulár kólon.

⁴ Švarný 1998: 3, 23.

v jejímž rámci rozlišujeme sedm stupňů.⁵ Podle míry plnosti tónu tak v čínštině hovoříme o slabikách zdůrazněně tónických, plně tónických, oslabeně tónických a atónických, ty jsou neutralizované, respektive atónové. Plně tónické a oslabeně tónické slabiky pak mohou být nositelkami iktu či nikoliv. Zdůrazněně tónické slabiky nesou iktus vždy. Lineární členění a stupně prominence odráží prosodická transkripce Oldřicha Švarného. Její deklarací je *Úvod do hovorové čínštiny*,⁶ manifestem *Gramatika hovorové čínštiny v příkladech*⁷ – *Hovorová čínštiny v příkladech* a zobecněním *Učební slovník jazyka čínského*.

Rytmické členění v čínštině je proměnlivé v závislosti na rychlosti řeči, délce věty, obzvláště délce jmenných a predikativních komplexů, a na expresivním či neutrálním vyslovování větných členů. Podle toho, kde se v segmentu vyskytuje iktus, rozlišujeme sledy ascendentní, descendentní a akronymické. O ascenci hovoříme, pokud arzi předchází theze, u descence je tomu naopak. V případě akronymie je arzi poslední a první slabika segmentu. Pokud tvoří dvojslabičný sled dvě tónické slabiky těžce prominence, arzi je podle tzv. akronymického pravidla druhá z nich.⁸

Výchozím materiálem při tvorbě korpusu naší práce je *Učebnice čínské konverzace*. Učebnici tvoří celkem čtyřicet lekcí, z nichž je každá rozdělena na tři dialogy a jeden monolog. Texty jsou doplněny cvičeními a společně s nimi jsou nahrány dvěma rodilými mluvčími čínského jazykového standardu, paní Li Ruixia Michalíkovou a jejím bratrem. Pro naši analýzu byla vybrána cvičení z lekcí 13–20 C a 21–22 A, B, která jsme pod vedením D. Uhra převedly do prosodické transkripce. Ve své analýze jsme se pak zaměřily na kvantitativní a kvalitativní popis segmentů a kól s descendentním rytmem.

Délka textu

Analýzovaný materiál zahrnuje cvičení celkem dvanácti lekcí v rozsahu dohromady 532 vět. Z jejich rozboru vyplynulo, že text je dále tvořen 694 kóly, 1300 segmenty a 4003 slabikami.

typ jednotky	počet kól	počet segmentů	počet slabik
věta	1,3	2,4	7,5
kólon	-----	1,9	5,8
segment	-----	-----	3,1

Tab. 1: Průměrné délky jednotek

⁵ Švarný 2014: 10.

⁶ Švarný, Oldřich a kol.: *Úvod do hovorové čínštiny*. Praha 1967.

⁷ Švarný, Oldřich a kol.: *Gramatika hovorové čínštiny v příkladech*. Bratislava 1991–1993.

⁸ Švarný 1998: 3, 33.

Tabulka č. 1 popisuje průměrné délky relevantních jazykových jednotek. Ve vzorku se tři věty v průměru dělí na cca čtyři kóla, dvě věty se skládají z bezmála pěti segmentů a patnácti slabik. V textu se přitom vyskytují věty o délce jeden až čtyři kóla. Kólon sestává z cca dvou segmentů a šesti slabik, je dlouhý jeden až pět segmentů. Segment tvoří v průměru cca tři slabiky a ve vzorku se vyskytují segmenty dlouhé jedna až šest slabik.

Analýza segmentů

Z následující tabulky je patrné, že největší část našeho vzorku zaujímají segmenty dvoj a tříslabičné. Společně se segmenty čtyřslabičnými tvoří 85,7 % celého korpusu. Jednoslabičné a šestislabičné segmenty se v textu vyskytují sporadicky, jejich relativní četnost je pouze 5,4 %.

počet slabik	absolutní četnost	relativní četnost
jednoslabičné	43	3,3 %
dvojslabičné	413	31,8 %
tříslabičné	412	31,7 %
čtyřslabičné	289	22,2 %
pětislabičné	116	8,9 %
šestislabičné	27	2,1 %

Tab. 2: Velikost segmentů

Zjistily jsme, že se v našem korpusu vyskytují segmenty s jednou, dvěma nebo třemi arzemi. Nejpočetnější skupinu tvoří segmenty jednoiktové, které celkem představují 55,3 % zkomaného materiálu. Nejméně početné jsou segmenty trojiktové, jenž se zde vyskytují jen v 0,7 % případů. Z celkového počtu 3950 slabik je 1879, tj. 47,6 % arzemi.

segment	počet arzí	absolutní četnost	relativní četnost
jednoslabičný	1	43	3,3 %
dvojslabičný	1	413	31,8 %
trojslabičný	1	247	19 %
	2	165	12,7 %
čtyřslabičný	1	21	1,6 %
	2	268	20,6 %
pětislabičný	1	4	0,3 %
	2	112	8,6 %

šestislabičný	2	23	1,8%
	3	4	0,3%

Tab. 3: Počty arzí

V tabulce č. 3 je popsána četnost arzí v jednotlivých typech segmentů, přičemž největší zastoupení mají v korpusu dvojslabičné segmenty s jednou arzí, poměrně hojně se zde vyskytují i trojslabičné segmenty s jednou arzí, čtyřslabičné a trojslabičné segmenty se dvěma arzemi. Čtyři převládající typy segmentů tvoří dohromady 84,2 % našeho vzorku.

Následuje typologie rytmického průběhu segmentů, v níž představíme jejich početní zastoupení v textu a popíšeme jednotlivé typy v kvantitativním rozdělení podle délky vyjádřené počtem slabik. Příložené tabulky rekapituluji absolutní a relativní četnost rytmů ve zkoumaném vzorku.

Dvojslabičné segmenty

- ascendentní
bu-cuò (13C-FY-11-1-3)
měi-tiān (14C-FY-2-1-2)
- descendentní
sùcai (13C-TK-1-1-2)
zǎi-dǎ (13C-FY-6-3-1)

typ rytmického sledu	absolutní četnost	relativní četnost
ascendentní	231	55,9 %
descendentní	182	44,1 %

Tab. 4: Dvojslabičné segmenty

Z tabulky č. 4 je zjevné, že v našem vzorku mezi dvojslabičnými segmenty početně lehce převažují ascendentní nad descendentními sledy v poměru cca 5 : 4.

Tříslabičné segmenty

- akronymické
dǎ-yi-liàng (15C-KZ-2-1-1)
hǎo-zhùyì (20C-HD-4-1-1)
- ascendentní
 - ascendentní jako celek (celkem 53)
jiu-bié-chī (14C-FY-5-2-2)
qu-běijīng (22A-TH-3-1-2)
 - ascendentní s příklonkou (56)
yi-liàng-ba (15C-FY-2-3-3)
dàngāo-le (20C-FY-6-1-3)

3. descendentní
 - 3.1. descendentní jako celek (38)
 - kěng₂-shi (21B-FY-7-1-1)
 - shànglai-ba (15C-FY-10-1-1)
 - 3.2. descendentní s předklonkou (100)
 - jiu-**děi**-qù (22B-FY-11-2-1)
 - wo-tūran (22B-HD-1-1-1)

typ rytmického sledu	absolutní četnost	relativní četnost
dvouiktový akronymický	165	40 %
jednoiktový descendentní	138	33,5 %
jednoiktový ascendentní	109	26,5 %

Tab. 5: Tříslabičné segmenty

Mezi tříslabičnými sledy jsou nejčastěji zastoupeny segmenty s akronymickým rytmem, následovány s lehkou početní převahou v poměru cca 5: 4 nad rytmy ascendentními sledy descendentními.

Čtyřslabičné segmenty

1. akronymické
 - 1.1. akronymické jako celek (celkem 109)
 - hái-xiang-qu-qíán (18C-FY-5-2-2)
 - zhǔnbei-lǐwù (20C-TH-9-2-2)
 - 1.2. akronymické s předklonkou (21)
 - zai-bówuguǎn (22A-FY-9-1-2)
 - rang-wǒmen-weí⁴ (20C-TK-5-1-1)
 - 1.3. akronymické s příklonkou (44)
 - cái-zhaodao⁴le (21B-HD-7-1-2)
 - zōu-guomíng-d (20C-TH-2-1-2)
2. ascendentní
 - 2.1. ascendentní s příklonkou (5)
 - dǎdì-qu-ba (15C-FY-13-2-2)
 - yěcān-le-ne (21C-FY-2-1-3)
 - 2.2. ascendentní s předklonkou a příklonkou (4)
 - zai-zhǐhéli (16C-KZ-7-1-1)
 - shì-táng-mù-ba (22B-HD-7-1-1)
 - 2.3. kombinace dvou ascendentních sledů (21)
 - nì-shuō-zai-**nǎi** (22A-FY-4-1-1)
 - lián-dǎ-san-tiān (14C-FY-9-2-1)
3. descendentní
 - 3.1. descendentní jako celek (12)
 - zǎi**-lái-yi-ge (13C-TK-1-1-1)

zhùxialai-ba (17C-FY-4-2-3)

3.2. kombinace dvou descendantních sledů (70)

yīding-yào-chi (19C-FY-5-2-1)

wo³-d-yàoshi (21B-FY-9-2-1)

4. kombinace ascendentního a descendantního sledu

xiànzài-gao⁴su (17C-TH-4-1-1)

míngtiān-xiàwu (17C-TH-5-1-1)

typ rytmického sledu	absolutní četnost	relativní četnost
dvouiktový akronymický	174	60,2 %
dvouiktový descendantní	70	24,2 %
dvouiktový ascendentní	21	7,3 %
jednoiktový descendantní	12	4,2 %
jednoiktový ascendentní	9	3,1 %
jednoiktový ascendentní a descendantní	3	1 %

Tab. 6: Čtyřslabičné segmenty

Čtyřslabičné segmenty jsou v našem vzorku ze tří pětín akronymické. Vysoká je i frekvence výskytu kombinace dvou descendantních sledů. Dva ascendentní sledy jsou výrazně méně časté. Ostatní typy segmentů představují pouhých 8,3 % našeho vzorku.

Pěťslabičné segmenty

1. akronymické

1.1. tříiktové akronymické jako celek (celkem 45)

zěnmē-zhēme-rè (15C-TH-2-1-2)

rúguo-ta¹-bu-lái (22B-TH-1-1-1)

1.2. dvouiktové akronymické s předklonkou (13)

qu-něi-ge-jiǔbā (22A-FY-8-1-1)

dēng-nǐmēn-yìhòu (19C-TK-2-1-1)

1.3. dvouiktové akronymické s příklonkou (22)

zāi-dǎ-yì-liàng-ba (15C-FY-11-3-2)

wo³mēn-kuài-qù-ba (20C-FY-4-2-1)

1.4. dvouiktové akronymické s předklonkou a příklonkou (6)

hē-wèishēngjiān-d (17C-FY-1-2-3)

wei-měi-ge-rén²-d (20C-TH-5-1-1)

2. jednoiktové ascendentní s příklonkou

nī-chī-yào-le-ma (22B-FY-1-1-1)

3. dvouiktové descendantní

3.1. dvouiktová kombinace dvou descendantních sledů (16)

- wo³men-yuēhaole (21C-FY-8-1-1)
 chīgo-jǐāoz-ma (19C-TH-6-1-2)
- 3.2. dvouiktová kombinace dvou descendantních sledů s předklonkou (7)
 shi-shénme-dōngxi (16C-FY-6-1-2)
 gei-ni³men-yàoshi (17C-HD-1-1-1)
4. kombinace ascendentního a akronymického sledu
 qīng-nín-tián-yì-xia⁴ (16C-HD-1-2-1)
5. kombinace akronymického a descendantního sledu
 zìxing**chē**-huàì-le (21C-TH-8-1-2)

typ rytmického sledu	absolutní četnost	relativní četnost
dvouiktový akronymický	86	74,1%
dvouiktový descendantní	23	19,8%
jednoiktový ascendentní	4	3,5%
jednoiktový ascendentní + akronymický	2	1,7%
jednoiktový akronymický + descendantní	1	0,9%

Tab. 7: Pětislabičné segmenty

Nejfrekvencovanější jsou v našem vzorku pětislabičné segmenty akronymické, které představují bezmála tři čtvrtiny sledovaného materiálu. Významněji, cca pětinově, je pak v něm zastoupena již jen kombinace dvou descendantních rytmů. Jiné sledy tvoří pouze 6,1 % našeho vzorku.

Šestislabičné segmenty

1. tříiktové akronymické
 - 1.1. dvouiktové akronymické jako celek (celkem 7)
 yì²-ge-gōng-bao-jīdīng (13C-TK-4-3-1)
lǎidējí-laibují² (17C-TH-1-2-1)
 - 1.2. dvouiktové akronymické s předklonkou (5)
 wei-wōmen-d-yōuyì (20C-KZ-5-1-1)
 wei-dàjia-d-xìngfú (20C-TH-3-1-1)
 - 1.3. dvouiktové akronymické s příklonkou (3)
lǎibie-d-yāoqiú-ma (17C-FY-6-1-3)
2. descendantní
 - 2.1. dvouiktové kombinace dvou descendantních sledů (3)
 zhème-hao-d-jīhui (21C-FY-7-1-1)
 ni³men-yao-**dān**renjian (17C-FY-7-1-1)
 - 2.2. dvouiktové kombinace dvou descendantních sledů s předklonkou (1)
 ni-hǎohaor-xiūxi-ba (22B-TK-6-1-1)

- 2.3. tříiktové kombinace tří descendantních sledů (4)
 qing³-ba-nín-d-míngzi (18C-FY-1-1-1)
 ta¹-bu-gàosu-wǒmen (22B-TH-6-1-2)
3. kombinace descendantního a akronymického sledu (3)
 ní³men-yao-cānrenjian¹ (17C-HD-7-1-1)
 ní³men-zāo-jiu-xiang-chí¹ (20C-FY-6-1-2)
4. kombinace descendantního a ascendentního sledu s příklonkou (1)
 yí²-ge-neng-shàngwǎng-d (17C-FY-1-1-2)

typ rytmického sledu	absolutní četnost	relativní četnost
dvouiktový akronymický	15	55,6 %
dvouiktový descendantní	4	14,8 %
tříiktový descendantní	4	14,8 %
jednoiktový descendantní a akronymické	3	11,1 %
jednoiktový descendantní a ascendentní	1	3,7 %

Tab. 8: Šestislabičné segmenty

Šestislabičné sledy jsou v našem vzorku zastoupeny nejméně často, když tvoří cca 2% sledovaného materiálu. Nejproduktivnější je pak mezi nimi sled akronymický a kombinace descendantních sledů. Zbývající dva typy jsou v korpusu zastoupeny pouze třikrát, respektive jednou.

typ rytmického sledu	absolutní četnost	relativní četnost
akronymický	440	33,8 %
ascendentní	353	27,2 %
descendentní	332	25,5 %
descendentní a descendentní	97	7,5 %
jednoslabičný segment	43	3,3 %
ascendentní a ascendentní	21	1,6 %
descendentní, descendentní a descendentní	4	0,3 %
ascendentní a descendentní	3	0,2 %
descendentní a akronymický	3	0,2 %

ascendentní a akronymický	2	0,2%
descendentní ascendentní	1	0,1%
akronymický a descendentní	1	0,1%

Tab. 9: Celkové zastoupení rytmických sledů v analyzovaném vzorku

V našem vzorku se vyskytuje celkem dvanáct různých typů segmentů. Asi třetinu jsou mezi nimi zastoupeny akronymické sledy a čtvrtinově segmenty descendentní. Frekvenčně leží ascendentní sledy mezi akronymickými a descendentními. Zbývající typy sledů představují cca 13,5 % sledovaného materiálu.

Analýza kól

Z následující tabulky je zřejmé, že se v našem vzorku vyskytují kóla tvořená jedním až pěti segmenty:

počet segmentů	absolutní četnost	relativní četnost
1	270	38,9%
2	272	39,2%
3	124	17,9%
4 + 5	28	4%

Tab. 10: Velikost kól

Dominantními přitom jsou jedno a dvousegmentální kóla, která mají v korpusu přibližně stejné frekvenční zastoupení. S rostoucím počtem segmentů v kólech pak klesá četnost jejich výskytu. Čtyř a pětisegmentální kóla představují pouze cca 4% korpusu.

Při analýze kól jsme věnovaly pozornost především pozici rytmických sledů, a to na konci, respektive jinde, tj. na začátku a uvnitř kóla. U jednosegmentálních kól chápeme pozici segmentu jako koncovou.⁹

typy rytmického sledu	pozice na začátku či uvnitř kóla	pozice na konci kóla
jednoiktový descendentní	210 (64%)	118 (36%)
jednoiktový ascendentní	132 (38,6%)	210 (61,4%)
dvouiktový akronymický	167 (37,4%)	280 (62,6%)

Tab. 11: Pozice rytmického sledu v kólech

⁹ Švarný 1998: 3, 33.

Z celkového počtu 328 jednoiktových segmentů descendentních¹⁰ se asi dvě třetiny nachází na začátku či uvnitř kóla a jedna třetina pak na jeho konci. Z 342 jednoiktových segmentů ascendentních naopak asi dvě třetiny stojí na konci kóla a jedna třetina na začátku či uvnitř kóla. Podobně je tomu u 447 dvouiktových segmentů akronymických. Na začátku, respektive uvnitř kóla je asi ve 40 % nejtýpčtější jednoiktový descendentní sled. V pozici na konci kóla se ve 44 % případů nejčastěji vyskytuje dvouiktový akronymický segment.

V druhé části analýzy kól jsme se zabývaly rytmickým uspořádáním segmentů v rámci jednoho kóla. Došli jsme při ní k závěru, že u troj, čtyř a pětisegmentálních kól je možnost kombinací natolik různorodá, že není možno určit nejproduktivnější rytmické vzorce. Definujeme proto strukturu pouze jedno a dvousegmentálních kól, která však tvoří bezmála čtyři pětiny našeho vzorku.

rytmický sled	absolutní četnost	relativní četnost
akronymický	108	40 %
jednoiktový ascendentní	52	19,3 %
jednoiktový descendentní	49	18,2 %
kombinace dvou descendentních sledů	26	9,6 %
ostatní¹¹	35	12,9 %

Tab. 12: Jednosegmentální kóla

Jednosegmentální kóla jsou nejčastěji tvořena jedním ze základních rytmických sledů, nejfrekventovanější je akronymický segment následovaný segmentem ascendentním a descendentním v přibližně stejném frekvenčním zastoupení. U dvousegmentálních kól převažují ve finální pozici rytmy akronymické (36 %) nad rytmy ascendentními (30,8 %) a descendentními (17,8 %). V iniciální pozici jsou to rytmy descendentní (43,8 %), následované akronymickými (22,8 %) a ascendentními (18 %). Dále v našem textu uvádíme přehled nejfrekventovanějších kombinací v dvousegmentálních kólech:

kombinace descendentního sledu a sledu akronymického (18 %)

lái-yi²-ge sùcai (13C-KZ-8-8)

yi²-ge gōng-bao-jīdīng (13C-FY-5-1)

kombinace ascendentního sledu a sledu akronymického (11,4 %)

rugǔo tā-bu-zhìdào (22B-TH-7-1)

měi-tiān dǎ-yi-zhēn (14C-FY-B-5-1)

kombinace akronymického sledu a sledu ascendentního (11 %)

wei-wōmen-d-yōuyi gānbēi (20C-TH-4-1)

dēng-nǐmen-yìhòu dào-běijīng (19C-TK-2-1)

¹⁰ Zanedbáváme přítomnost předklonky či příklonky.

¹¹ Zahrnuje jednoslabičná kóla.

kombinace descendentního sledu a sledu ascendentního (7,7 %)

yao⁴shi you-wèntí (16C-FY-7-1)

zhe⁴-shi di-yī-ci (19C-HD-8-2)

kombinace dvou descendentních sledů (7,4 %)

qīng-dǎkai kàn-kan (16C-TK-1-1)

wo-māma bìng-le (21C-TH-10-1)

kombinace dvou akronymických sledů (6,6 %)

qu-qiánting-jiùbā zen³me-yàng (22A-FY-2-1)

táng-cu-yú he-gōng-bao-jīdīng (13 C-TK-5-1)

kombinace dvou ascendentních sledů (6,6 %)

qǔ-qián zai-yī (18C-TK-8-1)

bu-shāo jiu-bié-chī (14C-FY-B-1-2)

kombinace dvou descendentních sledů a sledu ascendentního (5,5 %)

nǐ³men-xiànzai diǎn-cài-ma (13C-FY-3-1)

wo³-d-yàoshi bu-jiàn-le (21B-FY-9-2)

kombinace tří descendentních sledů (5,2 %)

wo³men-yuēhaole jiǔ-dian₃ (21C-TK-9-1)

jiu⁴-qu-yīyuan kàn-kan (22B-FY-10-2)

kombinace akronymického sledu a sledu descendentního (5,2 %)

wo³-d-qiánbāo diū-le (21C-TH-11-1)

gōnggong-qìchē huài-le (21C-TH-12-1)

ostatní (15,4 %)

Shrnutí

Analýzovaný korpus sestává celkem z 532 vět, 694 kól, 1300 segmentů a 4003 slabik. V našem vzorku tvoří dvouiktové a jednoiktové segmenty 99,7 %. Jednoiktové segmenty se z 90 % skládají z dvojslabičných a trojslabičných segmentů, dvouiktové segmenty z 95 % ze sledů troj, čtyř a pětislabičných.

Cílem naší analýzy byla charakteristika descendentních sledů. Sestupné segmenty patří k nejfrekventovanějším rytmickým entitám hovorové čínštiny, vyskytujícím se ve všech typech víceslabičných prosodických jednotek. Jednoiktový descendentní sled tvoří čtvrtinu všech segmentů našeho vzorku. Představuje necelou polovinu sledů dvojslabičných, asi třetinu trojslabičných, čtvrtinu čtyřslabých a pětinu pětislabých. Výskyt v šestislabých segmentech vzhledem k jejich nízké frekvenci ve sledovaném materiálu nehodnotíme.

Celková relativní četnost descendentních sledů v našem textu je 47 %, přičemž v jednosegmentálních kólech je druhým nejčastěji se vyskytujícím sledem po sledu akronymickém. Descendentní sled je zastoupen v šesti z desíti nejfrekventovanějších typů dvousegmentálních segmentů. Asi dvě třetiny descendentních sledů se vyskytují na začátku či uprostřed kóla a jedna třetina na jeho konci.

Prosodická analýza objasňuje rytmické vlastnosti čínského textu. Ačkoliv je čínština stále ještě tónovým jazykem, zaznamenáváme v ní v posledních zhruba padesáti letech výrazný úbytek plně tónických slabik. Změny zapříčiněné částečnou či úplnou

neutralizací tónu a ovlivňující tak významně suprasegmentální podobu jazyka, se neslučují se zažitými představami o fonologické rovině moderní hovorové čínštiny. I proto má smysl se touto problematikou zabývat.

Literatura:

- POSPĚCHOVÁ, Zuzana: Prozodická transkripce čínštiny a její využití v současnosti. *Dálný východ* 2015, 2, ss. 93–103.
- SLAMĚNÍKOVÁ, Tereza: Rytmičné členění příkladových vět *Učebního slovníku jazyka čínského* (hesla 1–50). *Dálný východ* 2016, 2, ss. 51–66.
- ŠVARNÝ, Oldřich: The functioning of the prosodic features in Chinese (Pekinese). *Archiv orientální* 1991, 2, ss. 208–216.
- ŠVARNÝ, Oldřich: Prosodic features in Chinese (Pekinese). *Archiv orientální* 1991, 3, ss. 234–254.
- ŠVARNÝ, Oldřich: Rhythmical features of spoken Chinese: quantitative and grammatical analysis (methodology). *Rocznik Orientalystyczny* 1991, 47, 2, ss. 131–137.
- ŠVARNÝ, Oldřich a kol.: *Hovorová čínština v příkladech I–IV*. Olomouc 1998.
- ŠVARNÝ, Oldřich a David Uher: *Hovorová čínština: Úvod do studia hovorové čínštiny*. Olomouc 2001.
- ŠVARNÝ, Oldřich a David Uher: *Prozodická gramatika čínštiny*. Olomouc 2014.
- ŠVARNÝ, Oldřich: *Učební slovník jazyka čínského I–IV*. Olomouc 1998–2000.
- UHER, David, Liu Xuemin a Jakub Výkoukal: *Učebnice čínské konverzace*. Voznice 2007.
- UHER, David a Tereza Slaměníková: Prozodická analýza monologu. *Dálný východ* 2015, 2, ss. 104–126.

Characteristics of descendent segments in the *Textbook of Colloquial Chinese*

Although Chinese prevails to be a tonal language, gradual weakening of its suprasegmental characteristics become more obvious. Its most important manifestation is loss of full tone syllables. These changes, however, do not only affect the implementation of the tone within speech, but also the rhythmic articulation of the Chinese text. Prosodic features of Chinese, i.e. hierarchy of syllabic prominence and linear segmentation of sentences were described in details by Oldřich Švarný (1920–2011). This paper concentrates on the descending rhythmic segments and aims to analyze their occurrence. Relevant texts are selected from the *Textbook of Chinese Conversation* (Leda 2007). They are recorded by a native speaker of Pekinese, pronunciation standard of modern Chinese. The texts are transcribed into prosodic transcription, i.e. divided on colons and segments. Their rhythmic characteristics are judged, i.e. they have been identified as acronymic, ascending or descending segments. The summary describes characteristics of the descending segments.

Key Words: suprasegmental phonology, modern colloquial Chinese, Pekinese, linear segmentation, descending segments

Contact: Bc. Barbora Slivoníková barbora.slivonikova01@upol.cz, Bc. Michaela Grycová michaela.grycova01@upol.cz, Bc. Kristýna Pavlačková kristyna.pavlackova01@upol.cz; Katedra asijských studií (Department of Asian Studies) Filozofické fakulty (Faculty of Arts) Univerzity Palackého (Palacký University) v Olomouci, Křížkovského 14, 771 80 Olomouc, Czech Republic

RYTMICKÉ ČLENĚNÍ PŘÍKLADOVÝCH VĚT UČEBNÍHO SLOVNÍKU JAZYKA ČÍNSKÉHO (HESLA 1–50)

Tereza Slaměňíková

Abstrakt: *Učební materiály O. Švarného nejsou pouze pomůckami k výuce čínštiny, rozsáhlý soubor příkladových vět zároveň představuje významnou datovou základnu pro výzkum moderní hovorové čínštiny. Ta je o to cennější, že všechny příkladové věty doplnil O. Švarný prozodickou transkripcí jejich zvukové podoby realizované čínskou rodilou mluvčí. Součástí Švarného odkazu je pak i teoretický výklad celého systému, který poskytuje praktický návod jak pro analýzu dalších nahrávek, tak i pro vyhodnocování již transkribovaných textů. Jím prezentovaný popis rytmického členění vět moderní čínštiny se nicméně opírá pouze o zlomek zpracovaného materiálu. V našem textu navazujeme na Švarného výzkum a předkládáme analýzu vět obsažených v prvních padesáti heslech Učebního slovníku jazyka čínského. Jedná se o modelovou studii, která si bere za cíl posloužit jako opora pro vyhodnocení celého souboru exemplifikačních vět.*

Klíčová slova: *moderní hovorová čínština, prozodická transkripce, rytmické členění, Oldřich Švarný, Učební slovník jazyka čínského*

Úvod

Čtyřdílný *Učební slovník jazyka čínského* (dále *UčebS*) O. Švarného představuje unikátní projekt, který dodnes nemá v domácí ani zahraniční lexikografické tvorbě obdoby. Jak sám jeho autor uvádí, spočívá jeho specifčnost ve dvou rysech.¹ Prvním z nich je analýza jednoslabičných významových jednotek čínštiny reprezentovaných nejfrekventovanějšími čínskými znaky, u nichž O. Švarný jednak zkoumá možnosti jejich existence coby samostatných slov a jednak věnuje pozornost jejich uplatnitelnosti ve dvou a víceslabičných bázích. Na základě užití identifikovaných slov v souboru exemplifikačních vět je následně třídí do gramatických kategorií označovaných jako gramatické funkční charakteristiky.

Pro naši studii klíčovým hlediskem je nicméně druhý specifický rys Švarného slovníku. U již zmiňovaných příkladových vět, jejichž soubor čítá přibližně 16 000 položek, neuvádí O. Švarný pouze jejich překlad, ale také prozodický přepis jejich zvukové podoby realizované rodilou mluvčí. Jím vytvořený systém přestavuje unikátní nástroj k mapování rytmického členění vět v moderní čínštině a demonstruje jednu z důležitých vývojových tendencí moderní čínštiny, totiž skutečnost, že u ní dochází k ubývání tónovosti. Například u vzorku analyzovaného v této studii nese plný tón pouze 60 % slabik. Naopak 29 % slabik se realizuje zcela bez tónu. Zbývajících 11 % pak zaujímají slabiky s oslabenými tóny.

¹ Švarný 1998 : 1, xxii.

Ačkoliv O. Švarný pořídil prozodický přepis všech příkladových vět, a to nejen v *UčebSu*, ale také v dalších učebních materiálech, vyhodnotil a popsal rytmické členění pouze u malého zlomku z nich. K vysvětlení vyznačování rytmu ve své transkripci použil namátkově vybraný vzorek textu *Hovorové čínštiny v příkladech* (dále *HČP*), a to konkrétně věty v oddílech YD 201 – YD 204. Tak sice připravil praktický návod pro analýzu dalších úseků rozsáhlého korpusu transkribovaných textů, teprve jejich vyhodnocení však umožní hlubší porozumění suprasegmentální struktuře čínského jazyka a poskytne tak zároveň i pevnou oporu pro prozodickou analýzu dalších nahrávek.

V našem textu předkládáme rozbor vět obsažených v prvních padesáti heslech *UčebSu*. Jedná se o modelovou studii, která si bere za cíl posloužit jako metodický návod pro komplexní vyhodnocení souboru příkladových vět. Pro potřeby jednotného zpracování proto nejprve popisujeme způsob přípravy analyzovaného vzorku a jednotlivé kroky analýzy. V dalších kapitolách pak prezentujeme zjištěné skutečnosti.

Příprava a zpracování vzorku

S ohledem na omezené možnosti elektronického zpracování dat v době vzniku *UčebSu* bohužel neexistuje jeho digitální verze. Komplikovanost grafického značení jednotlivých stupňů prominence přitom do značné míry znemožňuje rychlý převod naskenovaného *pdf* dokumentu do *wordového* souboru. Samotnému výzkumu proto musela nezbytně předcházet digitalizace analyzovaných vět včetně všech jejich prozodických charakteristik. Jelikož Švarného značení poněkud trpí omezenými možnostmi doby svého vzniku², využívali jsme z důvodu přehlednosti částečně odlišný systém značek.³ Provedené úpravy se týkají zejména vyznačování některých typů prominence slabik. Konkrétně jsme zavedli jiné grafické značení pro slabiky se zdůrazněně tónickou prominencí, které jsme zapisovali bílým tučným písmem na černém podkladu, a pro slabiky s oslabeně tónickou neiktovou prominencí, u nichž číslice v dolním indexu odkazuje na příslušný tón. Zbývající tónové prominence zůstaly beze změn. To znamená, že jsme stejně jako O. Švarný vyznačovali ztrátu tónového průběhu u slabik atonických atonových a atonických neutralizovaných tak, že slabika nebyla opatřena žádnými tónovými značkami ani číselnými indexy. U slabik oslabeně tónických iktových jsme pak poukazovali na příslušný tónový průběh pomocí čísla v horním indexu. V případě plně tónických slabik jsme využívali grafické značení tónů tak, jak bylo zavedeno pro přepis čínských znaků v pinyinu. Jejich iktovost či neiktovost přitom podléhá akronymickému pravidlu.⁴ Kromě již zmiňovaných úprav grafického značení jsme navíc na rozdíl od O. Švarného ustoupili od zvláštního značení slabik ve třetím tónu, které jsou před další

² Jejich popis lze nalézt v úvodní části *Učebního slovníku jazyka čínského* (Švarný 1998: 1, xliii–xlvi).

³ Vyšli jsme přitom ze zkušeností získaných při kompilaci *Učebnice čínské konverzace 2* (Uher, Jin, Slaměniková 2016).

⁴ Ibid.

slabikou ve třetím tónu realizovány v tónu druhém. Co se týče grafického značení různých úrovní lineárního členění, obdobně jako O. Švarný jsme využívali spojovníky pro spojení slov stejného segmentu a interpunkční znaménka⁵ pro oddělení jednotlivých kól.

Pro zajištění snadné dohledatelnosti analyzovaných úseků jsme opatřili všechny přepisované věty unikátním číselným kódem. Jeho první čtyři číslice odpovídají číslu hesla v *UčebSu*, přičemž případné chybějící řády byly nahrazeny příslušným počtem nul. Číslo následující za tečkou pak odkazuje k pořadí příkladové věty v rámci daného hesla. Například první věta druhého hesla tedy byla označena tímto číselným kódem: 0002.01. V případech, kdy O. Švarný uvádí více verzí téže věty, jsme postupovali následovně: jestliže se vyznačovaly využitím odlišného lexika, připojovali jsme navíc k číselnému kódu podle potřeby písmena a, b, c atd.⁶; pokud se jednalo o různé prozodické realizace téže věty, které O. Švarný označuje malým písmenem „v“, doplnili jsme číselný kód také o malé písmeno „v“.⁷

Ukázka č. 1: Přepis hesla 43⁸

0043.01a sǎn jiǎn-**yǐ**, dēng-yu-**ēr**.

0043.01b **sǎn** jiǎn-**yǐ**, dé-**ēr**.

0043.02 mǔqín **zǎi**-sǎn, gǎosu-wo³, lùshang yào-xiǎoxin.

0043.02v mǔqín zài-**sǎn** gǎosu-wo³, lùshang yào-xiǎoxin.

0043.03 tāmen **sǎn**-fan-liǎng-**qī**-d jiào-wo-qù, wo-zǒng mei-**gōng**fū.

Ačkoliv lexikální i prozodické varianty představují bezesporu velmi zajímavý materiál, ponechali jsme je prozatím stranou svého výzkumu, neboť opakující se identické části vět by mohli nežádoucím způsobem zkreslit kvantitativní údaje o zjišťovaných skutečnostech. V naší analýze jsme tedy zpravidla zohledňovali pouze první uvedenou verzi.

Samotnou analýzu jsme zahájili rozkladem vět na kóla a následně jsme pokračovali jejich členěním na segmenty. Abychom mohli jednoznačně identifikovat jednotlivá kóla u vícekolových vět, rozšířili jsme jejich číselný kód vždy o číslo udávající jejich pořadí v dané větě.⁹ Co se týče segmentů v rámci vícesegmentálních kól, nezasahovali jsme již do číselného kódu jako takového, pro potřeby následující analýzy jsme si však zaznamenávali pozici příslušného segmentu v kólu.¹⁰ V dalším

⁵ Na rozdíl od O. Švarného jsme nicméně ustoupili od rozlišování délky přeryvů pomocí čárek a dvojčárek. Všechny dvojčárky jsme přepisovali jednoduchou čárkou.

⁶ Např.: 0044.11a, 0044.11b.

⁷ Např.: 0045.02v.

⁸ Švarný 1998: 1, 45.

⁹ Např. druhá věta prvního hesla je tvořena dvěma kóly: 0001.02a-1 tā-d zǔfū, 0001.02a-2 shí-ge luòle-dì-d xiūcai.

Tento postup jsme uplatňovali i u exemplifikací tvořených replikami, tj. otázkou a následnou krátkou odpovědí: 0003.01-1 jìntian yǒu-méi-you kè, 0003.01-2 yǒu-kè.

¹⁰ Pro pozici na začátku kóla jsme využívali písmeno „z“, uvnitř kóla „u“ a na konci kóla „k“. Písmenem „c“ jsme pak označovali kóla tvořená jedním segmentem.

roku jsme jednotlivé segmenty seřadili do skupin se stejným počtem slabik a zahájili analýzu rytmických sledů, jimiž jsou tvořeny. Po jejím dokončení jsme postoupili o úroveň výš a provedli analýzu rytmických sledů v rámci jednotlivých kól. Jelikož v jejím průběhu docházelo k opětnému určování využitých rytmických sledů, posloužila tato zároveň i jako kontrolní mechanismus již provedené analýzy segmentů.

Lineární členění vzorku

Námi analyzovaný vzorek je tvořen 425 větami, které se z hlediska své prozodické realizace dělí do 700 kól a 1 401 segmentů. Jedna věta je tedy v průměru tvořena 1,6 kóly a 3,3 segmenty. Celkový počet slabik dosahuje hodnoty 3 993, což znamená, že analyzované věty jsou průměrně tvořeny 9,4 slabikami. Nejkratší věty obsahují pouze jednu slabiku. Zpravidla se jedná o jednoslovná přitakání na předcházející zjišťovací otázku. Dvě nejdelší souvětí obsahují 25 slabik.

Co se týče velikosti kól, zjištěné hodnoty ukazují na to, že jeden kólon je v průměru tvořen dvěma segmenty. Jak je patrné z následující tabulky, právě dvousegmentální kóla zároveň představují nejproduktivnější typ kól.

velikost kóla	počet
1 segment	203 29,0 %
2 segmenty	321 45,9 %
3 segmenty	149 21,3 %
4 segmenty	26 3,7 %
5 segmentů	1 0,1 %

Tab. 1 Lineární členění kól

Vedle dvousegmentálních kól se v našem vzorku vyskytují ve větší intenzitě i kóla tvořená jedním nebo třemi segmenty. Naopak více než trojsegmentální kóla se objevují jen výjimečně, zaujímají necelá čtyři procenta analyzovaného vzorku. Ve vztahu k celkovému počtu slabik lze pak dále konstatovat, že jeden kólon je v průměru tvořen 5,7 slabikami.

V rámci zjištěného počtu 1 401 segmentů převládají s 39,3 % takové, které jsou tvořeny dvěma slabikami. Druhým nejproduktivnějším typem jsou trojslabičné segmenty. Jak ukazuje tab. 2, dvoj- a trojslabičné segmenty společně pokrývají cca 70 % analyzovaného textu. Dvojciferné hodnoty relativní četnosti pak dále dosahují i čtyřslabičné segmenty s 16,2 %. Ve vztahu k již provedeným analýzám si

nelze nevěšmout relativně vysoké hodnoty u 5,1 % jednoslabičných segmentů.¹¹ Jen o něco málo vyšší procentuální hodnoty pak dosahují i pětislabičné segmenty. Větší segmenty, tj. tvořené šesti a více slabikami, se objevují jen výjimečně. Dva nejdelší segmenty obsahují osm slabik.

velikost segmentu	počet
jednoslabičný	71 5,1 %
dvojslabičný	551 39,3 %
trojslabičný	441 31,5 %
čtyřslabičný	227 16,2 %
pětislabičný	83 5,9 %
šesti a víceslabičný	28 2,0 %

Tab. 2 Lineární členění segmentů

Analýza segmentů

Obdobně jako v případě analýzy O. Švarného lze v našem vzorku identifikovat tři základní typy segmentů. Na základě počtu iktů (arzí) se dělí na jednoiktové, dvojiktové a trojiktové. V následujícím textu se budeme postupně věnovat jejich podrobnější charakteristice.

Jednoiktové segmenty jsou tvořeny buď pouze jednou lichou slabikou, nebo mnohem častěji jedním rytmickým sledem. Prominence slabik u dvoj- a víceslabičných buď klesá, v tom případě se jedná o rytmus descendentní, anebo naopak stoupá, v tom případě se jedná o rytmus ascendentní. Descendentnímu sledu může předcházet předklonka, za ascendentním sledem může následovat jedna nebo případně i více příklonek. Velikost jednoiktových segmentů se v našem vzorku pohybovala v rozsahu od jedné do pěti slabik.

Jednoslabičné jednoiktové segmenty

Celkem 71 segmentů tvořených jedinou slabikou je přibližně ze dvou třetin nositelem zdůrazněné tónické a z jedné třetiny plně iktové prominence. V necelé polovině případů se jedná o jednoslabičný podmět, nejčastěji vyjádřený osobním zájmem

¹¹ Z hodnot uvedených O. Švarným (1998: 25) vyplývá, že v jeho vzorku zaujímají 3,3 %. Z. Pospěchová (2015: 99–100) zmiňuje hodnoty v rozsahu od 2,25 do 3,27 %. Extrémně nízkou hodnotu jsme zaznamenali (Uher, Slaměníková 2015: 106) při analýze monologu.

(01)¹². S jednoslabičným segmentem se nicméně lze v našem vzorku setkat i na pozici dalších větných členů: přísudku, předmětu, určení, anteponovaného větného členu. K neobvyklé prozodické realizaci došlo v případě jedné věty s členem zřetelově vymezovacím, kde se vedle sebe objevily dva jednoslabičné segmenty (02). První z nich je tvořený osobním zájmenem a druhý substantivem trvalé příslušnosti.

01	nǐ hāi -bu-kual ₄ -zǒu?	(0035.06) ¹³
02	tā gèr hèn- xiǎo .	(0040.12a)

Dvoslabičné jednoiktové segmenty

Z celkového počtu 551 těchto segmentů je 34,7 % tvořeno ascendentním a 65,3 % descendentním sledem. V obou případech převládají segmenty tvořené syntagmaty nad segmenty tvořené kompozity, u descendentních sledů nicméně není rozdíl mezi těmito skupinami příliš výrazný. U ascendentních segmentů jsou syntagmata nejčastěji tvořena spojením adverbia a adjektiva (03) nebo osobního zájmena a slovesa (04). Dvoslabičnými kompozity s ascendentním sledem jsou ve více než polovině případů podstatná jména v širším slova smyslu¹⁴ (05). Přibližně jednu pětinu pak představují slovesa.

03	hen- duō	(0037.09a-2)
04	ni-kàn	(0011.12a)
05	tóngxué	(0026.06-2)

Co se týče descendentních sledů, patří mezi nejfrekventovanější typy syntagmat kombinace deiktického a měrové slova (06), adverbia a slovesa (07), zájmena a slovesa, slovesa s vido-časovou příponou. U kompozit pak opět, tentokrát však s necelou polovinou, převládají substantiva. Slovesa zaujímají přibližně jednu šestinu descendentních sledů (08), stejný poměr přitom připadá i dvoslabičným osobním zájmenům. Z hlediska prominence slabik je třeba upozornit na to, že ve více než polovině případů se u descendentních sledů uplatňuje kombinace plně tónické slabiky iktové se slabikou atonickou (atonovou nebo neutralizovanou).

06	nèi-ge	(0045.05-2)
07	yě-you	(0033.02-2)
08	shēng chan ₃	(0006.04-2)

Trojslabičné jednoiktové segmenty

Z celkového počtu 441 trojslabičných segmentů je v analyzovaném vzorku nositelem jednoho iktu 269 z nich. V 22,7 % z těchto případů je iktus na první slabice a segment je tedy jako celek realizován descendentně. Naopak případy, kdy se iktus nachází na poslední slabice a segment má ascendentní rytmus, zaujímají 10,4 %. U dominantní části trojslabičných jednoiktových segmentů je pak iktus umístěn

¹² Za účelem lepší orientace v textu postupně číslujeme příklady popisovaných jevů.

¹³ V závorce za každým příkladem uvádíme již zmiňovaný číselný kód, s jehož pomocí je možné dohledat daný příklad v Učebšu.

¹⁴ Definice podstatných jmen v užším a širším slova smyslu viz O. Švarný (1998: 95–98).

na druhé slabice. Začíná-li segment dvojslabičným kompozitem, jehož druhá slabika je nositelem iktu, hodnotili jsme ho v souladu s instrukcemi O. Švarného za spojení ascendentního sledu s příklonkou.¹⁵ Všechny ostatní případy jsme považovali za descendentní sledy s předklonkou.

Obecně vzato jsou trojslabičné jednoiktové segmenty tvořeny jen výjimečně kompozity. U descendentních sledů jako celek lze v analyzovaném vzorku identifikovat čtyři trojslabičná substantiva (09) a čtyři slovesa s dvojslabičným modifikátorem. Ostatní trojslabičné segmenty jsou tvořeny syntagmaty, přičemž převládají spojení dvojslabičného kompozita s jednoslabičným slovem nad kombinacemi tří jednoslabičných slov. Ze syntaktického hlediska lze identifikovat kombinace různých funkčních charakteristik. Opakovaně se objevuje např. spojení adverbia se slovesem (10), slovesa s vido-časovou příponou, slovesa s větnou částicí nebo zájmena s atributivním slovcem (11). Jak je zároveň z uvedených příkladů patrné, za iktovou slabikou mohou následovat dvě atonické slabiky nebo může tónová prominence klesat postupně.

09	nánháiz	(0034.12-1)
10	dōu-zhidao	(0040.07a-2)
11	tāmen-d	(0041.05a-1)

Největší část, konkrétně 55,0 %, jednoiktových trojslabičných segmentů je tvořena descendentním sledem s předklonkou. U více než jedné třetiny těchto segmentů je předklonkou osobní zájmeno, za nímž často stojí substantivum, sloveso nebo adverbium (12). Nezřídka se v pozici předklonky nachází také jednoslabičné sloveso nebo adverbium (13).

12	wǒ-jījie	(0029.01-1)
13	bu-yuànyì	(0050.08-1)

Trojslabičné ascendentní segmenty s iktem na třetí slabice jsou tvořeny výhradně syntagmaty. Tato jsou z gramatického hlediska velmi rozmanitá. Opakovaně se objevují například spojení číslovky, měrového slova a substantiva (14) nebo spojení dvou příslovci se slovesem. Dvojslabičných ascendentních sledů s příklonkou je v analyzovaném vzorku jen o něco málo více než segmentů s výhradně vzestupným rytmem. Příklonkou jsou nejčastěji gramatická slove (15) nebo větné částice. Kromě nich se ve zkoumaném vzorku vyskytuje na pozici příklonky dvakrát směrový modifikátor, jedenkrát záložka a jedenkrát numerativ.

14	yì-dun ₄ -fàn	(0040.01-2)
15	chūbǎn-d	(0037.12-1)

Na závěr popisu tříslabých jednoiktových segmentů bychom rádi upozornili na jeden případ, jehož určení se ukázalo jako poněkud problematické (16). Jedná se o trojslabičné kompozitum atributivního typu, u něhož je nositelem iktu druhá slabika prvního dvojslabičného kořene. Při jeho vyhodnocení jsme nakonec zo-

¹⁵ Viz O. Švarný (1998: 39).

hlednili hranici mezi oběma kořeny a segment jsme vyhodnotili jako ascendentní sled tvořený kořenem „mladý“ s příklonkou reprezentovanou kořenem „člověk“.

16 niánqīngren₂

(0029.07-1)

Čtyřslabičné jednoiktové segmenty

Jednoiktové segmenty zaujímají s celkovým počtem 53 položek pouze 23,3 % čtyřslabičných segmentů. Nejčastěji se jedná o segmenty tvořené jedním descendentním sledem (17), kterému může předcházet předklonka (18). V analyzovaném materiálu se na pozici předklonky nejčastěji objevuje adverbium, sloveso a osobní zájmeno. Descendentní sledy bývají často zakončeny větnou částicí nebo gramatickým slovcem, které lze případně chápat jako příklonku.¹⁶ Vzhledem k tomu, že nemají vliv na celkovou rytmickou strukturu kól, nevěnujeme jim zvláštní pozornost a příslušný sled hodnotíme jednoduše jako descendentní.

17 zhōngguoren-ba

(0005.14b-1)

18 jiu-kěyi-la

(0030.01-2)

Počet čtyřslabičných ascendentních segmentů není v analyzovaném vzorku vysoký. Konkrétně se v něm nachází pět segmentů s iktem na třetí slabice, za kterou následuje jedna příklonka (19), a čtyři segmenty s iktem na druhé slabice, za níž stojí dvě příklonky (20).

19 hai-méi-lěng-ne

(0029.05-1)

20 zhòng-**dòu**(r)-le-ma

(0018.06a-1)

Zvláštní typem jednoiktových segmentů jsou takové, které vznikají kombinací ascendentního a descendentního sledu. Tyto segmenty se objevují v případech, kdy se iktus nachází na druhé nebo třetí slabice, přičemž první nebo poslední slabiku segmentu nelze považovat za předklonku nebo příklonku, jelikož je součástí dvojslabičného kompozita. Výskyt těchto segmentů je spíše ojedinělý; v analyzovaném korpusu lze v rámci čtyřslabičných segmentů napočítat sedm případů. U dvou z nich je iktus na druhé slabice ascendentního sledu (21) a v pěti na první slabice descendentního sledu (22).

21 pǔ**tōng**-nóngmin

(0011.06a-2)

22 wo-hěn-xìhuan

(0044.05-2)

Pětislabičné jednoiktové segmenty

Segmenty s jediným iktem dosahují v analyzovaném vzorku maximální velikosti pěti slabik. Z celkového počtu 84 pětislabičných segmentů je pouze 11 jednoiktových. Pět z nich je tvořeno descendentním sledem s případnou předklonkou, přičemž ve třech případech je k descendentnímu sledu připojeno atonické spojení „d shihour“ (23). U tří sledů lze pozorovat spojení ascendentního sledu se dvěma nebo třemi příklonkami (24) a u zbývajících tří sledů pak dochází ke kombinaci ascendentního a descendentního sledu (25).

¹⁶ Švarný (1998: 40–41).

23	zhōucháo-d-shihour	(0037.09a-1)
24	dao-biānjiāng-qu-le	(0050.06-3)
25	ta-hěn-róngyī-d	(0019.02a)

Minimální velikost dvojitkových segmentů je tři slabiky. Co se týče maximální velikosti, v analyzovaném vzorku se vyskytl jeden osmislabičný segment obsahující právě dva ikty. Co se týče rytmického členění, nejčastěji se jedná o segmenty s akronymickou strukturou. Relativně vysokou četností výskytu se vyznačují také spojení dvou descendentních sledů.

Trojslabičné dvojitkové segmenty

Ikty u těchto segmentů se nachází na první a poslední slabice, jejich rytmus je tedy vždy akronymický. S celkovým počtem 172 výskytů zaujímají přibližně 40 % trojslabičných segmentů. Až na výjimky se jedná o spojení dvou nebo tří slov, trojslabičná kompozita se objevují jen zřídka, většinou se přitom jedná o trojslabičná substantiva (26). Typologie syntagmat je velmi rozmanitá, opakovaně se objevují například substantiva rozvinutá různými přívlasky (27), spojení adverbia a adjektiva (28) nebo spojení slovesa a jmenného předmětu (29). Jak je z uvedených příkladů patrné, slabikou s největší prominencí bývá většinou druhá iktová slabika, tj. poslední slabika segmentu, s plně nebo zdůrazněně tónickou prominencí. V přibližně čtvrtině případů se pak objevuje obrácený akronymický rytmus, kdy je nositelem největší prominence první slabika segmentu. S oběma těmito typy se lze přitom setkat i u víceslabičných segmentů.

26	yánjiusuǒ	(0040.07a-1)
27	zhèi-ge-ren ²	(0040.18-1)
28	bù-hǎochī	(0005.07-2)
29	xué-éwén	(0028.01)

Čtyřslabičné dvojitkové segmenty

S celkovým počtem 174 výskytů zaujímají dvojitkové segmenty 76,3 % čtyřslabičných rytmických celků. Nejčastěji se jedná o segmenty s akronymickou strukturou, kterou lze identifikovat u 121 z nich. Konkrétně se může jednat o buď o čtyřslabičnou akronymickou strukturu tvořenou descendentním a ascendentním sledem nebo trojslabičnou akronymickou strukturu s předklonkou či příklonkou.

S celkovým počtem 63 výskytů převládají v analyzovaném vzorku čtyřslabičné akronymické celky tvořené téměř výhradně syntaktickými spojeními, čtyřslabičné kompozitum se v analyzovaném vzorku vyskytuje pouze jednou (30). Syntagmata jsou velmi rozmanitá, lze mezi nimi najít substantiva rozvinutá různými typy přívlasky (31) i nejrůznější predikátové vazby (32). Co se týče tónové prominence slabik, lze v analyzovaném vzorku nalézt celou řadu kombinací. První a poslední iktová slabika bývá nejčastěji nositelem plně nebo zdůrazněně tónické prominence, oslabeně tónické slabiky se vyskytují spíše zřídka. Uvnitř segmentu se lze nejčastěji

setkat s kombinací dvou plně tónických slabik neiktových nebo kombinací atonické a plně tónické slabiky.

30	lishixue ₂ jiā	(0037.08-1)
31	nímen-d- hui	(0005.08-2)
32	xuéxi-huà xué	(0028.10a)

Trojslabičné akronymické sledy s předklonkou nebo příklonkou zaujímají každý přibližně čtvrtinu čtyřslabičných segmentů s akronymickým rytmem. Příklonkami jsou opět nejčastěji strukturní slove a větné částice (33), předklonkami jednoslabičná osobní zájmena, příslovce nebo slovesa (34).

33	dōu-gōngzuò-ma	(0024.06a)
34	zai-huòchaichǎng	(0006.02-1)

Kromě akronymických struktur se lze u dvojiktových čtyřslabičných segmentů setkat i s kombinacemi dvou descendentních sledů a kombinacemi dvou ascendentních sledů. Četnost druhých zmiňovaných je relativně nízká, v analyzovaném vzorku se podařilo identifikovat pouze pět výskytů (35). Naproti tomu descendentní sledy se vyznačují výrazně vyšší koncentrací, zaujímají 27 % čtyřslabičných dvojiktových segmentů. Ze syntaktického hlediska se lze i zde setkat s nejrůznějšími typy vazeb, relativně vyšší koncentrací se přitom vyznačují substantiva rozvinutá různými typy přívlastků (36).

35	xiàoniǎo-r-d- máo	(0034.07a-1)
36	zhè-kuai-liàoz	(0013.02a)

Pětislabičné dvojiktové segmenty

Dva ikty lze identifikovat u 70,6 % z celkového počtu 85 pětislabičných segmentů. Obdobně jako u čtyřslabičných dvojiktových segmentů i zde převládají s 30 výskty segmenty s akronymickou strukturou. Na rozdíl od nich se však u pětislabičných segmentů vyskytuje pouze jeden případ s rozložením iktů na první a poslední slabice (37). Ve všech ostatních případech se jedná o spojení akronymické struktury s předklonkou nebo příklonkou. Z hlediska frekvence výskytu jednotlivých možností lze pozorovat relativně rovnoměrné zastoupení. Čtyřslabičné akronymické struktury s předklonkou (38), čtyřslabičné akronymické struktury s příklonkou (39) a trojslabičné akronymické struktury s předklonkou i příklonkou (40) zaujímají každá přibližně třetinu.

37	shìjiēshang-d-rén	(0017.11-1)
38	xie-gōngzuò-rìzhì	(0027.11)
39	rén-rén-jìng' qī -d	(0014.05)
40	hai-bānbudòng-ne	(0035.04a-1)

Druhým nejpočetnějším rytmickým uspořádáním jsou spojení dvou descendentních sledů, která zaujímají 26,3 % pětislabičných dvojiktových segmentů. Vyšší počet slabik umožňuje vytváření různých kombinací. Na prvním místě nejčastěji

stojí dvojslabičný sled, za nímž následuje sled trojslabičný (41). Ani opačné pořadí však není neobvyklé (42), stejně jako případy, kdy dvěma descendantním sledů předchází předklonka (43).

41	shēng ^{le} -lúz-le	(0029.06-2)
42	zhè-liang ₃ -ge-jùz	(0026.14-1)
43	you-yí-ge-máobing	(0040.02-1)

V analyzovaném vzorku se vyskytuje pouze jediný pětislabičný segment tvořený dvěma ascendentní sledy (44).

44	dí ^ǎ -ge-nǚ'ér	(0024.02-1)

Kromě toho lze identifikovat další dva méně obvyklé typy rytmického uspořádání. V prvním případě se jedná o spojení ascendentního a descendantního sledu, mezi něž je vložena atonická slabika, díky čemuž nedochází k sousedství dvou arzí (45). Ve druhém případě následuje přímo za akronymickým sledem sled descendantní. Tímto těsným kontaktem ztrácí poslední slabika akronymického sledu svou iktovost (46).

45	nián ^{qīng} -d-shí ² hour	(0027.03)
46	yòng-yi-xiǎo-būfen	(0040.17a)

Šesti- a víceslabičné dvojiktové segmenty

Dvěma ikty se vyznačuje 17 z 28 šesti- a víceslabičných segmentů. Převážně se přitom jedná o segmenty se šesti slabikami, pouze dva segmenty jsou sedmislabičné a jeden osmislabičný. Ze syntaktického hlediska si lze povšimnout, že se zde vyskytují komplikovanější větné konstrukce, jejichž jádrem bývá sloveso rozvinuté dalšími větnými členy. Z prozodického hlediska jsou nejčastěji tvořeny dvěma descendantními sledy různé velikosti (47), jimž nezřídka předchází předklonka (48). Ve čtyřech případech lze identifikovat akronymickou strukturu s předklonkou a případnou příklonkou či příklonkami (49). U zbývajících pěti segmentů se lze v jednom případě setkat s kombinací ascendentního a descendantního sledu s vloženou atonickou slabikou (50) a ve dvou případech se spojením akronymického a sestupného sledu, kterým předchází předklonka (51). U zbývajících dvou segmentů se kombinuje ascendentní sled s čtyřslabičnou akronymickou strukturou (52).

47	quán-diao ₄ -zai-shuǐ ¹ li-le	(0045.03-2)
48	zhao-dàjia ₄ -d-yìsì	(0040.16-2)
49	dou-zhǎngda ₄ -chéng-rén ² -d-shihour	(0007.05-1)
50	ta-zǒu-lǚ ² -d-yang ⁴ z	(0028.13a)
51	shi-jiěfangjūn-zhànshì	(0024.10-2)
52	shi-hèn-zhēngui ² -d-bǎnběnr	(0048.07-2)

Trojiktové segmenty

Trojiktové segmenty se objevují u segmentů s pěti a více slabikami. V analyzovaném vzorku se nachází celkem 24 segmentů s touto charakteristikou. Pětislabičné

segmenty jsou vždy nositeli akronymického rytmu s ikty na první, třetí a poslední slabice. Jejich jádro tvoří trojslabičný akronymický sled, kterému buď předchází dvojslabičný descendantní sled, anebo za ním následuje dvojslabičný ascendentní sled (53). Různé typy akronymických struktur s případnou předklonkou nebo příklonkou přitom převládají i u šesti- a víceslabičných segmentů (54). Jádro nejdelšího osmislabičného trojiktového segmentu (55) tvoří trojslabičný akronymický sled, kterému předchází descendantní sled a za nímž následuje atonické spojení „d shi-hou“. Kromě akronymických struktur lze ve třech případech identifikovat spojení tří po sobě jdoucích descendantních sledů (56). V jednom případě dochází ke spojení trojslabičného akronymického sledu a descendantního sledu s vloženou atonickou slabikou (57). Celkově vzato si nelze nevšimnout, že trojiktové segmenty představují problematiku, která si zaslouží podrobnější výzkum. Doposud provedené analýzy transkribovaných textů představují jen vzorky omezené velikosti, u nichž nebývá koncentrace trojiktových segmentů vysoká. Teprve analýza rozsáhlejšího materiálu může přinést dostatek informací o povaze těchto segmentů.

53	bū ¹ lagé-zhi-chūn	(0032.01a-1)
54	dōngfang-yánjiusuō-d	(0020.14a-2)
55	zǔzhi-hézuò,shē-d-shihour	(0015.03-2)
56	nèi-shuang-xié-d-shīyang	(0045.03-2)
57	jiǎn-yángmáo-d-shíhour	(0034.06)

Tabulka č. 3 shrnuje výsledky získané analýzou segmentů různé velikosti. Vyplyvá z ní, že téměř polovina segmentů je descendantní povahy. Dominantnost descendantních segmentů je přitom předurčena tím, že dvojslabičné segmenty, jejichž dvě třetiny descendantní sledy zaujímají, představují nejvíce produktivní typ segmentů. Descendantní sledy však nepřevládají pouze u dvojslabičných segmentů, analýza ukázala, že u přibližně dvou třetin všech jednoiktových segmentů se projevuje právě descendance. Kromě toho zaujímají opakující se descendantní sledy asi čtyři pět všech neakronymických segmentů se dvěma nebo třemi ikty. Jak je z tabulky dále patrné, bezmála jedna čtvrtina všech analyzovaných segmentů se pak vyznačuje akronymickou strukturou. V rámci dvoj- nebo trojiktových segmentů se přitom jedná o jednoznačně dominantní rytmické členění, které se uplatňuje se u bezmála čtyř pětín těchto segmentů.

typ	počet	podtypy	ikty	počet
akronymie	349 24,9 %	akronymie jako celek	2–3	252 18,0 %
		akronymie s předklonkou	2–3	43 3,1 %
		akronymie s příklonkou	2–3	42 3,0 %
		akronymie s předklonkou i příklonkou	2	12 0,9 %
descendence	687 49,0 %	jeden sled	1	440 31,4 %
		jeden sled s předklonkou	1	170 12,1 %
		dva nebo tři sledy	2–3	67 4,8 %
		dva sledy s předklonkou	2	10 0,7 %
ascendence	270 19,3 %	jeden sled	1	219 15,6 %
		jeden sled s příklonkou	1	45 3,2 %
		dva sledy	2	6 0,4 %
ostatní	95 6,8 %	jednoslabičné	1	71 5,1 %
		ostatní	1–3	24 1,7 %

Tab. 3 Rytmické členění segmentů

Analýza kól

Analýza segmentů představovala výchozí bod pro výzkum ucelených rytmičských celků, tj. kól. V návaznosti na výzkum O. Švarného jsme v této souvislosti věnovali pozornost zejména dvěma otázkám. První z nich se týkala toho, jaké segmenty a sledy se nacházejí jednak v pozici na začátku a uvnitř kóla a jednak v pozici na konci kóla.¹⁷ Druhá směřovala k identifikaci nejproduktivnějších kombinací rytmičských sledů v rámci kól.

O. Švarný poukázal na to, že zatímco přibližně dvě třetiny descendentních jednoiktových segmentů se nacházejí na začátku nebo uvnitř kóla a třetina na konci kóla, u ascendentních sledů je tento poměr zhruba opačný. Z jeho údajů u akronymických

¹⁷ Jednosegmentální kóla přiřazuje O. Švarný k pozici na konci kóla.

segmentů pak vyplývá, že téměř tři pětiny z nich se koncentrují v pozici na konci kóla.¹⁸ V našem vzorku jsme rozšířili rozsah výzkumu na všechny descendantní, ascendentní a akronymické segmenty, tedy i ty, kterou jsou tvořeny více než jedním sledem.

Výsledek analýzy descendantních segmentů v zásadě koresponduje se Švarného vzorkem, v pozici na začátku nebo uvnitř kóla se nacházejí v 63,8 % svých výskytů. Také u ascendentních sledů se do určité míry potvrdilo Švarného zjištění, i když převaha v pozici na konci kóla dosahuje pouze 53,9 %. U akronymických segmentů se nicméně ukázalo, že jsou v podstatě rovnoměrně rozmístěny v obou vymezených pozicích. Analýza distribuce typů segmentů na dvou různých pozicích kól nás zároveň inspirovala k pohledu z opačné strany, tedy jak vypadají začátky a konce kól. Využili jsme k tomu data získaná rozbořením rytmického členění kól, který prezentujeme v druhé části této kapitoly. Získané hodnoty potvrzují, že rytmus na začátku většinou klesá. V analyzovaném textu stojí na začátku kóla v 78,5 % případech sled descendantní nebo tříslabičný akronymický. Naopak na konci kól rytmus častěji stoupá, což dokazuje hodnota 64,4 % zahrnující ascendentní sledy, tříslabičné akronymické sledy a jednoslabičné iktové segmenty.

Jelikož je řada segmentů tvořena více než jedním rytmickým sledem, je jejich celkový počet pochopitelně o něco vyšší než počet segmentů. V analyzovaném vzorku jsme identifikovali 1 632 sledů.¹⁹ Z této hodnoty lze odvodit, že jeden kólon je v průměru tvořen 2,3 sledy. Při analýze kombinačních vzorců jsme obdobně jako O. Švarný využívali následující grafické značky:²⁰

- / pro ascendentní sled; /° pro ascendentní sled s příklonkou
- \ pro descendantní sled; °\ pro descendantní sled s předklonkou
- V pro trojslabičný akronymický sled v rámci jednoho segmentu
- | pro liché iktové slabiky, které nejsou součástí akronymické struktury v rámci jednoho segmentu
- + pro označení bezprostředního sousedství dvou arží

V souladu s popisem rytmického uspořádání kól O. Švarného²¹ jsme rozdělili kóla na ta, u nichž dochází k bezprostřednímu sousedství arží, a na ta, u nichž k tomuto kontaktu nedochází. Zvláštním typem jsou pak taková, u nichž je bezprostřední sousedství arží zmírněno vloženou předklonkou nebo případně i příklonkou.

Kóla, u nichž k sousedství arží nedochází, zaujímají 75,4 % korpusu. Přibližně třetinu z nich zaujímají jednosegmentální kóla tvořená jediným sledem. Nejčastěji se přitom jedná o sled descendantní nebo trojslabičný akronymický. Celkem 11 kól je pak tvořeno jedinou lichou iktovou slabikou. Dominantní dvě třetiny jsou

¹⁸ Švarný 1998: 33 a 42.

¹⁹ Tato hodnota zahrnuje i liché iktové slabiky coby samostatné jednoslabičné segmenty.

²⁰ Švarný 1998: 48.

²¹ Ibid, ss. 50–55.

tvořeny minimálně dvěma sledy. Z hlediska jejich uspořádání převládají ve více než polovině výskytů různé typy akronymických modelů, a to buď jednoduchých tvořených jedním sestupným a jedním vzestupným sledem, anebo složených tvořených opakujícími se počátečními descendantními sledy nebo opakujícími se koncovými ascendentními sledy. Vysokou četností výskytu se vyznačují také kóla tvořená opakujícími se descendantními sledy. Následující přehled přináší detailnější popis zjištěných kombinací kól tvořených dvěma a více sledy.

a) akronymické modely

- a1) spojení sestupného a vzestupného sledu, příp. spojení jednoho z nich s lichou iktovou slabikou

58	\ / míngtiān jiē- hūn	(0024.02-2)
59	° \ / wō-māma yì- shēng	(0029.08-1)
60	\ yǒu-ren, shuō	(0020.06a-1)
61	/ tā shuō-huà	(0049.02-1)

- a2) opakování počátečního descendantního sledu

62	\ \ / zhū -nǐ yī -lù-píng' ān	(0002.08)
63	\ \ / ° búyào sān-xīn ₁ -èr-yì-d	(0024.13)
64	\ V děng-ni chéngle-rén	(0007.04-1)
65	\ \ \ / wǒ-xiāng, gěi-ta xiě-yì-fēng- xīn	(0020.15a-1)

- a3) opakování koncového ascendentního sledu

66	\ \ / zhè-d-tǔ qí bú-hǎo	(0020.01a-1)
67	V / tā-bu-néng ² juéding	(0035.08a-2)

- a4) opakování jak počátečního descendantního sledu, tak i koncového ascendentního sledu

68	\ V / yā zhōu yǒu-hěn-duō mín zú	(0016.02-1)
69	\ V / ° wǒ ³ men-xīnwénchù chūbǎn-d zhōu bào	(0037.12-1)

b) opakování descendantního sledu

70	\ \ zhè -ge gōngzuò ₄	(0005.16a-1)
71	\ \ \ hóng-d hai ² shi-huáng-d?	(0035.07-2)
72	\ \ \ \ zhè-shi wǒmen yǒu yì-d biāozhi	(0027.08)
73	° \ \ ta- méi -zème shuō-ma	(0023.01-1)

c) opakování vzestupného sledu

74	// ni-xiān chuan-dà yī	(0038.02-1)
----	-------------------------------	-------------

d) kóla obsahující segment tvořený dvěma sledy s jedním iktem

75	\ \ qí tā -fang ₁ mian	(0009.05-1)
76	° \ shì-jiěfāngjūn- zhàn shi	(0024.10-2)
77	° \ \ shì-yí-ge pǔ tōng -nóngmín zuò-d	(0011.06a-2)

Bezprostřední sousedství arží lze pozorovat u 17,7 % kól. Téměř vždy dochází k jedinému kontaktu dvou arží, komplikovanější vzorce s více kontakty dosahují jen šesti výskytů. Konkrétně lze pozorovat následující kombinace:

- a) řazení dvou akronymických struktur za sebou
78	V+V méi-xiǎngdào tā-dao-jiā	(0024.09-1)
79	V+\ / nòngbōuqīng shéi-shì-shéi-fēi	(0005.12)
- b) akronymické struktury předchází ascendentní sled nebo sledy
80	/+V° ta-shì zhōngguórén-ma	(0005.02-1)
81	/+\ / wo-yòu mǎile yì-xiē-shū	(0048.01a-2)
- c) za akronymickou strukturou následuje descendentní sled nebo sledy
82	\ /+\ gāngcai-you-ren² zhǎo-ni	(0007.02)
83	V+\ \ ní-gei-ta¹ péi-ge-bùshi	(0005.20a)
- d) spojení jednoho či více ascendentních sledů s jedním či více descendentními sledy
84	/+\ \ ní-yào nǐ-ge?	(0040.03a-1)
85	/+\ \ wo-zǔmǔ yǎng-d tǔz	(0017.09-1)
- e) za lichou iktovou slabikou následuje descendentní sled nebo akronymická struktura
86	+\ \ ní bú-xìn	(0033.01-1)
87	+V wǒ bù-gǎn-chī	(0029.12-2)
- f) komplikovanější spojení většího počtu sledů, u nichž dochází k sousedství arží
88	V+V° \ tā-biǎogē zài-bāfēi xué-fānzhu	(0028.02)
89	\V+V+\ yì-nián₂ kēyì-zhòng zhǎo-jì-cì zhuāngjiā	(0018.02-2)

Případy, u nichž vložená atonická slabika (předklonka nebo příklonka) zabíráje přímému sousedství dvou arží, zaujímají 6,9 % korpusu. Vykazují obdobné způsoby uspořádání jako právě uvedená kóla s bezprostředním sousedstvím dvou arží.

90	V°V zhè-tiao-gǒu shì-shénme-zhǒng	(0017.08-1)
91	/ °\ / zhōucháo shì-fēngjiàn-shèhuì	(0037.08-2)
92	\V° \ dōngfāng-yánjiusuǒ-d dǐzhi	(0020.14a-2)
93	/°\ wo-zǒng mei-gōngfu	(0043.03-2)

Shrnutí

Příkladové věty *Učebního slovníku jazyka čínského* představují rozsáhlý korpus, v němž se zrcadlí charakter moderní hovorové čínštiny. Jeho podrobným výzkumem bude možné navázat na dlouholetou činnost O. Švarného a prohloubit tak dosavadní znalosti o typologické charakteristice jazyka s největším počtem rodilých mluvčích na světě. Námi zvolený směr analýzy představuje bezesporu pouze jednu z řady možných cest, kterou se lze u takto komplexního souboru dat vydat. Mapování rytmických vlastností textu považujeme za důležitou součást výzkumu moderní čínštiny, kterému po odchodu O. Švarného není podle našeho názoru věnováno dostatek pozornosti. Svým projektem bychom proto rádi oživilí zájem

o tuto problematiku. Za tímto účelem předkládáme v této studii modelovou analýzu transkribovaných vět obsažených v prvních padesáti heslech *UčebSu*, která si bere za cíl posloužit jako vzor pro vyhodnocení celého souboru exemplifikačních vět. Protože předpokládáme, že jednotlivé úseky korpusu budou zpracovány postupně, vytvořili jsme zároveň prototyp protokolu analýzy (viz příloha), který shromažďuje všechny klíčové hodnoty tak, aby mohly být později snadno využity pro průběžná i komplexní zhodnocení. Vypracování analýzy rytmických vlastností textu zároveň vyžaduje elektronické zpracování vět v prozodické transkripci, které přispěje k dlouhodobé snaze o digitalizaci *UčebSu*.

Příloha: Protokol analýzy

PROTOKOL ANALÝZY			
hesla	0001–0050	počet segmentů:	1 401
počet vět:	425	počet sledů:	1 869
počet kól:	700	počet slabik:	3 993

PROMINENCE SLABIK	
zdůrazněně tónické (761), plně tónické iktové (1 053), plně tónické neiktové (578), oslabeně tónické iktové (59), oslabeně tónické neiktové (381), atonické (1 161)	

SEGMENTY	
jednoslabičné jednoiktové (71)	
dvojslabičné jednoiktové (551): AS (191), DE (360)	
trojslabičné (441):	jednoiktové (269): DE (61), pDE (148), AS (28), ASe (32) dvojiktové AKR (172)
čtyřslabičné (227):	jednoiktové (53): ASe (10), DE (17), pDE (19), AS+DE (7) dvojiktové (174): AKR (63), AKRe (29), pAKR (30), DE+DE (47), AS+AS (5)
pětislabičné (83):	jednoiktové (11): AS+DE (3), ASe (3), DE (2), pDE (3) dvojiktové (59): DE+DE (15), pDE+DE (5), AKR (1), AKRe (10), pAKR (9), pAKRe (10), AS+AS (1), ostatní (8) trojiktové AKR (13)
šesti- a víceslabičné (28):	dvojiktové (17): DE+DE (3), pDE+DE (5), pAKR (2), pAKRe (2), ostatní (5) trojiktové (11): DE+DE+DE (2), AKR (3), pAKR (2), AKRe (3), ostatní (1)

KÓLA

počet segmentů: jeden (203), dva (321), tři (149), čtyři (26), pět (1)

tvořena jednou slabikou (11)

tvořena jedním sledem (136): AKR (51), DE (59), AS (26)

tvořena dvěma a více sledy (553):

- a) bez sousedství arzí (381): AKR (95), AKR s opakujícím se DE (112), AKR s opakujícím se AS (23), AKR s opakujícím se AS i DE (11), opakující se DE (119), opakující se AS (7), ostatní (14)
- b) sousedství arzí (124; rozděleno podle místa, kde dochází ke kontaktu, AS i DE se mohou opakovat): dvě AKR za sebou (28), AS a AKR (26), AKR a DE (15), AS a DE (9), lichá iktová slabika a AKR (18), lichá iktová slabika a DE (11), ostatní (17)
- c) atonická slabika mezi dvěma arzemi (48): odděluje AS a AKR (8), AKR a DE (18), dvě AKR za sebou (9), AS a DE (9), ostatní (4)

Použité zkratky:

AKR = akronymická struktura; AS = ascendentní sled; DE = descendentní sled

p = předklonka; e = příklonka

Literatura:

- POSPĚCHOVÁ, Zuzana: Prosodic Transcription of Standard Chinese and its Use in Teaching. *Acta Linguistica Asiatica* 2016, 1, ss. 35–45.
- POSPĚCHOVÁ, Zuzana: Prozodická transkripce čínštiny a její využití v současnosti. *Dálný východ* 2015, 2, ss. 93–103.
- ŠVARNÝ, Oldřich: The Functioning of the Prosodic Features in Chinese (Pekinese). *Archiv Orientální* 1991, 2, ss. 208–216.
- ŠVARNÝ, Oldřich: Prosodic Features in Chinese (Pekinese). *Archiv Orientální* 1991, 3, ss. 234–254.
- ŠVARNÝ, Oldřich a kol.: *Hovorová čínština v příkladech*. Olomouc 1998.
- ŠVARNÝ, Oldřich: *Učební slovník jazyka čínského*. Olomouc 1998–2002.
- ŠVARNÝ, Oldřich, Čang Ťing-jü Rotterová, Jarmila Kalousková a Josef Bartůšek: *Úvod do hovorové čínštiny I*. Praha 1967.
- ŠVARNÝ, Oldřich a David Uher: *Hovorová čínština: Úvod do studia hovorové čínštiny*. Olomouc 2001.
- ŠVARNÝ, Oldřich a David Uher: *Prozodická gramatika čínštiny*. Olomouc 2014.
- UHER, David a Tereza Slaměníková: Prozodická analýza monologu. *Dálný východ* 2015, 2, ss. 104–115.
- UHER, David, Jin Xueli a Tereza Slaměníková: *Učebnice čínské konverzace II*. Voznice 2016.

Rhythmical Features of Example Sentences in the *Learning Dictionary of Modern Chinese* (Headwords from 1 to 50)

Oldřich Švarný's learning materials are not only tools for teaching Chinese as foreign language; the extensive set of example sentences used in Švarný's textbooks also represents an important database for research on modern colloquial Chinese. It is even more valuable because all example sentences are provided with prosodic transcription based on audio recordings of native speakers. However, to describe the rhythmical features of Modern Chinese, Švarný himself used the results of an analysis that covered just one small part of the transcribed texts. Thus, he prepared a practical guide for prosodic research. Nevertheless, it is the further application to other texts that can help achieve a deeper understanding of the suprasegmental phonological representation of Modern Chinese. The aim of this paper is to revive interest in the issue. For this purpose, it presents a description of rhythmical features found in another sample of transcribed texts, specifically the first fifty headwords of the *Learning Dictionary of Modern Chinese*. It is supposed to serve as a model for the analysis of all sentence examples provided in the dictionary. Assuming that the extended corpus of example sentences needs to be processed sequentially, a protocol for analysis was designed which collects all the key findings so that they can easily be used later for comprehensive evaluation.

Key Words: Modern Chinese, prosodic transcription, rhythmical features, Oldřich Švarný, Learning Dictionary of Modern Chinese

Contact: Tereza Slaměňíková, Ph.D., Katedra asijských studií FF UP, Křížkovského 14, 771 80 Olomouc, tereza.slamenikova@upol.cz

汉语字词识别中形音通路问题研究述评

卢淑芳

摘要: 研究学习者在字词识别过程中依赖的字形通路和字音通路问题对阅读和阅读教学有着重要的理论和实践意义。字或词都是形、音、义的三者结合,从形和音的结合通达到义的识别过程是阅读中最独特的过程,同时,有关汉语作为母语的学习者在字词识别中依赖的形音通路问题研究已有大量成果,但在实验结果上存在很多不一致的地方。本文主要从研究结果上对汉字字词识别中依赖形音通路进行梳理,展示该领域取得的研究成果,并探讨存在的不足,以期对未来的相关研究提供思路。

关键词: 字词识别; 字形通路; 字音通路

字词识别(word identification) 是对字词由视觉映像开始经过一系列加工获得意义的过程,是阅读的一个基本成分,是认知心理学和阅读心理学研究的中心问题之一。Isabei & Beck (1988) 认为视觉单词识别是阅读活动中最独特的过程,单词识别在阅读和阅读教学中起着中心作用。

字词识别包含了形、音、义等多种信息代码的加工。理论上讲,阅读中词语义的激活有两条途径:一是由视觉直接输入激活心理词典中的字形表征后,直接激活语义表征;一是以语音为中介,字形表征激活后首先传输到语音表征上,然后再激活语义表征。因此,研究视觉单词识别过程中依赖的字形通路和字音通路对阅读和阅读教学有着重要的理论和实践意义。

汉语作为第二语言的字词识别已有大量成果,本文仅对汉语作为母语的字词识别中依赖的字形通路和字音通路研究做一回顾,梳理一下发展的脉络,展示在字词识别研究中所取得的研究成果,然后讨论存在的问题,并尝试着提出自己的看法。

一、研究对象丰富,实验任务多样化

有关汉语字词识别的研究对象上,有儿童、大学生、聋哑人和发展性阅读障碍者等,其中儿童和大学生作为被试的研究较多。

实验任务上,有启动命名法、词汇判断任务、语法性判断任务、词汇决定任务、语义启动任务、眼动研究、校对任务等,实验方法上呈现多样性的特点。

二、研究结果明显不一致

陈宝国、彭聃龄(2000)介绍了词义通达的三种理论模型:直通理论、语音中介理论和双通道理论。在汉字字词识别过程中,从字形到字义是否必须经过语音中介,是很多学者争论的一个焦点问题。是否存在语音中介通路,很大程度上反映了在识别字词的过程中,学习者依赖的通路是什么,是以字形通路为主呢,还是有语音通路的参与?关于这种争论存在以下几种观点:

1、“强语音作用”的观点

张厚粲、舒华（1989）采用启动命名法对汉字读音过程中的音似和形似启动效应进行了初步探讨。实验结果发现音似启动效应显著，这表明汉语读者的心理词典结构中存在着语音联结通路。谭力海、彭聃龄（1991）采用启动条件下的词汇判断作业，探讨字形和语音在汉字识别过程中的作用。其研究发现，特征分析是汉字识别的必经阶段，熟悉的中文字词在到达心理词典之前，语音特征已经得到自动激活。

Tzeng, Huang & Wang（1977）用语法性判断任务（grammaticality judgment task）探测汉语阅读中的语音加工问题。实验发现，有语音相似汉字句子的判断时间比那些没有语音相似句子的判断时间要长。这一结果说明，语音在汉语句子阅读中的作用是很重要的。Tzeng, Hung & Garro（1993）用语音相似的句子而不是字词充当测试刺激，让被试判断一个句子是正常的还是异常的。实验结果发现，阅读过程中有语音转录发生，语音相似不仅影响单个汉字的短期记忆，而且影响阅读用汉字书写的有意义的句子。认为在汉语阅读中，词汇加工必须经过语音编码，字音的作用非常大。

2、“强字形作用”的观点

周晓林（1998）探测了语音和语义激活的相对时间进程。本研究关键的成果证明：即使对年幼儿童来说，即使在强调语音而非语义的实验任务中，语义激活的强度和进程也不弱于语音激活。张钦、张必隐（1999）进行了一项词汇决定任务的实验。实验证明了词汇识别中不存在一条由音达义的有效通路，语音是通达词条后被自动激活的，语音对视觉词汇识别的贡献是有限的。通过另外一个实验发现在中文视觉词汇识别中，词形因素起着重要作用，语音因素的作用相当有限。黄健辉、陈焱之（2000）以大学生为被试的研究结果也说明：语音在阅读初期不起特殊作用，完整的字形加工在阅读初期扮演非常关键的角色；语音能有效地提供信息来修补在阅读中因原字被改变所产生的干扰，字形在中文阅读加工中似乎可以起非常关键的作用。咎飞、谭和平（2004）以17岁左右的聋哑病人为被试来验证和探讨聋生在汉语阅读过程中语音编码所起的作用。实验结果说明，阅读能力低的聋生更依赖语音，阅读能力高的聋生更依赖字形。聋生在汉字阅读上也可能存在与正常人一样的特点，语音编码在早期阅读中所起的作用存在被试间的差异。实验说明：字形在聋生阅读的初期起非常重要的作用。

Leck（1995）通过语义分类任务探测语音和字形信息在汉字语义通达中的作用。实验结果发现，独体字的识别主要依赖字形信息，合体字的识别依赖字形、语音和语义的信息。作者认为，在汉字识别中字形信息发挥主要作用。

Chen & Shu（2001）采用启动命名实验，通过改变SOA和启动目标对的相似性来探测汉字识别的过程。发现相对稳定的语义启动在不同的SOA中出现，同音启动对目标字的命名非常小也出现的相对晚。实验结果并不支持Perfetti（1998）“语音是汉字识别的构成要素，在汉字识别中促进语义的通达”的观点。Daneman（1991）通过眼动研究（eye movement）支持了这样的观点：词汇通达不一定经过语音，语音的作用和影响是在字形的影响之后。

上述学者在实验中发现同音启动效应不明显，在通达语义过程中，字形起主要作用，字音作用相当有限同时也很低效。从字形到字音到语义以及

字形直接到字义的计算速率上看,后者当然在理论上更快。汉字的形音对应又有很大的任意性,这种任意性可能降低了从字形到字音的计算速率或激活传输速度。另外,汉语中还存在大量的同音字,一个激活的语音表征对应着许多语义激活模式,从语音激活很难得到确定的语义。因此,周晓林认为通过语音中介得到语义是一条低效的通路,直接从字形到达语义是一条迅速有效的途径。

3、同时依赖字形通路和字音通路的观点

林泳海、张必隐(1999)采用真假词判断任务发现中文阅读中语音的作用尽管比拼音文字弱,表现出更强的视觉通路,但中文语音信息自动激活现象依旧存在,语音在词认知中的作用是不可否认的。

武宁宁(1998)的实验结果是:成人对语音和字形的加工是比较即时的;语音和字形在正常阅读的字词识别早期同样起作用;在发现错误后,语音引导错误恢复的能力强于字形。

彭聃龄、郭德俊、张素兰(1985)采用同一性判断任务发现:小学生见形知音的时间略短于大学生,而见形识义的时间比大学生长。这说明,大学生对语义的分解比对语音的分解更敏感,而小学生对语音的分辨比对语义的分辨更敏感。其结果作者更倾向于接受“双编码”的假设,即人们同时使用字形编码和字音编码。

在上述汉语作为母语的成人阅读研究中,关于字音和字形在通达语义过程中所起的作用,总体上是更倾向于使用两种通路来通达语义。在熟练读者的阅读过程中,语音的激活可能是帮助字词理解和记忆的需要。

4、存在字音通路到字形通路的发展转换

宋华、张厚粲、舒华(1995)采用校对任务来检测小学生和成人在阅读时对字音通路和字形通路的使用。实验的结果说明:低年级的小学生或阅读能力较差的学生在阅读中主要靠字音的信息,而大学生或熟练读者则主要依靠字形的信息。随着语言学习的不断加强,读者确实存在一种由主要利用字音信息到利用字形信息的转换。该实验也表明:年级因素和水平因素影响读者对两种通路的使用。

宋华关于成人阅读者的实验结果和武宁宁的实验结果有出入。存在差异的原因可能是与两个实验采用的不同方法有关,宋华采用的是校对任务,这是比较接近正常阅读的一种方法。武宁宁采用的是移动窗口方法,移动窗口方法必须逐字阅读,而且眼睛不能回扫,这些特点可能会迫使读者较多地使用语音信息,从而扩大语音的作用。

三、综合讨论

综合上述有关汉字字词识别的研究成果,我们发现实验结果还是存在很明显的不一致,相关的待研究问题也很多。

1、关于研究存在不同结论的可能原因

从研究的结论上看,上述持“强语音作用观”的学者和持“强字形作用观”的学者都是通过一系列实验来探测字形和语音在语义通达中的作用。尽管反映的都是汉字识别内部加工过程中字形和字音的作用,两种观点的差异可能与实验方法的不同、被试数量的多少以及实验材料的选择有关。例如

说,采用移动窗口进行阅读的实验方法,眼睛是不能回扫的,那么,这些特点就可能迫使读者较多地使用语音信息,从而扩大语音的作用;采用启动命名法,其加工未必通达到语义;采用可接受性句子判断任务来探测阅读,比较得比较间接。单纯采用阅读校对任务,被试可能因为实验要求而采用过多的挑选别字的阅读策略。

汉字包含了形音义三方面的信息,汉字的书写形式和意义的联结更直接,但语音和语义却不是一一对应的,理论上说从字形到字义的直接通达是一条高效的通路。只有通过实验研究提供的实验数据和不断的、严格的探讨,才能提出更好的关于字词识别的理论。

关于汉语为母语的儿童和成人汉语阅读的对比研究,更多的是支持了儿童较多借助语音通路而成人较多借助字形通路的观点。这可能与汉语儿童有相对丰富的口语词汇有关。在口语词汇基础上,通达了语音就加速了通达意义的过程。同时也可能与不同年龄段阅读者的形音义联结强度有关。

2、字词识别中依赖的形音通路是否一定和正字法深浅有关的再讨论

西方的研究认为,字词在通达语义过程中关于对字形和语音的依赖,是与正字法深度有关。如Scheerer (1986)和 DeFrancis (1989)认为,在字形透明度上有一个连续统,西班牙语和意大利语比德语透明,德语比英语透明,他们的研究得出了书写系统越透明,儿童越依赖语音加工的观点。比如Wimmer和 Hummer (1990)拿德语儿童和英语儿童做比较,发现年幼的德语儿童比年长的英语儿童犯较少的假词错误,年幼的英语儿童的错误主要是替换词和无反应(non response),然而年幼的德语儿童主要是产出新造词;在年幼的德语组而不是年幼的英语组,在词和假词阅读时间上高度相关。该研究说明在阅读的早期阶段,德语儿童运用的是语音程序而不是图形策略。这可能和两种语言的正字法深浅度有关。该观点也在Charolles, Siegel & Bonnet (1998)的实验中得以证明。作者以1年級的法国学生为被试,发现在读写早期,儿童加工规则词比不规则词好,所犯错误主要是规则化错误,加工高频词并没有比低频词表现好。作者认为在法语儿童读写习得的早期,语音加工是重要的。另外, McCutchen & Perfetti (1982)、Daneman & Stainton (1991)、Perfetti et al. (1988)、Van Orden et al. (1988)都支持在拼音文字语言阅读中语音编码是自动产生的观点。以上的研究都是针对拼音文字来进行的,都支持了正字法越浅,越依赖语音通路的观点。

相对来说汉语的正字法程度较深,如果以西方研究成果做对比,并没有出现比较一致的汉语字词识别依赖字形通路的观点。如果以汉语字词识别成果为参照,说明正字法的深浅并不一定和字形通路或字音通路成对应关系。从整体来看,字词识别中依赖的形音通路是否一定和正字法深浅有关,还需要大量的相关实验来证明。

参考文献:

- 毕彦超、周晓、林舒华:心理词典中不同表征间的激活扩散《心理学报》1998、3。
陈宝国、彭聃龄:词义通达的三种理论模型及研究简介《心理学探新》2000、1。

- 曹凡、徐玥、舒华：汉字阅读中形音义加工的脑机制研究《中国（杭州）神经心理学学术会议论文集》2005。
- 黄健辉、陈焱之：中文阅读中的字形与语音加工《心理学报》2000、1。
- 彭聃龄、郭德俊、张素兰：再认性同一判断中汉字信息的提取《心理学报》1985、3。
- 宋华、张厚粲：在中文阅读中字音、字形作用及其发展转换《心理学报》1995、2。
- 宋华、张厚粲、舒华：在中文阅读中字音、字形作用及其发展转换《心理学报》1995、2。
- 谭力海、彭聃龄：汉字的视觉识别过程：对形码和音码作用的考察《心理学报》1991、3。
- 武宁宁、舒华、周晓林：移动窗口条件下语音、字形信息在汉语阅读中的作用《心理学报》1998、2。
- 咎飞、谭和平：移动窗口条件下聋生阅读过程中字词识别的实验研究《心理科学》2004、6。
- 张厚粲、舒华：汉字读音中的音似与形似启动效应《心理学报》1989、3。
- 张钦、张必隐：词汇决定任务中的策略因素《心理科学》1999、1。
- 周晓林、曲延轩、庄捷：再探汉字加工中语音、语义激活的相对时间进程《心理与行为研究》2003、4。
- BECK, Isabeil & Carpenter, P. A.: 关于阅读的认知研究《心理科学进展》1988、3。
- PERFETTI, C. A. & Zhang S.: Phonological processes in reading Chinese words. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition* 1991, 17, pp. 633–643.
- PERFETTI, C. A. & Zhang S.: Very early phonological activation in Chinese reading. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition* 1995, 21, pp. 24–33.

Summary of the studies on the phonological and orthographic code in Chinese word identification

The study about the phonological code and the orthographic code that the readers use during the Word Identification process is very useful in the theoretical and practical aspects to both reading and reading instruction. Each Chinese character or word is the combination of its shape, sound and meaning and from the combination of the shape and sound to the recognition of meaning is a unique process in reading. Meanwhile, strong results about the phonological and orthographic code have been achieved on learning Chinese as the native language. By analyzing these research achievements, there are many inconsistent results appeared. Basing on the illustration of these problems, the thesis points out some existing problems and provides the solutions.

Key words: word identification, phonological code, orthographic code

Contact: LU Shufang; College of Liberal Arts, Pingdingshan University, Pingdingshan, Henan 467000 China; e-mail: shufang1221@126.com

ZA AUGUSTINEM PALÁTEM

David Uher

*Deine Zauber binden wieder,
Was die Mode streng geteilt,
Alle Menschen werden Brüder,
Wo Dein sanfter Flügel weilt.*

Friedrich Schiller

Dne 18. července 2016 nás ve věku 93 let navždy opustil jeden ze zakladatelů československé sinologie, doctor honoris kausa Univerzity Palackého v Olomouci, doc. PhDr. et JUDr. Augustin Palát, CSc. Dovoluji si při té příležitosti připomenout olomoucké působení A. Paláta na konci čtyřicátých a začátku padesátých let minulého století a vzpomenout na udělení čestného doktorátu této nezapomenutelné osobnosti našeho oboru na půdě naší univerzity.

Univerzita Palackého na slavnostním zasedání vědecké rady ve středu 17. ledna 2007 po 11 hodině udělila v Arcibiskupském paláci v Olomouci čestný doktorát spolupřezklateli olomoucké sinologie A. Palátovi. Slavnostní události a nejvyšší pocty, jakou Univerzita Palackého může v současné době udělit, se zúčastnili jak zástupci mnohých českých vysokých škol, významní členové akademické obce Filozofické fakulty Univerzity Palackého, tak i naši přední sinologové. Univerzita Palackého udělila od roku 1990 titul doctor honoris causa jedenapadesáti významným osobnostem českého společenského života, mj. i Václavu Havlovi, Charlesi Merrillovi, Jiřímu Suchému a Bohdanu Pomahačovi. Kromě rozvoje poznání a šíření humanitních ideálů byl jedním z důvodů, kterým udělení čestného titulu zdůvodnila Katedra asijských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého, skutečnost, že A. Palát po boku akademika Jaroslava Průška zakládal a mezi léty 1947–1951 sám vedl čínská studia na Univerzitě Palackého. Čestný doktorát doc. Palátovi je druhým čestným doktorátem, který univerzita udělila českému sinologovi: 17. prosince 1968 po 14. hodině získal čestný doktorát jako ocenění zásluh při budování olomoucké univerzity ve Velké aule Pedagogické fakulty Univerzity Palackého J. Průšek: „V roce 50. výročí vzniku Československé republiky udělila Univerzita Palackého... v ocenění zásluh o budování olomoucké univerzity čestné doktoráty mj. akad. Bohumilu Bydžovskému, akad. SAV Jánů Červenánskému, akad. Bohuslavu Havránkovi, univ. prof. PhDr. Jindřichu Šebánkovi, DrSc., prvnímu děkanovi filozofické fakulty UP a členu korespondentu ČSAV Františku Vításkovi, děkanu přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v roce 1947,“ uvádí Jaroslav Dvořák ve své publikaci *Univerzita Palackého 1946–1976. Třicet let socialistické vysoké školy*. Tento komentář následuje fotokopie pozvánky na slavnostní promoci v latině. Na ní je ovšem uvedeno

jmen šest: udělení čestného doktorátu, toto formální vyjádření díky za úsilí, které J. Průšek na konci čtyřicátých let na půdě obnovené olomoucké univerzity společně s prof. Vincencem Lesným a A. Palátem vynaložil a následné „přehlédnutí“ jeho jména, popření významu zakladatele československé sinologie, dlouholetého ředitele Orientálního ústavu ČSAV, osoby, která reprezentovala hodnoty, jejichž platnost byla s nástupem normalizace omezována, omlouvané výrazem „mimo jiné,“ vyvolává hořké reminiscence na zánik olomoucké sinologie v roce 1951. Ačkoliv systematicky působil J. Průšek na Univerzitě Palackého pouhé dva roky, od podzimu 1946 do léta 1948, zanechal zde trvalou a nesmazatelnou stopu v podobě metodiky vzdělávání olomouckých studentů: tento fakt je lehce ověřitelný pohledem do tehdejších seznamů přednášek, které jsou stále k dispozici v Archivu Univerzity Palackého, i ze vzpomínek pamětníků.

Plány prvního rektora obnoveného olomouckého učení Josefa Ludvíka Fischera, ustavit na Univerzitě Palackého centrum studia jihoasijských a dálnévýchodních kultur došly naplnění již v akademickém roce 1946–1947, kdy byly na Filozofické fakultě otevřeny dva orientalistické semináře: sinologický a indologický. Vedením sinologického semináře při Stolci ostatní filologie pověřil J. L. Fischer svého přítele, tehdejšího soukromého docenta Univerzity Karlovy v Praze J. Průška. J. Průšek pak již v letním semestru 1947 požádal o pomoc při organizaci výuky a správě pracoviště svého žáka A. Palát.

A. Palát se narodil 16. února 1923 v Krhové u Valašského Meziříčí. Poprvé přišel do kontaktu s čínštinou za druhé světové války, kdy ji mezi léty 1943–1945 studoval na Škole orientálních jazyků při Orientálním ústavu v Praze. Od roku 1945 pak pokračoval ve studiu čínštiny na Univerzitě Karlově. Souběžně s tím studoval v letech 1945–1948 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. V letech 1947–1951 působil jako lektor čínštiny na Škole orientálních jazyků v Praze a v letech 1948–1950 jako lektor čínštiny na Jazykové škole továrny Svit ve Zlíně. Mezi léty 1950–54 byl odborným asistentem na Katedře filologie a dějin Dálného východu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, kde se v roce 1954 rovněž habilitoval.

A. Palát na Filozofické fakultě Univerzity Palackého působil od letního semestru 1946 až do zrušení oboru v létě 1951. Věnoval se zde především jazykové výuce, protože již tehdy správně chápal čínštinu jako základní nástroj pro uchopení moderní sinologie. V průběhu následujících čtyř a půl roku pak přednášel o *Kulturních a politických dějinách Dálného východu* a *Politické problematice současného Orientu*. Vedl rovněž jazykovědné semináře *Úvod do studia čínského jazyka*, *Četba textů* a *Úvod do psané čínštiny*. Současně zajišťoval chod oboru, zasadil se o založení sinologické knihovny a pomáhal mladému pracovišti navazovat tolik cenné kontakty s vědeckými institucemi především v zahraničí.

V zimním semestru 1951 byla na základě rozhodnutí ministerstva školství filozofie a historie přemístěna z Brna do Olomouce a filologické obory Univerzity Palackého přesunuty do Brna. Do Brna se tehdy měla přesunout rovněž sinologie, brněnská univerzita ovšem o orientalistiku neprojevila zájem, následkem čehož museli oba olomoučtí studenti sinologie přestoupit namísto do Brna do Prahy: byl

to Bohuslav Zborek (1926–1986) autor knihy *Reforma čínského znakového písma* z roku 1961 a dvou učebnic čínštiny v němčině, které vznikly v letech 1979 a 1980 za jeho emigrace v Basileji; a Antonín Kolář (1925), který se v roce 1952 společně s prof. Oldřichem Králem podílel na překladech *Dvou čínských pohádek*. Je velmi pravděpodobné, že hlavním důvodem nezájmu brněnské univerzity byla ne zcela pevná zakotvenost orientalistických oborů v Olomouci: na Univerzitě Palackého se pro sinologii nepodařilo vytvořit prostředí, které je nutné pro normální život vysokoškolského učení, protože výuka stála na externistech a tak se přednášky kumulovaly do dvou dnů v měsíci. Tímto nezájmem trpěla i sinologická knihovna, která postrádala pevné zázemí. Ani o Prahu se Olomouc opřít nemohla, vždyť i zde po válce sinologie teprve začínala. Proti faktickému zrušení obou oborů tehdy ostře vystoupil první rektor obnovené Univerzity Palackého J. L. Fischer, protože se tak stalo bez vědomí zástupce Filozofické fakulty Univerzity Palackého a zakladatelů oborů V. Lesného a J. Průška. J. L. Fischer žádal o projednání celé záležitosti před rektorátní komisí Univerzity Palackého. Zdůrazňoval zároveň, aby bylo přihlédnuto k faktu, že ministerstvo školství souhlasilo s požadavkem J. Průška řešit otázku indologie a sinologie na Filozofické fakultě Univerzity Palackého až po jeho návratu z Číny. Ačkoliv se přes opětovné intervence ze strany J. L. Fischera, V. Lesného a J. Průška nepodařilo výjimku pro čínštinu a indologii prosadit, vytvořila šestiletá existence orientálních studií na Univerzitě Palackého alespoň myšlenkové základy, na které navázalo znovuoobnovení čínských studií a zavedení japonských studií na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v roce 1993.

Po odchodu z Olomouce působil A. Palát v letech 1954–58 v diplomatických službách jako velvyslanec a rada na československém zastupitelském úřadu v Peking. V letech 1958–59 pak absolvoval roční studijní pobyt v Historickém ústavu Čínské akademie věd. Po návratu do Československa přijal místo náměstka ředitele Orientálního ústavu tehdejší ČSAV, jímž zůstal až do roku 1970. V šedesátých letech A. Palát přednášel na zahraničních univerzitách a jako hostující profesor vystupoval v četných učených společnostech především v Evropě. Účastnil se mezinárodních kongresů v Itálii, Spolkové republice Německo, Belgii, Nizozemí, Dánsku, Francii, Velké Británii, Sovětském svazu, Číně a Indii. V téže době také realizoval stovky popularizačních přednášek pro odbornou i laickou veřejnost. Po vynuceném odchodu z Orientálního ústavu ČSAV v roce 1973 pracoval až do roku 1989 jako překladatel u Pražské informační služby.

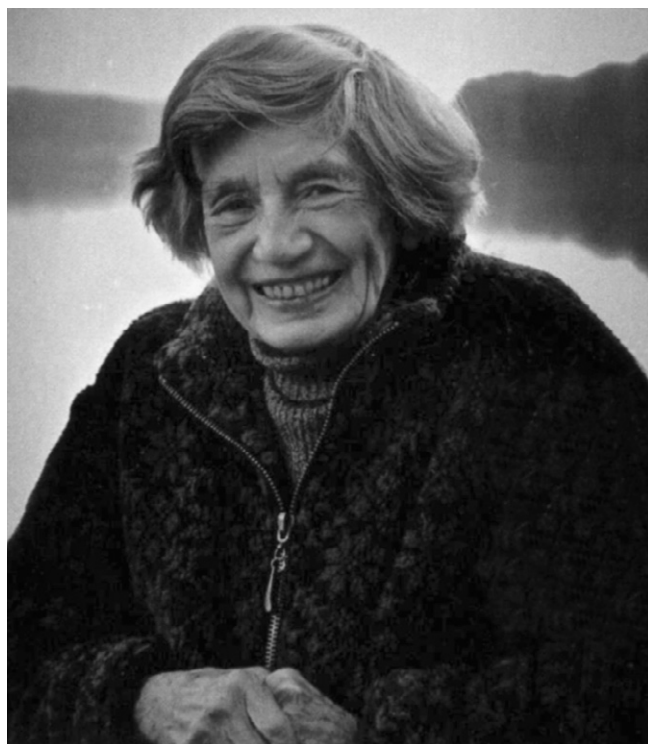
Po listopadu 1989 byl A. Palát v letech 1990–1992 členem Vědecké rady Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, mezi roky 1990–1996 členem Vědecké rady Orientálního ústavu ČAV a viceprezidentem Evropské asociace čínských studií. V letech 1990–1997 působil jako předseda Sdružení pro spolupráci se zeměmi Afriky, Asie a Latinské Ameriky – Kontinenty a místopředseda Česko-čínské společnosti. Později se stal čestným předsedou obou organizací. Byl rovněž nositelem medaile Collège de France a dopisujícím členem Istituto Italiano per il Medio ed Estremo Oriente v Římě. Z rozsáhlé publikační činnosti A. Paláta stojí jistě více než za zmínku monografie *Středověká Čína*, která byla publikována v roce 1983 nejprve v italštině.

Na svůj český překlad čekala až do roku 1998. Z dalších titulů lze jen stěží opomenout reedici Průškova překladu *Konfuciových Rozhovorů*, překlad *Dívky s bílými vlasy*, výbor z tchangské poezie uspořádaný společně s Františkem Hrubínem a nazvaný *Nefritová flétna*, či výbor z klasického čínského kapitolového románu *Příběhy od jezerního břehu*.

Na působení A. Paláta na Univerzitě Palackého a na šestiletou existenci olomoucké sinologie po čtyřiceti letech navázala Filozofická fakulta Univerzity Palackého v roce 1991, kdy byly znovu učiněny kroky k obnovení čínských studií v Olomouci. Původcem myšlenky vzniku studijního oboru Čínská filologie byl na počátku devadesátých let tehdejší rektor Univerzity Palackého prof. Josef Jařab, který již tehdy považoval studium čínštiny za perspektivní. Současně si byl jako kolega prof. Jaroslava Macháčka, frekventanta kursů J. Průška na Univerzitě Palackého, vědom tradice, na kterou čínština v Olomouci navazovala. Předběžně proto začal budoucí možnou podporu tomuto projektu projednávat s Velvyslanectvím Čínské lidové republiky v Praze. Tato jednání se mu jevila natolik slibná, že pověřil prof. Jiřího Černého, vedoucího Katedry romanistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého a proděkana pro zahraniční činnost, předložením návrhu zřízení nových studijních oborů ke schválení Vědeckou radou Filozofické fakulty Univerzity Palackého a Vědeckou radou Univerzity Palackého. Již od září 1992 tak začal pod vedením čínské lektorky p. Zhao Ya z Pekingského jazykového institutu na univerzitě probíhat přípravný kurs čínštiny, který měl současně ověřit zájem o obor Čínská filologie. Vědecká rada fakulty i univerzity návrh na otevření nových studijních oborů schválila a v září 1993 byli ke studiu oboru čínská filologie přijati první studenti. Současná existence oboru čerpá nejen z tradice pedagogického působení J. Průška a A. Paláta na Univerzitě Palackého, ale opírá se i o dlouhodobou spolupráci s jedním z jejích žáků: záhy po zřízení oboru Čínská filologie začal totiž na tehdejší Kabinetu Dálného východu při Katedře romanistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci pracovat prof. Oldřich Švarný. Na základě jeho názorů vznikla nejen metodika výuky čínštiny a tedy i učební plány oboru, ale i sada učebnic moderní hovorové čínštiny, které vycházejí z působení O. Švarného v Orientálním ústavu Československé akademie věd a byly iniciovány a podporovány právě J. Průškem a A. Palátem. Výchova pokročilých studentů čínského jazyka je navíc realizována s pomocí *Učebního slovníku jazyka čínského*, který na Univerzitě Palackého vyšel mezi lety 1998 až 2000 a jehož je J. Průšek vědeckým redaktorem.

Univerzita Palackého udělila A. Palátovi čestný doktorát jako poděkování za práci, kterou pro obnovené vysoké učení v Olomouci vykonal, jako ocenění zásluh, které má pro současnou olomouckou sinologii. Ve svém děkovném projevu A. Palát mimo jiné řekl: „...Dovolte mně, abych z celého srdce poděkoval za počtu, které se mně dostalo udělením čestného doktorátu z oboru sinologie. Přijímám ovšem tuto počtu... nejen pro svou osobu, nýbrž jako ocenění celého oboru. Studium Číny má mimořádný význam i pro lepší chápání Evropy. Čína nemálo a opětovně přispívala svými objevy k rozvoji celosvětové civilizace. Namátkou uvádím jen vynález papíru a knihtisku, kompasu a seismografu, nemluvě o porcelánu a střelném prachu. Je

proto hodně pozornosti, že současně s obnovením činnosti Palackého univerzity v roce 1946 tehdejší vedení prozíravě pamatovalo i na studium Číny. Bylo pro mě ctí, že jsem měl to štěstí a mohl se aktivně podílet na těchto začátcích. Litoval jsem, že později v důsledku reorganizace struktury filozofických fakult sinologie nebyla do plánu studia na této reorganizované fakultě v Olomouci zařazena. Tím více jsem uvítal její obnovení a zvláště mě těší, že nynější úroveň studia je pochopitelně podstatně vyšší, než tomu bylo ve skromných začátcích. Mohu odpovědně prohlásit, na základě vlastních zkušeností z přednášek prakticky na všech významných evropských univerzitách a na základě mého působení ve vedoucí funkci v Evropské asociaci čínských studií, že úroveň studia zdejší sinologie je plně srovnatelná s tím, co najdeme na všech prestižních vysokých školách. Přejí všem pedagogickým pracovníkům i studentům oboru sinologie, aby se jim i nadále dostávalo podpory ze strany fakulty i univerzity jako tomu bylo dosud a věřím, že náročné studium jim bude i nadále poskytovat radost a obohacení celkového pohledu na dnešní svět. A osobně bych byl velice rád, kdyby všichni ti, kdo se poznáváním Číny zabývají, měli vždy na paměti moudrý výrok z jednoho středověkého vyprávění, totiž: si hǎi zhīnèi jiē xiōngdì 四海之内皆兄弟 všichni lidé jsou bratři.“

VĚNA HRDLIČKOVÁ, 16. 9. 1924–20. 1. 2016

Lucie Olivová

*Chodím už dlouho po světě
a pořád ještě mě to baví...*

Dvacátého ledna tohoto roku se tiše uzavřel dlouhý a podivuhodný život paní Věny Hrdličkové, docentky na Filosofické fakultě Karlovy university, znalkyně japonské a čínské literatury, lidové slovesnosti, kultury zahrad.

S přibývajícím věkem získala doc. Hrdličková četná ocenění a pocty a bylo napsáno mnoho o jejím díle. Následující řádky jsou pouhou skicou, neúplnou a útržkovitou, třebaže jsem ji znala čtyřicet let a často jsme se stýkaly. Odkazují proto čtenáře také na její vlastní vzpomínky v časopise *Fénix* (2006.2), na televizní pořad *Ještě jsem tady* (2007) a vyprávění na stanici Vltava v pořadu *Osudy* (2014). Soupis díla do roku 1999 vydal Orientální ústav AV ČR v Bibliografické edici, svazek 15 (2002).

Na formování nuselské rodačky měl velký vliv její otec, učitel a experimentální pedagog Stanislav Stuna. Zaujetí *Zpěvy staré Číny* ji přivedlo do kurzů čínštiny u Jaroslava Průška, které v typické činorodosti „objevil“ její přítel a pozdější manžel Zdeněk Hrdlička. Po válce studovali, ona čínštinu, on religionistiku. V roce 1947 získali stipendia v USA, kde navštěvovali přednášky ze sinologie na slavné Harvardské universitě. Povinná byla i japonština, která se Věně natolik zalíbila, že po návratu domů obhájila závěrečnou práci ze staré japonské literatury; patřila v české orientalistice mezi bílé vrány, ovládající jak čínštinu, tak japonštinu. Velké nadšení pro novou Čínu, které nepochybně už na Harvardu povzbudil John K. Fairbank, přivedlo Zdeňka na post kulturního attaché na pekingském velvyslanectví. Zařídili si domácnost v typickém domku s dvorkem a nasávali všemi póry čínskou realitu. Zdeňkovo postavení jim umožnilo styky s čelnými kulturními osobnostmi. Navštěvovali pekingské památky, nakupovali knihy. Věna se zajímala o vypravěčství – na toto téma psala kandidátskou práci (CSc), v níž se názorově střetla se svým školitelem, akademikem Průškem. Zkrácená anglická verze nicméně vyšla v *Archivu orientálním* (1962, 30) a byla v zahraničí se zájmem přijata, stejně jako její studie o buddhistických textech z Dunhuangu (tamtéž 1958, 26) a další studie o vypravěčství. Působení na Karlově universitě pak přerušil pobyt v Japonsku, kde dr. Hrdlička zastával místo chargé d'affaires a později velvyslance. Rovněž v Tokiu mohla paní Věna zblízka studovat i umění japonských vypravěčů a své poznatky publikovat na mezinárodním fóru.

Tento vskutku grandiózní rozjezd byl přerván poté, co dr. Hrdličku v roce 1969 z diplomatických služeb odvolali jelikož, jak známo, vyslovil nesouhlas s okupací

Československa. Ztratil i místo v Orientálním ústavu, kde o čtvrt století dříve zakládal časopis *Nový Orient* (v jeho druhém čísle mimochodem vyšla Věna prvotina, článek „Postůjte, prosím!“). Ještě v roce 1972 se podařilo uspořádat v Náprstkově muzeu výstavu japonské keramiky, kterou sbírali a o které dost publikovali, ale s postupující normalizací bylo stále více jasné, že spoj s akademickou minulostí je přetržený. A tehdy se Hrdličkoví začali zabývat propagací bonsajů a technice jejich pěstování. Získali postupně ohlas mezi dendrology i laiky a založili obor, který získal širokou popularitu a vysokou úroveň. Je to malý zázrak, že se něco takového stalo a špelo tak zdárně vpřed. Krom toho hojně psali drobné články o Japonsku i Číně a pořádali přednášky pro veřejnost po celé republice. Jejich neúnavná a ve srovnání s předchozím působením zdánlivě podružná činnost měla podstatný význam pro popularizaci východoasijské kultury u nás. Patří k ní i tři stovky japonských filmů, které paní Věna opatřila českými podtitulky. Nejednou zdůrazňovala, jak je podle jejího názoru v orientalistice důležitá popularizační činnost, a litovala, že je v současnosti – přinejmenším v sinologii – nedostačující. Snad dovolí, abych její vzkaz připomněla.

Nyní, v čase kdy odešla, se hovoří o jejím bohatém a šťastném životě. Nepochybně žila duchovně a tvořivě mimořádně bohatý život; zda byl šťastný, může vědět jen ona. Přinesl pár zvrátí, které nebylo snadné zdolat nebo alespoň ustát a vyrovnat se s nimi. Měla mimořádnou odvalu a proti úskalím šla čelem. Vyprávěla mi, jak v mládí sportovala, věnovala se krasobruslení a později šermu. Zvláštní představa, máme-li ji před očima ve stáří, křehoučkou a útlou. A přeci si tuto výzbroj nesla s sebou, spadnout, vyskočit a třebas potlučená jet dál, obrazně vzato. Návrat z Pekingů v roce 1954, o kterém mi sama vyprávěla, byl takovým nebezpečným tancem na ledě. Za normalizace mohla zůstat na fakultě jen díky šťastné náhodě a udržela se s obtížemi; je trapné, že byla trpěna jako (politicky) neperspektivní asistentka. Také ona a její rodina byla cílem zákeřných útoků, například pokusu zmařit studium jejích synů. Navzdory tíživému období, kdy ještě ke všemu byla čínská tematika cenzurována, napsala hodnotné práce, zejména upozorňují na neprávem pozapomenutou vysokoškolskou učebnici *Dějiny čínské klasické literatury* (1980). Jakmile nadešel čas, byla nucena odejít proti svému přání do důchodu, což připomínala se zjevnou hořkostí. Ale to už se poměry zvolňovaly a paní Věna mimo jiné vydala *Jarní hlasy* (1989) – antologii vlastních překladů z tehdejší čínské prózy, pozoruhodný výběr, který by neměl uniknout žádnému zájemci o moderní Čínu. Svůj vynikající sloh osvědčila hned v několika knihách japonských a čínských pohádek z osmdesátých let. Za vrchol jejích stylistických schopností považuji dvě publikace, vycházející z japonského vyprávěčství: *Pivoňkovou lucernu* (1984, 2000) a *Smích je mým řemeslem* (1997).

V devadesátých letech přišla svoboda a možnost cestování. Manželé Hrdličkovi zamířili do Číny, kde navštívili mimo jiné město zahrad Suzhou. Okouzli je natolik, že o něm napsali knihu, která je bohužel dosud v rukopise, třeba se dočká vydání. Také *Čína císaře Šen-cunga* (1992) je částečně inspirována touto cestou a velkým obdivem k době severních Songů.

V neposlední řadě mohli obnovit staré kontakty se zahraničím a díky tomu právě oni zprostředkovali knižní dar z pozůstalosti amerického historika Johna Fairbanka, který od té doby využíváme jako Fairbankovu knihovnu Orientálního ústavu AV ČR.

Bereme za samozřejmost, že většina zmiňovaných prací vznikla v autorském tandemu s jejím manželem dr. Zdeňkem Hrdličkou (1919–1999). Jeho nenadálý odchod byl bolestným otřesem. V následujících letech, v návaznosti a s odkazem na jeho dílo, napsala Věna řadu článků do bonsajistických časopisů. Navzdory vysokému věku pak připravila další monografie: *Moudrost staré Číny* (2002), *Nejkrásnější čínské příběhy* (2005, obě v nakladatelství Portál), a společně s Alešem Trnkou *Rostlina jako symbol v čínské a japonské kultuře* (Grada, 2009).

Nakonec si dovolím připojit pár vlastních vzpomínek na výraznou osobnost této podmanivé dámy. Snad každého, kdo ji znal osobně, uchvacoval její společenský takt a schopnost diplomatického jednání s ostatními. V tomto ohledu výrazně převyšovala své okolí. Bylo to vrozené, vědomě rozvíjené, či obojí? Také laskavost a vlídné pochopení pro druhé jí byly vlastní, což ale neznamená, že by byla vše odpouštějící dobračkou, naopak, byla velmi pronikavá a kritická.

Můžeme se podívat nebo i trochu závidět, že od svých čtyř let trvale žila na Spořilově na stejné adrese, v domku, jehož podoba byla – a věřím, že stále je – jedinečná. Po úzkém, poněkud příkrém schodišti dekorovaném maskami bugaku se vystoupalo do přijímacího pokoje: na podlaze měkký koberec tkaný co mapa severní Číny a Mongolska, stěny pokryté políčkami napěchovanými čínskými a japonskými knihami, na okně plno pokojových květů. Díky její přívětivé pohostinnosti je mnoho těch, kdo mají v paměti ono tajemné, poetické přítmí, které zde navečer panovalo za rozhovoru nad šálkem zeleného čaje nebo se sklenkou červeného – šlo o sklenky tvarované jak středověké číše. „Tohle jsou přebytky,“ řekla mi jednou, když jsem opět a znova užasle těkala po hřbetech knih, „skutečné mám nahoře,“ a vedla mne o patro výš do pracovny s úchvatným výhledem, „máte štěstí, právě kvete.“ Řeč byla o třešni ve vedlejší zahradě, obsypané bílými květy. V té její zahradě, hned za domem, se zase ukrývá dokonalá japonská zahrádka s potůčkem obloženým balvany a mechem. Tak je to, štěstí a krása jsou na dosah, dokážeme-li je vnímat a opatrovat.

Psáno v únoru 2016

**KOLMAŠ, JOSEF: POJEDNÁNÍ O VĚCECH ČÍNSKÝCH.
NAKLADATELSTVÍ VYŠEHRAĐ, PRAHA 2015.**

Lucie Olivová

Nejnovejší publikace předního českého sinologa a tibetologa Josefa Kolmaše odkazuje k názvu jeho knihy *Pojednání o věcech tibetských*, která ji předešla v roce 2013 u téhož nakladatele, ve stejném formátu i zdařilé grafické úpravě. Avšak obsahem se od ní výrazně odlišuje. Týká se úžeji zaměřené problematiky, kterou bychom pod názvem *Pojednání o věcech čínských* nečekali. Zatímco první publikace se v souladu s názvem věnuje různým jevům tibetské kultury a zůstává „uvnitř“ Tibetu, tato publikace se pouští za hranice Číny. Nesnaží se postihnout ryzí čínskou tematiku v určité celistvosti, nýbrž se zaměřuje na vybrané případy z historie, jejichž jednotlívým momentem je vzájemné poznávání a pronikání čínské kultury s cizinou. Osnovou jsou osobnosti, které významně přispěly k poznávání čínského myšlení v Evropě, nebo naopak napomohly k uvedení cizích myšlenkových systémů do Číny. Počtem převažují kapitoly zabývající se uvedením křesťanství do Číny. Jak uvádí v předmluvě dr. Jan Filipický, indolog a autorův kolega z Orientálního ústavu AV ČR, kapitoly v této knize vycházejí z přednášek, které autor pronesl v centru Kavyl ve Svatém Janu pod Skalou v letech 2007 až 2013, a které byly průběžně týmž centrem vydávány v rámci řady *Fragmenta Ioannea collecta*. Jelikož distribuce svatojanských separátů je relativně omezená, nelze než uvítat souhrnné knižní vydání těchto hodnotných textů, které se tím dostávají k neporovnatelně širšímu čtenářstvu.

Úvodní krátká kapitola je úvahou o čínských jménech, přiblížených z několika úhlů. Lze jen dodat, že každý podobný příspěvek padne na úrodnou půdu, jelikož neodborná veřejnost v čínských jménech vytrvale chybuje. Pak již následují kapitoly vycházející ze života, případně díla jednotlivých osobností. Jsou jimi buddhistický mnich I-ťing / Yijing (635–713); kněz Jan, jehož legenda se šířila ve 12. a 13. století; benátský kupec Marco Polo (1254–1324) a jeho *Milion*; barokní učenec Athanasius Kircher (1602–1680) a jeho *China Illustrata*; jezuitský misionář François Noël (1651–1729) a jeho *Philosophia sinica*; otec ruské sinologie N. Ja. Bičurin (1777–1853); a Palladij Kafarov (1817–1878), tvůrce monumentálního Čínsko-ruského slovníku, který na rozdíl od obou latinských spisů v naší zemi nemáme. Osmá kapitola se zabývá osudy trojjazyčného císařského manifestu, viz níže. Texty provázejí četné černobílé ilustrace, převážně reprodukce z relevantních starých tisků. Bohatá bibliografie primárních i sekundárních materiálů (str. 225–270) publikaci uzavírá.

Ačkoliv v ohnisku většiny pojednání je umístěna historická osobnost nebo její konkrétní dílo, není tato kniha souborem biografii. Značné místo zaujímá v každé kapitole detailní výklad, který zasazuje do historického kontextu vyčtený námět. Například o vývoji katolických misii v Číně se přehledně píše na začátku sedmé

kapitoly a průběžně v dalších relevantních kapitolách. Text více kapitol konec konců ani není koncipovaný jako biografie. Tak pátá kapitola rozvíjí stále otevřenou diskusi o věrohodnosti polovských pramenů, desátou kapitolu lze číst především jako stručný přehled dějů ruské pravoslavné mise v Peking. Jak můžeme u autora Kolmašova zaměřeni a zájmu očekávat, doplnil výklad mnoha citacemi z primárních pramenů a brilantně zpracoval pasáže věnované bibliografickému a textuálnímu bádání nad starými tisky.

Zastavme se u kapitoly věnované Červenému manifestu z roku 1716, které si autor dle osobního sdělení především cení. Tímto nařízením císař Kchang-si (1662–1722) zapověděl platnost jakýchkoliv dokumentů, týkajících tzv. sporů o rituály, dokud se z Evropy nevrátí jím vyslaní poslové. Manifest zhotovený v 300 exemplářích dal odesílat po příležitostných cestovatelích do Evropy. Celá záležitost hraje v dějinách katolických misí jen epizodickou roli, nicméně červeně tištěný (odtud název) dokument o rozměru 39 × 93 cm, v trojjazyčné verzi – mandžuské, latinské a čínské, je unikátem v každé sbírce vzácných tisků. Profesoru Kolmašovi se podařilo dohledat exemplář, který byl původně v knihovně pražské jezuitské koleje Klementinum, nyní je už po řadu desetiletí v Městské knihovně ve Štětíně v Polsku. Jak spletité to bylo hledání, je vylíčeno v osmé kapitole, kde autor také tento vzácný dokument vzorně analyzoval a dal reprodukovat. (Jen pro doplnění, v Číně se pravděpodobně žádný exemplář nedochoval. Osmnáct výtisků dohledal D. Helliwell, knihovník z Bodleian Library v Oxfordu, v roce 2011. Uvádí Bayerische Staatsbibliothek, Mnichov; Staatsbibliothek zu Berlin Preussischer Kulturbesitz; Bodleian Library, Oxford; British Library, London; University Library, Cambridge; Muband Foundation, London; Sinological Institute, Leiden; Biblioteca Apostolica Vaticana; Royal Library, Stockholm; Rouleau Archives, Ricci Institute, University of San Francisco; Lilly Library (Boxer Collection), Indiana University; University Library (Wason Collection), Cornell; soukromá sbírka v Tokiu, po třech výtiscích v Bibliothèque Nationale de France, Paris; a po dvou výtiscích v Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel. Štětínský, resp. pražský exemplář dr. Helliwell nezmiňuje, což našince sotva překvapí. Letos na jaře se další výtisk objevil v nabídce londýnského aukčního domu Maggs Brothers. V reakci na tuto zprávu se „vynořil“ další v Ricciho ústavu při University of San Francisco; a další v Biblioteca Casanatense, Roma. Výčet dozajista není uzavřen.)

Čtenáři, kteří jsou obeznámeni s dílem Josefa Kolmaše, mohou pocítit určité zklamání, že zde nenajdou samostatné kapitoly věnované Süan-cangovi a Fa-sienovi, středověkým překladatelům buddhistických písem, nebo jezuitskému misionáři a matematiku Karlu Slavíčkovi z Jimramova. Svým odkazem tyto osobnosti totiž zapadají do uvedených publikací a profesor Kolmaš jim věnoval léta svého badatelského života: jak známo vydal monograficky překlady jejich textů s komentáři. Jistě právě proto, že zevrubné poznatky o nich byly již dostupné, nebyli tito veličáni zařazeni do přednášek v letních kursech Svatojánské koleje, a tudíž nemají samostatnou kapitolu v recenzované knize. Nicméně o poutnících za posvátnými písmi, včetně obou uvedených, se poměrně podrobně píše v kapitole o I-Ťingovi, uveden i chronologickou tabulkou, a K. Slavíček je zmiňován v pojednání o „čer-

veném manifestu“. Bohužel nezbylo místo na jmenný rejstřík, který by čtenáři pátrání po nich ulehčil.

Právě absenci jmenného rejstříku je možné soudit jako určitý nedostatek, případně i volbu české transkripce čínštiny pro přepis čínských jmen a termínů, třebaže k textům tak závažného odborného zaměření by se nepochybně více hodil mezinárodně užívaný přepis *pinyin*.

V *Pojednání o věcech čínských* profesor Kolmaš na konkrétních příkladech přibližuje dlouhý výsek z historie vzájemného poznávání civilizací a předvádí úctyhodný rozsah svého badatelského zaměření. Náměty a osobnosti, které jsou zde rozvedeny, mají zásadní místo v dějinách kulturních styků Číny a cizích zemí. Je na pováženou, že mnohé z toho, o čem se v tomto svazku pojednává, nemá dosud patřičné místo v povědomí české odborné i laické veřejnosti. *Pojednání o věcech čínských* můžeme proto chápat jako krok ze tmy na světlo, a v tom je jeho význam.

馬凱旋

甲午暮夏